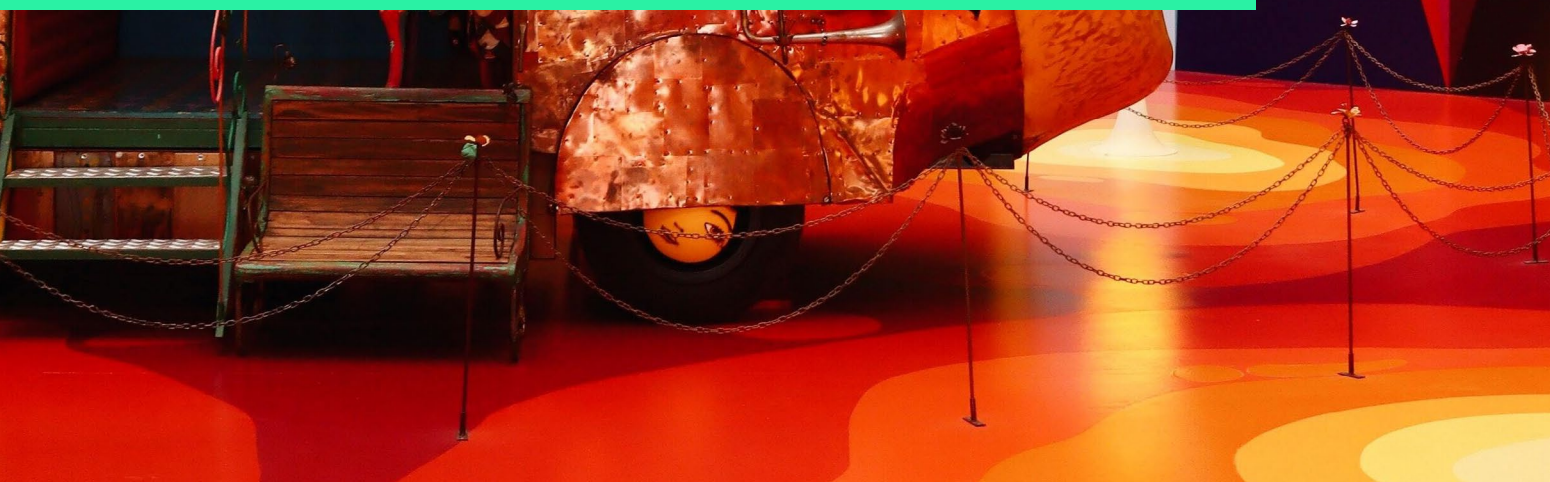

Kokybinis kultūros centrų tyrimas

Galutinė ataskaita

2022

Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos
užsakyму tyrimą atliko MB „Homo eminens“

Turinys

<i>Įvadas</i>	4
1 STRATEGINIO PLANAVIMO DOKUMENTAI IR JŲ SAŠAJOS SU KULTŪROS CENTRŲ TEISINIU REGLAMENTAVIMU	6
1.1 Tarptautiniai su kultūros centrų funkcijomis susiję dokumentai	7
1.2 Kultūros centrų teisiniam reglamentavimui aktualūs strateginio planavimo dokumentai	7
1.3 Kultūros centrus reglamentuojantys teisės aktai	10
1.4 Rekomendacijos dėl regioninės plėtros bei kultūros politikos krypčių ir kultūros centrų teisinio reglamentavimo suderinamumo	13
2 KULTŪROS CENTRŲ TINKLAS IR VALDYMO MODELIS	14
2.1 Gerosios užsienio šalių kultūros centrų praktikos	16
2.2 Kultūros centrų tinklas Lietuvoje ir jo valdyme dalyvaujančios institucijos	23
2.3 Kultūros centrų akreditavimas ir klasifikavimas Lietuvoje	25
2.4 Vykdoma kultūros centrų tinklo pertvarka	26
2.5 Rekomendacijos kultūros centrų akreditavimui ir klasifikavimo sistemai	27
3 KULTŪROS CENTRŲ ATLIEKAMOS FUNKCIJOS, TEIKIAMŲ PASLAUGŲ PRIEINAMUMAS IR KOKYBĖ	30
3.1 Tyrime pasitelkiami kultūros centrų funkcijų indikatoriai	32
3.2 Kultūros prieinamumas ir viešųjų kultūros paslaugų hierarchija	34
3.3 Esama situacija: kultūros centrų teikiamų paslaugų pasiskirstymas regionuose	36
3.4 Esama situacija: kultūros centrų paslaugų prieinamumas ir kokybė	37
3.5 Rekomendacijos kultūros centrų paslaugų prieinamumui ir kokybei gerinti	46
4 KULTŪROS CENTRŲ BENDRADARBIAVIMAS	48
4.1 Kultūros centrų ir bendruomenių bendradarbiavimas	49
4.2 Kultūros centrų ir NVO bendradarbiavimas	51
4.3 Kultūros centrų ir kitų įstaigų funkcijų papildomumas bei bendradarbiavimo galimybės	56
5 KULTŪROS CENTRŲ SKATINIMO PRIEMONĖS IR FINANSAVIMO PRITRAUKIMO GALIMYBĖS	60
5.1 Kultūros centrų skatinimo priemonės	61
5.2 Kultūros centrų galimybės pritraukti papildomą finansavimą	62
6 RODIKLIAI KULTŪROS CENTRŲ VEIKLOS STEBĖSENAI	63
7 IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	67
<i>Penki žingsniai siekiant stiprinti kultūros centrų veiklas</i>	<i>72</i>
<i>Šaltiniai</i>	<i>74</i>

Kultūra Lietuvoje užima strateginę poziciją ne tik sektoriniu lygmeniu, bet ir visoje valstybės politikoje¹. Būdama pamatiniu visuomenę jungiančiu elementu, kultūra prisideda prie pilietinio ugdymo, kūrybiškumo lavinimo, tapatybės palaikymo, socialinės ir ekonominės vertės kūrimo. Kultūros prieinamumo ir kultūrinio gyventojų aktyvumo netolygumai yra tiesiogiai susiję su socialinės sanglaudos stoka ir gyvenimo kokybės lygio skirtumais, todėl tolygi kultūros sklaida, jos prieinamumas visoje šalies teritorijoje, koordinuota kultūros plėtra yra svarbi gyvenimo kokybės visoje šalyje sąlyga. Lietuvoje siekiama kurti visiems prieinamą ir įtraukią kultūrą, didinti gyventojų socialinę gerovę ir įtrauktį, stiprinti tautinį ir pilietinį tapatumą, didinti kultūros skvarbą ir visuomenės kūrybingumą, tvariai vystyti Lietuvos teritoriją ir mažinti regioninę atskirtį, didinti kultūros vaidmenį visuomenėje, gyventojų įsitraukimą ir indėlį į kultūrą, skatinti kūrėjus kurti. Siekiant šių tikslų pabrėžtinai tarpinstitucinis bendradarbiavimas, aktyvus vietos bendruomenių, savivaldos kultūrinių įstaigų, nevyriausybinių sektoriaus įtraukimas. Atsižvelgdamos į šiuos strateginius tikslus, kultūros įstaigos siekia teikti paslaugas, kurias padėtų išplėsti tiesiogines kultūros sklaidos funkcijas ir prisidėtų prie kompleksinių socialinės aplinkos gerinimo tikslų realizavimo: bendruomenių įgalinimo, pilietiškumo ugdymo, kultūrinio tapatumo kūrimo, lygių galimybių užtikrinimo, darnaus vietos vystymosi, mokymosi visą gyvenimą misijos ir kt².

Kokybinis kultūros centrų tyrimas atliekamas siekiant išsiaiškinti, kaip būtų galima keisti kultūros centrų teisinį reglamentavimą, patobulinti jų valdymą ir kaip patys kultūros centrai galėtų stiprinti savo vykdomas veiklas, dar veiksmingiau prisideddami prie aukščiau išvardytų nacionalinių kultūros ir regioninės politikos tikslų.

Atsižvelgiant į tyrimo objekto kompleksiskumą, kokybinis kultūros centrų tyrimas papildytas kiekybinių duomenų analize. Atlikta kultūros centrų politiką ir jos įgyvendinimą reglamentuojančių Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų poįstatyminių teisės aktų bei kultūros centrų administravime dalyvaujančių institucijų vykdomų funkcijų analizė. Ją papildė antrinių šaltinių analizė, įtraukiant visuomenės (gyventojų) nuomonės, mokslinius, užsienio praktikas pristatančius tyrimus. Siekiant atspindėti realią ir duomenimis grįstą kultūros centrų situaciją, greta šių tyrimo metodų, pasitelkta Lietuvos nacionalinio kultūros centro (LNKC) renkamų duomenų apie kultūros centrus statistinė duomenų analizė³. Siekiant naudoti santykinius ir išvestinius rodiklius (žr. skyrių 3.1.), pasitelkti Statistikos departamento duomenys. Tyrimu buvo siekiama įsigilinti į skirtingų suinteresuotų šalių (kultūros centrų vadovų, darbuotojų, bendruomenių, NVO, kultūros politikos formuotojų) patirtis. Tai sudarė galimybę pažinti kultūros centrų situaciją iš esmės, ir suprasti realias ją lėmusias aplinkybes. Siekiant papildyti trūkstamus duomenis ir surinkti suinteresuotųjų šalių įžvalgas, buvo atliktos virtualios viešosios konsultacijos su kultūros centrų politikos formuotojais ir kitais kultūros centrų atstovais bei pusiau struktūruoti interviu su kultūrinės edukacijos ekspertais, NVO ir bendruomenių atstovais. Į viešąsias konsultacijas buvo įtraukti Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, naujai rengiamo Kultūros centrų įstatymo projekto darbo grupės, LNKC, Lietuvos kultūros tarybos, Lietuvos kultūros centrų asociacijos, asociacijos „Kultūros savivaldos kolegija“, savivaldybių atstovai. Surengtos viešosios konsultacijos ir interviu leido pasitikrinti atrastas įžvalgas, gauti grįžtamąjį ryšį, integruojant reikšmingą praktinę patirtį į galutines tyrimo rekomendacijas.

Tyrinėjant kultūros centrų būklę ir formuojant rekomendacijas, atsižvelgta į šiuos atskirus kultūros centrų aspektus nagrinėjusius tyrimus:

1 Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“; 2014–2020 m. Nacionalinės pažangos programa; Lietuvos Respublikos bendrojo plano 2030 koncepcija ir sprendiniai (2019 ir 2020); 2021–2030 m. Kultūros ir kūrybingumo plėtros programa (2021).

2 Ten pat.

3 <https://www.lnkc.lt/go.php/lit/Kulturos-centru-informacija/359>

[Kultūros centrai: bendradarbiavimas, bendruomenių mobilizavimas ir edukacinės praktikos \(2018\)](#): tyrime analizuojamas kultūros centrų vaidmuo vietos bendruomenėse, Lietuvos valstybės ir regioninėje kultūros politikoje.

[Kultūros ir kūrybinių paslaugų savivaldybių kultūros įstaigose tyrimas \(2012\)](#): jame nagrinėjamas savivaldybės įsteigtų kultūros centrų, viešųjų bibliotekų ir muziejų tinklas bei alternatyvios erdvės ir paslaugų teikėjai.

[Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis \(2021\)](#): tyrėjų įvertintos įvairios kultūros sritys, Lietuvos gyventojų dalyvavimas kultūroje, kultūrinė elgsena, kultūros vartojimas bei priežastys, lemiančios kultūros vartojimą ir dalyvavimą joje.

[Kultūrinės komunikacijos situacijos tyrimas \(Komunikuoti kultūrą: institucijos, strategijos, auditorijos \(2015\)\)](#): jame analizuojamos kultūros įstaigų komunikacijos praktikos, kompetencijos, numatomi būdai, efektyvinantys tokių institucijų veiklą.

[NVO ir kultūros centrų veiklos pagrindai bei jų tarpusavio santykių analizė \(2012\)](#): tyrime nagrinėjama kultūros centrų ir NVO veiklą reglamentuojanti aplinka, kultūros centrų ir NVO bendradarbiavimo prielaidos ir poreikiai, NVO ir savivaldybių bendradarbiavimo sritys, nauda ir principai, NVO ir kultūros centrų bendradarbiavimo sritys bei principai.

[Kultūros paslaugų prieinamumas regionuose: erdvinė kultūros paslaugų tinklo analizė \(2020\)](#): tyrime kultūros paslaugų prieinamumas analizuojamas iš erdvinės perspektyvos ir yra vertinamas keliais pagrindiniais pjaūviais – pagal paslaugą ir pagal paslaugų grupes, išskirtas vertinant skirtingą kultūros paslaugų poreikį (būtiną, dažną, vidutinį ar retą).

Siekiant pateikti pasiūlymus dėl kultūros centrų teisinio reglamentavimo tobulinimo ir veiklų vystymo, atlikta užsienio šalių kultūros centrų, teikiančių kultūros paslaugas vietos bendruomenės nariams, veiklos modelių analizė. Gerųjų praktikų analizei pasirinktos Danijos, Italijos, Latvijos ir Suomijos kultūros centrų sistemos bei jas iliustruojantys pavyzdžiai. Šių šalių kultūros centrų valdymo modeliai ir atskirų centrų analizė pasirinkta, siekiant atskleisti kuo platesnį kultūros centrų tipų, jų valdymo ir bendradarbiavimo modelių, funkcijų ir paslaugų spektrą bei atsižvelgiant į šių modelių aktualumą Lietuvos kontekstui.

1 Strateginio planavimo dokumentai ir jų sąsajos su kultūros centrų teisiniu reglamentavimu

Dėl kultūros centrų potencialo kurti įvairias pridėtines vertes visuomenei, skirtingoms kultūros sritims, vietai ir ekonomikai, vertinant kultūros centrų teisinį reglamentavimą ir teisės aktų suderinamumą, atsižvelgiama ne tik į kultūros politikos plėtros gaires ir prioritetus⁴, bet ir į kitas aktualias strategijas, brėžiančias darnaus šalies visuomenės, regionų ir socioekonominės aplinkos vystymo kryptis. Toliau apžvelgiamos pagrindinės regioninės plėtros, kultūros politikos kryptys bei kultūros centrų teisinis reglamentavimas, pateikiant siūlymus geresniam jų suderinamumui ir papildomumui.

1.1 Tarptautiniai su kultūros centrų funkcijomis susiję dokumentai

Davoso deklaracijoje (Kultūros ministrų konferencija, 2018) teigiama, kad kultūra užtikrina ir skatina ekonominį, socialinį ir aplinkos tvarumą, nes ji formuoja mūsų tapatumą ir apibrėžia mūsų palikimą. Įvardijama, jog kultūrinio identiteto išlaikymas ir puoselėjimas labai svarbus formuojant aukštos kokybės Baukultur (sukurta aplinka ir jos kūrimo procesai).

Juntinių Tautų Organizacijos dokumentas “Keiskime mūsų pasaulį: Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų” (2015). Viena iš darbotvarkėje deklaruojamų tezių yra susitarimas vystyti tarpkultūrinį supratimą, toleranciją ir abipusę pagarbą. Pasirašantieji pripažįsta gamtos ir kultūros įvairovę ir tai, kad skirtingos kultūros įgalina darnų vystymąsi. Kaip galimybė užtikrinti tvirtą ateitį akcentuojamas vietinių kultūrų, tradicinių amatų išlaikymas, puoselėjimas ir jų perdavimas.

UNESCO konvencija dėl kultūros raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo (2005) siekia apsaugoti ir skatinti kultūros raiškos įvairovę, kuri suprantama kaip neatsiejama valstybės darnaus vystymosi dalis. Konvencija grindžiama pagarba žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, valstybių suverenumo, visų kultūrų lygiavertiškumo ir pagarbos visoms kultūroms, tarptautinio solidarumo ir bendradarbiavimo, ekonominių ir kultūrinių vystymosi aspektų papildomumo, darnaus vystymosi, vienodų galimybių, atvirumo kitoms pasaulio kultūroms ir pusiausvyros principais.

1.2 Kultūros centrų teisiniam reglamentavimui aktualūs strateginio planavimo dokumentai

Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (2012) siekia paskatinti esminius visuomenės pokyčius ir sudaryti sąlygas formuoti kūrybingai, atsakingai ir atvirai asmenybei. Kūrybiškumas akcentuojamas kaip visuomenės pagrindas, generuojant vertingas idėjas ir jas įgyvendinant, iššūkius vertinant kaip naujas galimybes savo sėkmei kurti. Išskeltoju tikslu „Besimokanti visuomenė“ siekiama sukurti turtingą kultūrinę terpę, investuojant į viešųjų kultūros institucijų plėtrą ir jų integraciją, aukštos kokybės kultūros paslaugas visoje šalyje, kartu užtikrinant kultūros įvairovę ir jos prieinamumą, skatinant visuomenės dalyvavimą kultūros procesuose.

2021–2030 m. nacionalinis pažangos planas (2020) – skirtas Lietuvos pažangos strategijos „Lietuva 2030“ įgyvendinimui. Plane numatoma spręsti kultūros paslaugų fizinio ir finansinio prieinamumo bei kokybės problemas, kurios prisideda prie kultūrinės atskirties didėjimo šalyje. Taip pat siekiama sudaryti sąlygas formuoti kūrybingai asmenybei, stiprinti individualias kultūrinės kompetencijas, integruojant kultūrinį ir kūrybinį turinį į formaliąją ir neformaliąją švietimo sistemą, formuoti kultūros

⁴ 2021–2030 m. Kultūros ir kūrybingumo plėtros programa (2021)

paklausą, didinti jos svarbos suvokimą ir skatinti pačius gyventojus ir verslą prie jos aktyviai prisidėti. Taip pat siekiama skatinti visapusišką tautinių mažumų integraciją, atvirumą bei pagarbą tautinių mažumų kalboms ir kitų kultūrų savitumui ir įvairovei. Išskiriamas siekis sudaryti sąlygas garsinti Lietuvos vardą pasaulyje ir stiprinti pasididžiavimą savo tapatybe ir Lietuvos valstybe, stiprinti istorinės praeities pažinimą per jos tyrinėjimą, atminties aktualizavimą visuomenėje per bendrą sutarimą dėl pagrindinių valstybės istorijos simbolių, įvykių ir asmenybių įprasminimo, per gimtosios kalbos, kaip dinamiškos ir šiandieninius poreikius atliepiančios raiškos priemonės, puoselėjimą. Siekiant kultūros paslaugų tolygumo ir prieinamumo regionų gyventojams, planas numato regioninių paslaugų (savivaldybių viešųjų paslaugų funkcijų, kurių atlikimą kelios ar visos regiono savivaldybės organizuoja bendrai) atsiradimą.

2021–2030 metų Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kultūros ir kūrybingumo plėtros programa (2021) siekiama plėsti kultūros paslaugų prieinamumą, šalinti kultūros sektoriaus dirbančiųjų motyvacijos ir kvalifikacijos sistemos trūkumus, sutelkti įvairių politikos sektorių resursus geresniam ir efektyvesniam kultūros potencialo panaudojimui, sukuriant pridėtinę vertę kitose valstybės politikos srityse. Programoje kaip rimtas iššūkis įvardijama tai, jog neužtikrinamas kokybiškų, profesionalių, įvairių kultūros paslaugų tolygus prieinamumas ir pritaikymas tikslinių grupių poreikiams, kas riboja gyventojų įtrauktį į kultūrinį gyvenimą. Stengiantis įveikti šį iššūkį, detalizuojami skirtingi kultūrinių paslaugų lygmenys (paslaugų hierarchija). Akcentuojamas kultūrinių įstaigų funkcijų atskyrimas; paslaugų mobilumas; infrastruktūros pritaikymas kokybiško kultūrinio turinio sklaidai; skaitmeniniai sprendimai kultūros paslaugoms pristatyti ir teikti; poreikis kurti kompetencijų centrus, kurie kauptų ir skleistų informaciją apie konkrečias meno sritis Lietuvos ir tarptautiniu lygmeniu, skatintų srities vystymąsi ir plėtrą; meno mėgėjų veiklą, kaip aktyviausiai įtraukiančių į kultūrinį gyvenimą veiklą, skatinimas.

Lietuvos Respublikos bendrojo plano 2030 koncepcija ir sprendiniai (2019 ir 2020) – viešųjų paslaugų teikimo sistemą susieja su formuojama šalies urbanistine sistema. Viešąsias paslaugas urbanistinėje struktūroje siūloma išdėstyti atsižvelgiant į viešųjų paslaugų pasiūlą ir paklausą, paslaugų gavėjų mobilumą, kai pačios būtiniausios ir dažnai naudojamos paslaugos teikiamos visų lygmenų urbanistiniuose centruose, o santykinai reto ir santykinai vidutinio poreikio paslaugos teikiamos aukštesnio lygmens urbanistiniuose centruose (metropoliniuose ir regioniniuose). Numatoma efektyvinti švietimo, sveikatos ir kultūros paslaugų teikimo tinklą, skatinant savivaldybių bendradarbiavimą ir bendrą viešųjų paslaugų teikimą; vykdyti kultūros infrastruktūros efektyvinimą, diegti funkcijų sujungimo, daugiafunkciškumo ir infrastruktūros bendro valdymo ir dalijimosi principus.

Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa (2020) įvardija kultūros misiją – tai asmenybės ir visuomenės gyvenimo kokybę keičianti kultūra. Pripažįstama, jog kultūra, kūrybiškumas ir talentas yra svarbiausi Lietuvos ištekliai, nulemiantys brandžios laisvos asmenybės ir pilietinės visuomenės raidą. Programa siekiama kultūros centrams aktualių tikslų: jog būtų užtikrinama kultūros įvairovė ir kokybiškų kultūros paslaugų pasiūla visos šalies gyventojams, taip mažinant socialinę ir regioninę atskirtį; šalies nevyriausybinis kultūros sektorius taptų visaverčiu kultūros politikos įgyvendinimo dalyviu; padidėtų skaitmeninio kultūros turinio ir paslaugų įvairovė, kokybė ir prieinamumas. Programoje numatytas kultūros ir kūrybiškumo integravimas į nacionalinį susitarimą dėl švietimo; kultūros sektoriaus pasitelkimas sprendžiant šalies socialines problemas; kultūros ir kūrybinių industrijų, NVO plėtros skatinimas; į kultūros pažinimą ir dalyvavimą įtraukianti įvairovė; priemonės, skatinančios tolygią kultūros sklaidą ir plėtrą regionuose. Programoje išskirtinai pabrėžiamas kultūros centrų tinklo veiklos stiprinimas. Lietuvos kultūros centrų tinklas pripažįstamas kaip ypač svarbus ir reikšmingas šalies nematerialaus kultūros paveldo, etninės kultūros, profesionalaus ir mėgėjų meno populiarinimui ir sklaidai, kokybiško gyventojų laisvalaikio organizavimui, užimtumui ir socializacijai. Numatoma, jog be kultūros centrams būdingos ir jau vykdomos veiklos, būtina skatinti naujas formas, kūrybos, raiškos priemones ir bendradarbiavimą su skirtingomis kultūros ir meno institucijomis. Teikiamos kokybiškos, patrauklios ir įtrauktį skatinančios kultūros paslaugos visų amžiaus grupių bendruomenės nariams turi tapti vienu iš

pagrindinių šių ir kitų regionuose aktyviai veikiančių institucijų (bibliotekų, muziejų, amatų centrų) tikslų. Įvardijama, jog, sprendžiant laikmečio iššūkių lemiamus pokyčius, būtina atnaujinti teisės aktus, reglamentuojančius kultūros centrų veiklą Lietuvoje.

Lietuvos kultūros politikos strategija (2019) įvardija kultūrą kaip valstybės pamatą, todėl kaip pagrindinis strateginis tikslas numatyta darnios visuomenės ir gerovės kūrimui skirta įtraukti kultūrą. Kūrybingos asmenybės, tvirtos tapatybės visuomenė bei vertę kuriančios kultūros kryptys yra aktualios kultūros centrums siekiant ugdyti vietos auditorijas. Strategijoje įtvirtinama, jog kultūra ir menas formuoja kūrybiškumui palankią aplinką, skatina pilietiškumą, toleranciją, gerus socialinius santykius, intelektine nuosavybe pagrįstos kūrybos ir žinių ekonomikos plėtrą.

Lietuvos regioninės politikos „Baltoji knyga“ darniai ir tvariai plėtrai 2017–2030 iškelia teritorinės sanglaudos siekį – užtikrinti, kad bet kuris žmogus galėtų kuo geriau pasinaudoti visomis savo gyvenamosios vietos galimybėmis, o kartu ir įnešti savo indėlį į tvarų ir tolygų savo valstybės vystymąsi. Kaip nurodoma Lietuvos regioninės politikos „Baltojoje knygoje“, viena iš priežasčių, kodėl žmonės migruoja iš mažesnių miestelių į didmiesčius, o iš ten – į užsienį, yra jų poreikių netenkinanti gyvenamoji aplinka ir kokybiškų paslaugų trūkumas. Tiek šiame dokumente, tiek Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano sprendiniuose nustatomi viešųjų paslaugų planavimo, valdymo ir teritorinės plėtros principai, užtikrinantys pakankamą viešųjų paslaugų lygį ir paskatas gyventi, dirbti, mokytis, auginti vaikus visuose Lietuvos regionuose.

Lietuvos Respublikos Regioninės plėtros įstatymo (2000) naujausia redakcija (2020) suteikia daugiau sprendimo galios patiems regionams. Atnaujintos įstatymo nuostatos skatina didesnę regionų decentralizaciją, stiprinant regiono plėtros tarybų (RPT) vaidmenį formuojant regioninę politiką. Naujosios RPT planuos ir koordinuos nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimą regionuose. Įstatymas nustato pagrindinius Lietuvos regioninės plėtros politikos tikslus. Įvardijamos su regionišku susijusias sąvokos⁵:

Regionas – apskritis, kurioje yra įsteigta regiono plėtros taryba, arba iš vienos ar kelių bendras ribas turinčių apskričių ar kelių bendras ribas turinčių savivaldybių Vyriausybės sudaryta teritorija.

Regiono plėtros taryba – konkrečios apskrities savivaldybių įsteigtas juridinis asmuo, planuojantis ir koordinuojantis nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimą toje apskrityje, skatinantis apskrities socialinę ir ekonominę plėtrą bei apskrities savivaldybių bendradarbiavimą, atstovaujantis regionui.

Šiandieninis Lietuvos regionų skirstymas sutampa su buvusiomis apskričių ribomis, kurios 2010 m. iš administracinių-teritorinių tapo tik teritoriniais vienetais. Lietuvos teritorijoje yra fiksuojama 10 regionų, atitinkančių 10-ties Lietuvos apskričių teritorines ribas: Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės, Telšių, Utenos ir Vilniaus.

Lietuvos Respublikos strateginio valdymo įstatymas (2020) siekia nustatyti strateginio valdymo sistemos principus, apibrėžti planavimo dokumentų lygmenis, tipus, jų tarpusavio sąsajas ir įtaką pažangos lėšų ir tęstinės veiklos lėšų planavimui, nustatyti strateginio valdymo sistemos dalyvius, jų teises ir pareigas, įtvirtinti strateginio valdymo sistemos valdysenos nuostatas.

⁵ Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas (2020)

1.3 Kultūros centrus reglamentuojantys teisės aktai

Kultūros politikos pagrindų įstatymo projektu (2020) siekiama gerinti kultūros valdymą ir įtvirtinti kultūros vaidmenį valstybės politikoje. Kultūros centrų kontekste svarbu, jog įstatyme kultūros sąvoka apibrėžiama apimant žmonių pasaulėžiūrą ir vertybes, žinias, menus, raštinę, tikėjimus, moralę, papročius, su tuo susijusias technologijas ir kitus vertingus asmenų ir bendruomenių gebėjimus ir veiklas. Įstatymo projekte išplėsta kultūros sąvoka diktuoja ir galimą kultūros centrų funkcijų apibrėžimo išplėtimą. Svarbi šio įstatymo dalis yra bendradarbiavimo kultūros srityje nuostatos. Įstatymu apibrėžiami regioninės kultūros politikos tikslai – stiprinti valstybės ir savivaldybių institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių bendradarbiavimą, mažinant kultūros skirtumus tarp regionų ir regionus sudarančiose savivaldybėse, skatinti tolygią ir tvarią kultūros plėtrą ir kultūros paslaugų teikimą visoje valstybės teritorijoje, užtikrinti etnografinių regionų savitumo išsaugojimą.

Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatymas (2004) kultūros centrą apibrėžia kaip⁶:

įstatymų nustatyta tvarka įsteigtas ir šio įstatymo nustatyta tvarka pripažintas juridinis asmuo, kuris savo veikla puoselėja etninę kultūrą, mėgėjų meną, kuria menines programas, plėtoja švietėjišką (edukacinę), pramoginę veiklą, tenkina bendruomenės kultūrinius poreikius ir organizuoja profesionalaus meno sklaidą.

Įstatymas nustato kultūros centrų steigimą, pertvarkymą, pasibaigimą, valdymą, veiklą, klasifikavimą, finansavimą bei kitus su kultūros centrų veikla susijusius santykius. Kultūros centrų steigimas reorganizavimas, likvidavimas, valdymas, finansavimas remiasi Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatyme (1995) ir Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatyme (1996) įvardytomis nuostatomis. Šiame įstatyme reglamentuojami kultūros centrų veiklos teisinio reguliavimo ypatumai, kultūros centrų nuostatai, kultūros centrų tarybos veikla, kultūros centrų darbo santykiai bei detalizuojamas kultūros centrų veiklos valstybinis valdymas. Tyrimo metu lygiagrečiai yra rengiamas naujas Kultūros centrų įstatymo projektas.

Kultūros centrų tarybos nuostatai (2004) detalizuoja Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatymo (2004) 7 straipsnį „Kultūros centro taryba“, nustatydami tarybą, kaip kolegialią, patariamojo balso teisę turinčią instituciją, kuri atlieka eksperto ir konsultanto vaidmenį, sprendžiant Lietuvos kultūros centrų politikos formavimo ir įgyvendinimo klausimus, uždavinius ir funkcijas, teises, sudėtį ir darbo organizavimą.

Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (1994) nustato bendrą savivaldos institucijų organizavimo ir veiklos tvarką. Šiame įstatyme apibrėžiamos savivaldos institucijų funkcijos persidengia su kultūros centrų įgyvendinamomis funkcijomis: gyventojų bendrosios kultūros ugdymas ir etnokultūros puoselėjimas (dalyvavimas kultūros plėtros projektuose, muziejų, teatrų, kultūros centrų ir kitų kultūros įstaigų steigimas, reorganizavimas, pertvarkymas, likvidavimas ir jų veiklos priežiūra, savivaldybių viešųjų bibliotekų steigimas, reorganizavimas, pertvarkymas ir jų veiklos priežiūra).

Kultūros centrų akreditavimo tvarkos aprašas (2004) detalizuoja Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatymo (2004) 5 straipsnio „Kultūros centrų veiklos teisinio reguliavimo ypatumai“ 8-tąją dalį „Kultūros centro akreditacijos reikalavimai“, įvardydami akreditavimo dokumentus, akreditacijos komisijos įgaliojimus ir darbo organizavimą, akreditavimo tvarką. Akreditavimo reikalavimai apima juridinę formą, pavadinimo reikalavimus, apibrėžia atliekamas funkcijas. Galimos funkcijos apima skirtingas kultūros sritis ir raiškos formas: etninę kultūrą, meno mėgėjų kolektyvų veiklą, renginius, valstybines šventes ir minėjimus, vaikų ir jaunimo meninį ugdymą,

⁶ Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatymas (2004).

šiuolaikinį meną, bendruomenės kultūrinių ir sociokultūrinių poreikių atliepimą, profesionalaus meno sklaidą. Nustatoma, jog juridinio asmens filialas akredituojamas ir kategorija suteikiama atskirai (II skyrius, 9 punktą). Ši nuostata svarbi vertinant savivaldybėse vykstančių kultūros centrų pertvarką, kuomet apjungiant kultūros centrus, jų struktūrinius padalinius ir skyrius, jiems suteikiama viena bendra kategorija (detalesnė kultūros centrų akreditavimas, kategorijos ir tinklo pertvarka analizuojama skyriuje 2.4). Taip sudaromos sąlygos neįgyvendinti įsakyje numatyto atskiro vertinimo suteikiant kategorijas. Kultūros centrus reglamentuojančiuose teisės aktuose būtina aiškiai apibrėžti ne tik kas yra kultūros centras, bet ir jo filialas, struktūrinis padalinys ir skyrius, suvienodinant sąvokas bei apibrėžiant konkrečius reikalavimus. Tai padėtų siekti tikslumo teikiant kultūros centrų statistiką, įgyvendinant kultūros centrų pertvarką, kuomet kultūros centrai yra jungiami.

Kultūros centrų akreditavimo tvarkos aprašo priedas „Kategorijų suteikimo kultūros centrams vertinimo kriterijai“ nustato veiklos ir materialinės bazės kategorijų vertinimo kriterijus: materialinė bazė, priemonės veiklai, lėšos, kultūros ir meno darbuotojai, veikla. Vertinant kiekvieną iš šių penkių kriterijų, yra vertinami atskiri šių kriterijų aspektai, pagal kuriuos kultūros centrai yra skirstomi į aukščiausią, pirmą, antrą ir trečią kategorijas. Suteikiant kategorijas daugiausiai remiamasi turimais ištekliais (4 vertinimo kriterijai iš 5), ir tik mažąja dalimi atsižvelgiama į veiklas. Rekomenduojama, jog suteikiant kultūros centrų kategorijas svarbesnį vaidmenį vaidintų jų veiklų vertinimas (mėgėjų meno sklaida, valstybinės reikšmės švenčių ir kitų paminėjimų organizavimas, kultūrinė edukacija ir neformalus švietimas, profesionalaus meno sklaida, plačiau žr. skyrių 2.5), papildant vertinimo kriterijus tokiais aspektais kaip bendradarbiavimas, daugiafunkciškumas, vietokūra ir bendruomeniškumo skatinimas, kultūrinio verslumo veiklos. Tai geriau atspindėtų realią kultūros centrų situaciją, galimą jų veiklų poveikį ir turimą potencialą.

[Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas \(1999\)](#) nustato bendrus lietuvių etninės kultūros valstybinės globos pagrindus, etninės kultūros apsaugos ir tęstinumo, plėtros bei turtinimo priemones ir sąlygas, kiek to nereglamentuoja kiti įstatymai. Šio įstatymo funkcijos tiesiogiai susijusios su kultūros centrų siekiu sudaryti sąlygas etninės kultūros sklaidai, etninės kultūros perimamumo laidavimu ar etninės kultūros organizavimu. Su etninės kultūros sklaida susijęs ir [Lietuvos Respublikos dainų švenčių įstatymas \(2007, šiuo metu atnaujinamas\)](#). Jis užtikrina dainų švenčių tradicijos valstybinę apsaugą, periodiškumą, tęstinumą ir plėtrą, reglamentuoja rengimosi ir vadovavimo dainų šventėms tvarką, valstybės ir savivaldybių institucijų atsakomybę bei kompetenciją, nustato finansavimo principus. Šis reglamentavimas yra aktualus kultūros centrams, nes tiesiogiai siejasi su viena iš pagrindinių jų atliekamų funkcijų – rūpintis mėgėjų meno kolektyvų parengimu ir dalyvavimu dainų šventėse, vietiniuose, regioniniuose, respublikiniuose ir tarptautiniuose renginiuose. Dabar galiojančiame įstatyme keliamas uždavinys įtvirtinti dainų švenčių tradicijos sąsajas su vaikų ir jaunimo meniniu ugdymu, tautiniu pilietiniu auklėjimu, kultūringos, kūrybingos, išprususios visuomenės kūriniu, negatyvių visuomenės reiškinių prevencija. Įstatyme taip pat nustatomi dainų švenčių tradicijos išsaugojimo teisiniai pagrindai (3 straipsnis), nurodant, jog jie reglamentuojami ir [Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatyme \(2004\)](#). Numatoma skirtingų institucijų atsakomybė, daug dėmesio skiriama dainų švenčių programų rengimo mechanizmui, nustatoma LNKC funkcija: dalyvavimas dainų švenčių nacionalinėje komisijoje (6 straipsnis), vaidmuo dainų švenčių organizavime ir metodiniame vadovavime (7 straipsnis).

[Tautinių mažumų istorijos Lietuvoje reprezentavimo koncepcija 2020–2022 m. \(2019\)](#) siekia sudaryti sąlygas veiksmingam tautinių mažumų istorijos Lietuvoje pristatymui visuomenei, koordinuojant suinteresuotų institucijų ir organizacijų veiklą. Šioje koncepcijoje yra akcentuojama tautinių mažumų kultūros centrų bendradarbiavimo su mokyklomis bei valstybinėmis institucijomis svarba, pabrėžiama švietimo ir kultūros įstaigose dirbančių specialistų tarpkultūrinės kompetencijos ugdymo poreikis; atliepiant kultūros centrų darbuotojų žinių ir profesinių kompetencijų stoką tautinių mažumų istorijai ir kultūrai tinkamai pristatyti, pabrėžiama būtinybė sudaryti sąlygas Lietuvos visuomenei pažinti tautinių mažumų istoriją ir paveldą įvairiose kultūros įstaigose

(bibliotekose, galerijose, kultūros centruose, teatruose ir kt.). *Tautinių mažumų istorijos Lietuvoje reprezentavimo veiksmų plane (2020)* tarp 35 nustatytų veiklų, kurios turi būti vykdomos 2020–2022 metais, yra įvardytas 1 veiksmas, už kurį yra atsakingas LNKC (kartu su Tautinių mažumų departamentu) – organizuoti kvalifikacijos kėlimo seminarus kultūros centrų darbuotojams tautinių mažumų istorijos ir paveldo pažinimo tematika. Ši tautinių mažumų kultūros pristatymo ir tarpkultūrinių kompetencijų tematika nėra niekaip reglamentuojama *Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatyme (2004)*.

Tiek *Lietuvos Respublikos dainų švenčių įstatyme (2007)*, tiek *Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatyme (2004)*, tiek *Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakyme* dėl kultūros centrų akreditavimo tvarkos aprašo patvirtinimo (2004) akcentuojamas dėmesys mėgėjų menui, tačiau jo traktavimas šiuose teisės aktuose skiriasi. Pačių mėgėjų meno sąvoką sudėtinga apibrėžti, todėl esama įvairių jo apibrėžimų. Vis dėlto kultūros centrų veiklos kontekste, svarbu turėti vienodą suvokimą, kas yra mėgėjų menas.

Kultūros centrų įstatymo 2 straipsnyje pateikiamos šios sąvokos:

Mėgėjų menas – viešai atliekamas repertuaras, kurio atlikėjai ar atlikėjų kolektyvas (kolektyvai) yra mėgėjai, negaunantys pajamų iš šios veiklos

Mėgėjų meno kolektyvas – asmenų grupė, laisvalaikiu užsiimanti menine saviraiška, turinti savo repertuarą ir galinti jį pristatyti žiūrovams.

Toks siauras mėgėjų meno apibrėžimas, kuomet pabrėžiamas tik pajamų nebuvimas ir veiklų įgyvendinimas laisvalaikiu neatskleidžia realių mėgėjų meno funkcijų ir kuriamo poveikio jo dalyviams bei kitoms sritims. Mėgėjų menas apima ir kultūrinę edukaciją, jaunimo užimtumą, etninės kultūros puoselėjimą ir kitus aspektus, kurie per mėgėjų meno kolektyvų puoselėjimą yra įgyvendinami kultūros centruose. Išplėsta mėgėjų meno sąvoka buvo vartojama *Mėgėjų meno plėtros 2010–2016 metų strategijoje (2010)*:

Mėgėjų menas – svarbi šalies kultūros proceso dalis. Mėgėjų menas, meno kolektyvų veikla prisideda prie regionų kultūros plėtros, žmonių užimtumo, mažina socialinę atskirtį, gerina kaimo vietovių gyvenimo kokybę, įtraukia į kūrybinę veiklą visų socialinių sluoksnių atstovus.

Lietuvos Respublikos terminų banke yra pateikiama tokia mėgėjų meno apibrėžtis⁷: Mėgėjų menas - meninio, sociokultūrinio ugdymo ir (ar) neformaliojo švietimo proceso metu sukurtas kurios nors kultūros srities, meno šakos ar jų junginio veiklos rezultatas.

Nesant išsamaus ir realų vaidmenį atskleidžiančio mėgėjų meno apibrėžimo, jis gali būti interpretuojamas skirtingai. Pavyzdžiui, *Lietuvos Respublikos dainų švenčių įstatyme (2007)* mėgėjų menas tapatinamas su etnine kultūra, kas gali nurodyti į paviršutinišką tokios veiklos pobūdį, nors meno mėgėjų kolektyvų vadovai paprastai yra profesionalai, o atlikimo kokybė dažnai prilygsta profesionaliajam menui.

⁷ <http://terminai.vlkk.lt/paieska?search=mėgėjų+menas>

1.4 Rekomendacijos dėl regioninės plėtros bei kultūros politikos kryptių ir kultūros centrų teisinio reglamentavimo suderinamumo

Analizuoti kultūros centrus reglamentuojantys teisės aktai sudaro administracines, finansines ir teises prielaidas kultūros centrų veiklai, apibrėžia jų steigimą, reorganizavimą, likvidavimą, valdymą ir finansavimą bei kitus su kultūros centrų veikla susijusius aspektus. Vertinant kultūros centrų veiklą reglamentuojančių teisės aktų ir aktualių tarptautinių bei nacionalinių strateginių dokumentų atitikimą, pasigendama pagrindinių aspektų, kurie įvardijami strateginėse regioninės ir kultūros politikos kryptyse: daugiafunkciškumas, tarpdiscipliniškumas, mokymosi visą gyvenimą svarba, kultūrinio verslumo skatinimas, papildomų komercinių veiklų vystymas, pilietiškumo ugdymas, skirtingų socialinių grupių ir bendruomenių įtraukimas, bendradarbiavimas, vietokūra. Regioninė kultūros politika ir jos įgyvendinimas turėtų būti tiesiogiai susiję su kultūros centrų valdymo planavimu ir teisiniu reglamentavimu. Siekiant aktyvinti kultūros plėtrą, didinti kultūros centrų vaidmenį regionuose, sukurti sąlygas platesnei kultūros paslaugų sklaidai ir užtikrinti gyventojams galimybę jomis naudotis, rekomenduojama:

Reglamentuojant kultūros centrų veiklas, atsižvelgti į didėjančią regioniškumo svarbą viešųjų paslaugų planavime, kintančias socioekonominės sąlygas regionuose ir socioekonominius regionų skirtumus. Atitinkamai, įtraukti regioninę dimensiją suteikiant kultūros centrų kategorijas, numatant galimas jų funkcijas, reorganizavimą, paslaugų planavimą.

Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano koncepcijoje (2019), Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano sprendiniuose (2020), 2021–2030 m. Kultūros ir kūrybingumo plėtros programoje (2021) numatomą hierarchinę viešųjų paslaugų struktūrą, atskirti skirtingas kultūros centrų funkcijas, jas apibrėžti ir skirti prioritetą jų teikimui skirtingais lygmenimis (paslaugų skirstymo ir klasifikavimo siūlymai pateikiami skyriuje 2.5), ieškoti apibrėžtųjų funkcijų sąsajų su būtinojo, reto, vidutinio ir dažno poreikio paslaugų grupėmis.

Atsižvelgiant į tai, jog 2021–2030 m. Nacionalinis pažangos planas (2020) skatina bendrą kelių savivaldybių viešųjų paslaugų

teikimą⁸, identifikuoti galimas bendradarbiavimo sritis, funkcinės zonas, bendrus gretimų savivaldybių poreikius ir atitinkamai planuoti gretimų savivaldybių kultūros centrų paslaugų teikimą (siūlymai bendradarbiavimui teikiant paslaugas pateikiami 4-me skyriuje). Atsižvelgiant į stiprinamą RPT vaidmenį, planuojant ir koordinuojant regioninės politikos įgyvendinimą, rekomenduojama į kultūros centrų valdymo modelio įgyvendinimą įtraukti ir RPT. RPT turi dalyvauti ir kultūros sektoriaus atstovai, o regioninis kultūros planavimas turi apimti ne tik bendrą turizmo rinkodarą, bet ir viešąsias kultūros paslaugas.

Į regioninį kultūros centrų veiklų planavimą, ieškant veiklos sinergijų su RPT veiklomis, aktyviau įtraukti Regioninės kultūros tarybas (RKT), kurios diegia Tolygios kultūrinės raidos regionuose modelį, veikia dešimtyje Lietuvos apskričių vykstančių kultūros ir meno projektų (išskyrus Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos miestus), atlikdamos apskričių meno ir kultūros ekspertų funkcijas⁹.

8 Susijęs NPP poveikio rodiklis: 8.7.1. Regioninių paslaugų (savivaldybių viešųjų paslaugų funkcijų, kurių atlikimą kelios ar visos regiono savivaldybės organizuoja bendrai), teikiamų regione, skaičius.

9 Tolygios kultūrinės raidos įgyvendinimo regionuose tvarkos aprašas (2018).

Siekiant decentralizacijos ir glaudesnio ryšio su vietos padėtimi, kiekviena RKT yra suformulavusi ir savo prioritetus, atitinkančius vietos bendruomenių, infrastruktūros bei potencialo būklę. Šie prioritetai itin svarbūs ir planuojant kultūros centrų veiklas bei siekiant kryptingo jų poveikio, todėl būtina į juos atsižvelgti¹⁰.

Atsižvelgiant į dabartiniame reglamentavime abstrakčiai apibrėžiamas kultūrinės edukacijos, etnokultūros puoselėjimo, mėgėjų meno sąvokas, kurios yra skirtingai interpretuojamos skirtinguose teisės aktuose, rekomenduojama formuluotes aiškiai apibrėžti ir detalizuoti, įtraukiant jų kuriamas sociokultūrinės vertes.

Sistemiškai siekiant, kad kultūros centrų teikiamos paslaugos įgyvendintų į kompleksinį gyventojų poreikių atliepimą orientuotą regioninę plėtrą ir neapsiribotų atskirų kultūrinių funkcijų atlikimu, kultūros centrų veiklas reglamentuojančiuose teisės aktuose būtina išplėsti ir detalčiau apibrėžti kultūros centrų funkcijas (siūlymai dėl funkcijų išplėtimo ir paslaugų skirstymo pateikiami skyriuje 2.5), atsižvelgiant į realias šiuolaikinių kultūros centrų veiklas, šiuolaikinius visuomenės poreikius ir valstybinės regioninės ir kultūros plėtros kryptis, paliekant savivaldybėms galimybes lanksčiai spręsti, kokių centrų reikia konkrečiose vietovėse.

¹⁰ <https://www.ltkk.lt/tolygi-raida>

2 Kultūros centru tīklas ir valdymo modelis

2.1 Gerosios užsienio šalių kultūros centrų praktikos

Dėl itin skirtingos kultūros centrų situacijos, jų funkcijų apibrėžties ir valdymo modelių, taikomų skirtingose šalyse, vis dar nėra vieningos kultūros centrų veiklą reglamentuojančios tarptautinės strategijos. Atliekant tyrimą, buvo pasitelktos ir nagrinėjamos užsienio šalių (Latvijos, Danijos, Italijos ir Suomijos) gerosios praktikos.

2.1.1 Latvijos modelis

Latvijos kultūros centrų sistema pasirinkta dėl regioninio ir sociokultūrinio artimumo Lietuvos kontekstui bei dėl šioje šalyje šiuo metu vykstančios kultūros centrų teisinio reglamentavimo pertvarkos. Latvijoje nėra įstatymo, kuris nustatytų kultūros centrų statusą, reglamentuotų jų veiklą, finansavimą ir kitus su kultūros centrų veikla susijusius klausimus. Šiuo metu kultūros centrų veiklą Latvijoje reglamentuoja Dainų ir švenčių įstatymas, Vietos savivaldos įstatymas, Kultūros įstaigų įstatymas. Jau parengtas Latvijos Respublikos kultūros centrų įstatymo projektas (2018)¹¹, reglamentuojantis savivaldybių įsteigtus kultūros centrus, finansuojamus iš valstybės ir savivaldybių biudžetų. Šiame įstatymo projekte kultūros centras yra apibrėžiamas kaip: savivaldybės įsteigta daugiafunkcė tarpdisciplininė kultūros įstaiga ar įstaigos struktūrinis padalinys, kurio pavadinimas gali būti kultūros centras, kultūros namai, liaudies namai, susirinkimų namai, laisvalaikio centras ar kitas tinkamas, istoriškai susiformavęs pavadinimas. Šiame įstatymo projekte apibrėžiamas kultūros centro veiklos tikslas: kurti ir siūlyti įvairias ir kokybiškas kultūros paslaugas; išlaikyti ir plėtoti Latvijos kultūrinę įvairovę, ypač skatinant nacionalinių ir vietos kultūros vertybių išsaugojimą ir paveldėjimą bei tradicijas, skatinant tarpkultūrinį dialogą ir bendradarbiavimą, kuriant palankią aplinką kūrybiškumui ir socialiniam dalyvavimui; mokymosi visą gyvenimą procesas; visuomenės švietimas ir plėtra bei kūrybinė ekonomika¹².

Numatoma įvesti savanorišką kultūros centrų akreditaciją, kuomet kultūros centras galės savo noru atlikti akreditaciją 5 metams. Pagal įstatymą, akredituoti kultūros centrai (t.y. tam tikrus kriterijus atitinkantys kultūros centrai) gali iš valstybės biudžeto gauti lėšų, specialiai numatytų projektams ir programoms, susijusioms su kultūros centrų plėtra, įgyvendinti. Akreditavimas vykdomas ministrų kabineto nustatyta tvarka. Akreditavimą reglamentuojantys nuostatai bus priimti praėjus ne daugiau nei metams po kultūros centrų sistemą reglamentuojančio įstatymo patvirtinimo. Už kultūros centrų akreditaciją ir registraciją atsakinga Kultūros ministerija.

Nors kultūros centrų kategorizavimas Latvijos kultūros centrų įstatymo projekte nenumatomas, tačiau identifikuojama, jog kultūros centrai veikia vietiniame, regioniniame ir nacionaliniame lygmenyje, taip pat įvardijamos skirtingos jų funkcijos:

Vietinės reikšmės kultūros centras:

pagal galimybes įgyvendina bendrąsias kultūros centro funkcijas;

kultūros paslaugas teikia nenutolęs nuo gyventojų gyvenamosios vietos.

Regioninės reikšmės kultūros centras:

yra savivaldybės įkurtas kultūros centras, kuris teikia informaciją kitiems regiono kultūros centrams, vykdo dalijimąsi gerosiomis praktikomis;

Nacionalinės reikšmės kultūros centras (Latvijos nacionalinis kultūros centras):

yra atsakingas už Latvijos nematerialiojo kultūros paveldo išsaugojimą ir su tuo susijusių veiklų koordinavimą nacionalinio mastu;

¹¹ Latvijos kultūros centrų įstatymo projektas (2018).

¹² Ten pat.

konsultuoja ir teikia metodinę pagalbą visiems atitinkamo regiono vietos kultūros centrams, prisideda prie jų veiklų viešinimo;

organizuoja profesinio tobulėjimo veiklas kultūros centrų darbuotojams (rengia seminarus, kursus, konferencijas, konkursus ir kt.).

skatindamas aktyvų visuomenės dalyvavimą kultūroje puoselėja liaudies meno įvairovę ir tradicijų tęstinumą, skatina bendruomenių įsitraukimą, kuria kultūrinę ir socialinę vertę skirtingoms tikslinėms grupėms, įskaitant diasporas ir mažumas;

puoselėja dainų ir šokių švenčių tradicijas, saugo žodinį ir kitą nematerialųjį kultūros paveldą, įskaitant Latvijos dainų ir šokių festivalių rengimą ir įgyvendinimą bei jų tradicijų tęstinumą;

teikia paramą regioninės reikšmės kultūros centrams (rengia metodikas ir kt.)¹³.

Tiek Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatymas (2004), tiek ir Latvijos kultūros centrų įstatymo projektas (2018) pabrėžia būtinybę sudaryti sąlygas tiek profesionalaus meno sklaidai ir prieinamumui skatinti, tiek ir paramos (ar organizavimo) mėgėjų meno kolektyvų veiklai svarbą, užtikrinimą gerų sąlygų etninės (tautinės) kultūros (vertybių) sklaidai, populiarinimui ir prieinamumui, įskaitant ir Dainų šventės bei Latvijos Dainų ir šokių šventės išsaugojimą ir plėtrą. Vertėtų atsižvelgti ir į aspektus, kurie akcentuojami Latvijos kultūros centrų įstatymo projekte (2018), tačiau nėra akcentuoti Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatyme (2004) – tai įvairaus turinio ir formos kultūros bei mokymosi visų gyvenimų paslaugų spektro kūrimas, jų prieinamumo užtikrinimas, bendradarbiavimo su NVO skatinimas¹⁴.

Ilustracija 1. Namaterialuos kulturas montojuma centrs „Upīte“

¹³ Daugiau apie Latvijos kultūros centrų įstatymo projektą (2018): https://www.lps.lv/uploads/docs_module/Kult%C5%ABras%20centru%20likums.pdf

¹⁴ Daugiau apie Latvijos kultūros centrų įstatymo projektą (2018): <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/8081AD9934D5A71EC22582AC001D3871?OpenDocument> ir https://www.lps.lv/uploads/docs_module/Kult%C5%ABras%20centru%20likums.pdf

2.1.2 Italijos modelis

Italijoje veikia daugiafunkciai kultūros centrai (*centro culturale polivalente*) – tai viešosios įstaigos, įsteigtos savivaldybių, planuodamos ir vystydamos veiklas bendradarbiaujančios su nevyriausybinėmis organizacijomis, jungiančios įvairias meno ir mokslo sritis. Šie centrai yra atviri bendradarbiavimui su švietimo įstaigomis ir asociacijomis. Tačiau šios įstaigos, Italijos regionuose pasiskirsčiusios netolygiai ir veikiančios pagal prieš kelis dešimtmečius priimtus įstatymus, tik iš dalies atliepia šiuolaikinių vietos bendruomenių poreikius ir neatspindi šiuolaikinių kultūros sektoriaus tendencijų. Kaip teigiama 2020 m. atliktame tyrime „Kultūros namai Danijoje – kiekybinis srities tyrimas“¹⁵, reaguojant į 2008 m. ekonominę krizę, pradėjo gausėti kultūros organizacijų (vadinamųjų *naujųjų kultūros centrų*) – iniciatyvų iš apačios, kurios remiasi kūrybiškos vietokūros principais: giliu vietos konteksto pažinimu, suinteresuotų šalių įtraukimu ir centrų koncepcijos išvystymu, atsižvelgiant į vietos tapatybę ir konkrečius vietos gyventojų poreikius. *Naujieji kultūros centrai* – kultūrinės ir urbanistinės regeneracijos procesų apibrėžtoje teritorijoje objektas, inovatyvios pilietiškumo ir tvarumo laboratorijos, kuriose išbandomi inovatyvūs viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimo bei kultūrinio verslumo modeliai¹⁶.

Nacionaliniu lygmeniu naujieji Italijos kultūros centrai dar nėra reglamentuoti ir jiems netaikoma akreditacija. Jų veiklą apibrėžia pavieniai progresyvių miestų – tokių kaip Milanai ir Bolonija – įstatymai. Kitur jų veikla reglamentuojama regioninių įstatymų bei konkrečių savivaldybių nuostatų, kurių turinys skirtingais atvejais skiriasi. Nors vieningos akreditacijos sistemos nėra, tačiau visiems kultūros centrams yra privalomi tam tikri kriterijai – tokie kaip:

- parodų erdvės;
- erdvės, skirtos susitikimams, viešinimo renginiams ir socializacijai;
- patogus kultūros centro pasiekiamumas viešuoju transportu;
- bendradarbiavimas su kitomis vietos institucijomis, siekiant sukurti integruotą vietinę kultūros infrastruktūrą;
- ir kt.¹⁷

Šių organizacijų tinklas kryptingai mezga dialogą su sprendimų priėmėjais nacionaliniame lygmenyje: pasiremiant šių organizacijų patirtimi, pateiktas įstatymo projektas, pagal kurį tokias iniciatyvas būtų galima pripažinti ir skatinti visos šalies mastu. Organizacijos taip pat siekia reglamentavimo ATECO kodų sistemoje, tiksliai įvardijančioje ekonominės veiklos kategorijų, kuri šiuo metu dėl kultūros centrų veiklos įvairialypiškumo ir kriterijų įvairovės neatitinka galiojančių teisinių normų. Akreditacija šioje sistemoje turėtų teigiamos įtakos tokių centrų ekonominiam tvarumui.

Vienas iš pagrindinių Italijos naujųjų kultūros centrų bruožų – daugiafunkciškumas. Skirtingų kultūros centrų funkcijos ir jų kombinacijos priklauso nuo vietos konteksto, materialinių ir nematerialinių vietos išteklių bei vietos gyventojų lūkesčių ir poreikių¹⁸:

Tai mažo ir vidutinio dydžio organizacijos, įsikūrusios savivaldybei priklausančiose arba privačiose (dažnai apleistose) patalpose, turinčios tikslą jas atgaivinti ir sutvarkyti;

Daugiafunkciškumas: tai bibliotekos, knygynai, kavinės ir restoranai, susitikimų ir darbo erdvės, dirbtuvės, koncertų, kino ir teatro salės, parodų erdvės, repetacijų erdvės, bendruomeniniai daržai ir t.t.;

Veikia pagal kūrybiškos vietokūros principus: veiklos vykdomos atsižvelgiant į vietos kontekstą, siekiant darnaus vietos vystymosi bei vietos išteklių aktualizavimo, vietos gyventojų poreikių patenkinimo;

¹⁵ Kulturhusei Danmark - et kvantitativt studieaf et mangfoldigtfelt (2020).

¹⁶ Daugiau apie Italijos naujuosius kultūros centrus: www.che-fare.com/cosa-sono-nuovi-centri-culturali/

¹⁷ Daugiau apie kultūros paslaugų sistemos akreditaciją Italijoje: <https://www.regione.lazio.it/cittadini/cultura/sistema-accreditamento-servizi-culturali>

¹⁸ Daugiau apie Italijos naujuosius kultūros centrus: [https://www.che-fare.com/cosa-sono-nuovi-centri-culturali/](http://www.che-fare.com/cosa-sono-nuovi-centri-culturali/)

Turi nevienalytę auditoriją: siekia įtraukti skirtingų amžiaus grupių, interesų, poreikių žmones. Taip skatina socialinę įtrauktį bei gerina kultūros prieinamumą;

Taiko novatoriškus tvarumo modelius, grįstus centrų daugiafunkciškumu ir siekiu patenkinti vietos gyventojų poreikius;

Veikia, pasitelkdami mišrias valdymo formas, ir taip skatina dalyvavimo kultūrą; Veiklos organizavimui

būdingas tarpdiscipliniškumas: šiuose centruose veikia skirtingų sričių specialistai – architektai, menininkai, antropologai, sociologai, kultūros vadybininkai ir kt. Vykdomos skirtingas disciplinas jungiančios veiklos;

Įgalina vietines bendruomenes, skatina dalyvavimo, bendradarbiavimo kultūrą ir pilietiškumą;

Daugeliu atvejų skatina kultūrinį verslumą.

Iliustracija 2. Mare culturale urbano, Italija

Danijoje nėra specialios nacionalinės kultūros centrų klasifikavimo ir finansavimo sistemos, tačiau šiuo metu vyksta diskusijos, kokių – teigiamų ir neigiamų – pasekmių turėtų tokios sistemos sukūrimas. Iš vienos pusės, tai suteiktų centrams didesnio finansinio stabilumo, tačiau kategorizavimas suskirstytų kultūros centrus į pirmarūšius ir antrarūšius, vadinasi kai kuriems centrams tokia sistema lemtų mažesnį finansavimą. Šioje šalyje už kultūros centrų veiklą yra atsakingos savivaldybės, tad kultūros centrų dydis ir pobūdis varijuoja – nuo nedidelių savanoriškai valdomų kultūros namų kaimo vietovėse iki savivaldybių padalinių didžiuosiuose miestuose. Klasifikavimo ir akreditavimo sistemos nebuvimas neabejotinai prisideda prie itin didelės šiai kategorijai priskiriamų organizacijų įvairovės.

Kultūros centrų atitikmuo Danijoje yra kultūros namai (viešosios įstaigos), kuriems būdingi bent trys iš keturių elementų: atviros erdvės, scena ar parodų erdvė, kūrybos erdvės (dirbtuvės), maitinimo paslaugų teikimas. Juose dirba darbuotojai ir/arba savanoriai, padedantys realizuoti jų inicijuotas veiklas (kultūrinius ir pilietinius renginius, susitikimus, šventes). Kultūros namuose vyksta daug įvairių meninių, politinių, socialinių, kultūrinių, amatų ir kitų veiklų, kuriose piliečiai gali dalyvauti kaip žiūrovai arba dalyviai. Pagrindinės Danijos kultūros namų veiklos yra orientuotos į skirtingų visuomenės atstovų įtrauktį (dalyvauti kviečiami vaikai, jaunimas, suaugusieji, senjorai, šeimos, pažeidžiamos socialinės grupės bei etninės mažumos).

Danų kultūros namuose vykdomos veiklos yra skirstomos į žiūrovų ir dalyvių veiklas. Žiūrovų veiklos apima paskaitas, koncertus, vizualinių menų ir amatų parodas, debatų renginius, teatrą ir kitas scenos meno veiklas, literatūros skaitymus, kino filmų peržiūras. Danijoje kultūros namai leidžia gyventojams dalyvauti kultūrinėse veiklose ne tik kaip žiūrovams ar atlikėjams, tačiau ir sudaro sąlygas patiems organizuoti kultūrinę veiklą, savanoriauti ar dalyvauti priimant sprendimus. Danijos kultūros centrai skatina piliečių įsitraukimą į valstybei aktualių klausimų sprendimo procesus, siekia užtikrinti kultūros prieinamumą visoms visuomenės grupėms, puoselėja dalyvavimo (remia ir skatina piliečių iniciatyvas) bei savanoriavimo kultūrą. Kaip dalyvių – įvardijamos veiklos, kurias gyventojai gali atlikti, vykdyti patys (t.y. gali būti šių veiklų vykdytojais ir dalyviais), apima pilietinius susitikimus ir įvairias pilietiškumo raiškos formas, dalyvavimą muzikos, judesio, žaidimų, rankdarbių, vizualinių menų ir amatų, teatro / scenos menų, rašymo meno, filmų ir skaitmeninės medijos, daiktų taisymo, maisto gaminimo veiklas, užsiėmimus su medžio ir metalo gaminiiais ir kt.¹⁹

2.1.4 Suomijos modelis

Iliustracija 3.
Nicolai Kultur, Danija

¹⁹ Daugiau apie veiklas Danijos kultūros centruose: Louise Ejgod Hansen, Karen Nordentoft, Kulturhusei danmark - et kvantitativt studieaf et mangfoldigt felt, DELTAG - Om deltager kulturi Danmark, 2020

Suomijos kultūros centrų sistema yra labiau nutolusi nuo Lietuvos konteksto, tačiau yra patrauklus jų išskirtinis dėmesys kultūros prieinamumui, aukštai kultūros paslaugų kokybei ir meno edukacijos svarbai. Šie aspektai galėtų būti aktualūs, vystant kultūros centrų sistemos modelį Lietuvoje. Suomijos kultūros centrų koncepcijos ištakos siekia XX a. šešiasdešimtuosius–septyniasdešimtuosius metus²⁰. Tuo laiku Suomijoje išpopuliarėjo kultūros demokratizavimo idėja, kuri šioje šalyje buvo interpretuojama itin geografiškai: buvo teigiama, jog kiekviena šalies dalis, regionas ir/ar didesni miesteliai ir miestai turi turėti vietinių kultūros įstaigų tinklą, įskaitant kultūros centrus. Helsinkis šią idėją įgyvendino miesto kontekste, po vieną kultūros centrą įsteigdamas kiekviename iš didžiųjų miesto kvartalų. Suomijos kultūros centrai yra daugiafunkciai ir siekia į savo veiklas įtraukti skirtingas socialines grupes, skirtingo amžiaus ir interesų auditorijas.

Kultūros centrus Suomijoje valdo savivaldybės, tačiau kultūros centrai taip pat gauna ir valstybines subsidijas. Suomijos Švietimo ir Kultūros ministerija turi ilgametes paramos vaikų kultūros centrų steigimo tradicijas²¹. Nors nemažai kultūros centrų veikia regioniniu lygmeniu, išvystytos regioninės administracijos infrastruktūros nėra. Už jų valdymą atsakingos savivaldybės, o už kultūros centrų kultūrinės programos sudarymą – savivaldybės kultūros padalinys²². Helsinkio kultūros centrų atveju akcentuojamas jų veikimas vietiniu ir regioniniu lygmeniu. Šie kultūros centrai yra koordinuojami Helsinkio miesto kultūros ir laisvalaikio skyriaus ir finansuojami Helsinkio savivaldybės bei Suomijos valstybinėmis lėšomis.

Iliustracija 4.
Stoa, Helsinki

20 Silvano S., Linko M., Cantell T., *From Enlightenment to Experience: Cultural Centres in Helsinki Neighbourhoods* (2008).

21 Daugiau apie kultūros centrų steigimą Suomijoje ir jo santykį su vaikų parama: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/finland/84-promoting-culture-and-cultural-participation>

22 Daugiau apie Suomijos kultūros centrų politiką: <https://www.culturalpolicies.net/database/search-by-country/country-profile/category/?id=12&g1=1>

2.1.5 Rekomendacijos dėl užsienio šalių praktikų pritaikymo

Nagrinėti Latvijos, Danijos, Italijos ir Suomijos kultūros centrų pavyzdžiai²³ atskleidžia Europos kultūros centrų veikimo modelių tendencijas, siejamas su skirtingais teritorinio veikimo lygmenimis, bendruomenių įgalinimu, tikslinėmis grupėmis ir santykiu su vieta, kurioje jie įsikūrę.

Analizuoti kultūros centrai veikia skirtingais lygmenimis – lokaliai ir visame mieste (Mare Culturale Urbano, Nikolai Kultur); lokaliai ir visame regione (Stoa); lokaliai, regione ir nacionaliniu / tarptautiniu lygmeniu (Upīte). Veikimas skirtingais lygmenimis lemia jų daugiafunkciškumą, kuriame persipina kultūrinės ir socialinės funkcijos. Visus atvejus sieja tai, kad viena iš kertinių jų misijų – įtraukti ir įgalinti vietos bendruomenes. Nagrinėti atvejai iliustruoja skirtingus vietos gyventojų ir bendruomenių dalyvavimo kultūros centro veiklose lygmenis: nuo dalyvavimo kuriant kultūros centro koncepciją iki dalijimosi kūrybos ir darbo erdvėmis, dalyvavimo kokūrybos procesuose bei priimant sprendimus, kaip naudoti vieną ar kitą kultūros centro erdvę ar kitus išteklius. Vietos bendruomenių dalyvavimo būdų kombinacijos priklauso nuo konkrečių vietos materialinių ir nematerialinių išteklių. Kultūros centrų tikslinės grupės diversifikuotos: nuo ikimokyklinio amžiaus naudotojų iki senjorų, tačiau pastebima, kad išskirtinis dėmesys tenka jaunimo ugdymui. Užsienio praktikose komercinės veiklos dažnai įgyvendina ne pirminę, o antrinę kultūros centrų funkciją. Vykdomos antrinės funkcijos veiklos – tai veiklos, integraliai papildančios pagrindinių veiklų pobūdį (pvz.: patalpų ar įrangos nuoma, suvenyrai ir pan.).

Analizuoti užsienio kultūros centrai vaidina svarbų vaidmenį kuriant vietos tapatybę ir gerovę. Jie yra ne tik kultūros paslaugų teikimo vieta, bet ir skirtingų socialinių grupių susitikimų vieta, kurioje jos įgalinamos aktyviai dalyvauti vietos problemų identifikavime ir sprendime, vietos tapatybės formavime. Kūrybiška vietokūra grįstos kultūros iniciatyvos tampa aktualiais kultūros produktais, teigiamai veikiančiais vietos kontekstą.

Kompleksinio sociokultūrinio poveikio siekimas ir Lietuvos kultūros centrams gali padėti aiškiau artikuliuoti savo veiklas, išsigryninti funkcijas ir tikslingai plėtoti naujas partnerystes. Kultūros centrų įgalinimas pagal poreikį veikti skirtingais lygmenimis, diversifikuotų tikslinių grupių ir vietos bendruomenių įtraukimas ir įgalinimas, kultūros centrų tapimas ne tik kultūrinės paslaugas teikiančiomis, bet ir pilietiškumą skatinančiomis įstaigomis – aktualūs analizuotų veikimo modelių aspektai, kurių paaisyti svarbu siekiant modernizuoti Lietuvos kultūros centrų tinklą.

²³ Atskirų kultūros centrų atveju analizė: Namaterialiuos kulturas montojama centrs Upīte (Latvija), Nikolai Kultur (Danija), Mare Culturale Urbano (Italija) ir Stoa (Suomija) pateikiama priede Nr. 1.

2.2 Kultūros centrų tinklas Lietuvoje ir jo valdyme dalyvaujančios institucijos

2021 m. duomenimis Lietuvoje veikia 160 juridinių (savivaldybių) kultūros centrų ir 455 struktūriniai jų padaliniai²⁴. Daugiausiai juridinių kultūros centrų yra Panevėžio rajono savivaldybėje (12), po 1 juridinį kultūros centrą yra net 30-yje Lietuvos savivaldybių. Daugiausiai struktūrinių padalinių yra Vilniaus rajono savivaldybėje (28), 14-oje savivaldybių nėra nė vieno kultūros centro struktūrinio padalinio.

Kultūros centrų valdymo modelis apima tarpinstitucinį bendradarbiavimą skirtingais lygmenimis – nacionaliniu (valstybiniu), savivaldybių ir seniūnijų. Kultūros centrų bendradarbiavimas su viešojo sektoriaus institucijomis ir įstaigomis dažniausiai vyksta pavaldumo lygmeniu. Lietuvos Respublikos kultūros ministerija yra atsakinga už teisinį ir politinį reguliavimą, kultūros centrų veiklos sričių kuravimą, ir Lietuvos nacionalinis kultūros centras (LNKC), kuris yra atsakingas už metodinę / kompetencinę pagalbą. Dažniausiai savivaldybės yra vieno iš kelių arba pagrindinių kultūros centrų steigėjos. Valdžios įstaigų ir savivaldybių vaidmuo steigiant kultūros centrus sukuria pavaldumo santykį. Kultūros centro pavaldumas steigėjui, pavyzdžiui, savivaldybei, nulemia tai, kaip vėliau yra vykdomos kultūros centro veiklos.

Pav. 1. Lietuvos Respublikos valstybės institucijų atliekamos funkcijos skirtinguose kultūros centrų valdymo lygmenyse. Sudaryta autorių.

Savivaldybių tarybos dalyvauja savivaldybių kultūros centrų reorganizavimo, likvidavimo procesuose, reorganizuoja ir likviduoja savivaldybės kultūros centrus, analizuoja ir kontroliuoja savivaldybės kultūros centrų veiklą, nustato savivaldybės kultūros centrų plėtotės strategiją, rengia savivaldybės kultūros centrų veiklą reglamentuojančių teisės aktų projektus ir juos tvirtina, koordinuoja savivaldybės kultūros centrų dalyvavimą tarptautinėse kultūrinėse programose, suteikia savivaldybės kultūros centrams kategorijas. Savivaldybės yra atsakingos už gyventojų bendrojo kultūrinio ugdymo ir etnokultūros puoselėjimą. Savivaldybėms pavaldžios seniūnijos dalyvauja prižiūrint, kaip teikiamos viešosios paslaugos, teikia pasiūlymus savivaldybės administracijai dėl viešųjų paslaugų teikimo gerinimo. Lyginant savivaldybių ir kultūros centrų santykį Latvijoje ir Lietuvoje, dėmesį atkreipia tai, kad kaimyninėje šalyje kultūros ir mokymosi visą gyvenimą paslaugų prieinamumą gyventojams vietos valdžios siekia užtikrinti savo administracinėje teritorijoje: remia kultūros centrų, kaip daugiaviečių tarpdisciplininių kultūros institucijų, veiklą ir skatina jų plėtrą. Akcentuojamas savivaldybių ir kultūros centrų, kaip prieigą prie mokymosi visą gyvenimą užtikrinančių institucijų, vaidmuo. Seniūnijų funkcijos iš dalies persidengia su kultūros centrų funkcijomis, kadangi seniūnijos yra atsakingos už viešųjų paslaugų teikimą, tarp jų ir gyventojų sporto bei kultūros renginių organizavimą. Kultūros centrai ir seniūnijos gali veikti ir kartu, dalydamosi administracinėmis funkcijomis. Tokiu atveju kultūros centras yra ne tik integruotas

24 Čia ir kitur šiame skyriuje naudojama LNKC kaupiama juridinių kultūros centrų, jų struktūrinių padalinių statistika: <https://www.lnkc.lt/go.php/lit/Kulturos-centru-informacija/359>

į seniūnijos struktūrą, tačiau ir kultūros centro paslaugos yra teikiamos naudojantis seniūnijos infrastruktūra. Tokiu atveju kultūros centrai dirba tik kūrybinį darbą, o visus kitus reikalus, įskaitant ir administracinę našta, prisiima ir tvarko seniūnija.

LNKC yra valstybės biudžetinė įstaiga, kurios funkcijos nukreiptos į metodinę / kompetencinę pagalbą kultūros centrums. Pagrindinės LNKC veiklos yra:

Dainų švenčių tradicijos tęstinumo užtikrinimas.

Etninės kultūros, nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimas. Mėgėjų meno tradicijų tęstinumas ir plėtra.

UNESCO pripažintų vertybių saugojimas.

Užsienio lietuvių bendruomenių kultūrinio tapatumo išsaugojimas (LNKC iš Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos perėmė mėgėjų meno kolektyvų etninėse lietuvių žemėse kuravimo funkciją).

Pagrindinės LNKC veiklos sritys, susijusios su kultūros centrų tinklu yra:

Kultūros centrų veiklos koordinavimas. LNKC daugiausiai vykdo mėgėjų meno kolektyvų veiklos koordinavimo pareigą. Rengia mėgėjų meno tarybų posėdžius, per kuriuos analizuoja ir svarsto jų būklę, kolektyvų veiklą atskirose vietovėse, savivaldybių kultūros ir švietimo įstaigose, kuria plėtros kryptis ir priemonių planus joms įgyvendinti. Remdamasis Kategorijų suteikimo mėgėjų meno kolektyvams pagal meninį lygį, veiklą ir pasiektus rezultatus nuostatais, nustato kultūros sistemai priklausančių mėgėjų meno kolektyvų meninį lygį ir priskiria atitinkamai kategorijai²⁵.

Bendradarbiavimo ir partnerystės su savivaldybėmis stiprinimas. LNKC kaupia statistinę informaciją apie savivaldybių kultūros centrų veiklą, specialistus, materialinę bazę, ją analizuoja ir rekomendacijas dėl jų veiklos bei būklės tobulinimo teikia Kultūros ministerijai, savivaldybėms, kultūros įstaigoms.

Kultūros centrų darbuotojų kvalifikacijos kėlimas. LNKC yra viena iš 10 nacionalinio lygmens įstaigų, turinčių teisinius įgaliojimus atskirų kultūros sričių (kultūros centrų)²⁶ darbuotojų kvalifikacijos tobulinimui. Kaip identifikuojama Kultūros sektoriaus darbuotojų 2020–2022 metų kvalifikacijos tobulinimo programoje (2020), ne visos nacionalinio lygmens įstaigos yra pasiruošusios koordinuoti kompetencijų tobulinimo modelio įgyvendinimą savo srityje. LNKC čia numatytas tinklo partnerio vaidmuo kultūros centrų, savivaldybių kultūros įstaigų darbuotojų sektoriuose. Kompleksinių kultūros centrų vykdomų funkcijų ir joms įgyvendinti reikalingų kompetentingų darbuotojų poreikio kontekste itin aktualus tampa kultūros centrų darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas. Švietimo sistemai nerengiant kultūros centrų specialistų, o artimų sričių paruoštiems specialistams negrįžtant dirbti į regionus bei nesant perkvalifikavimo sistemos – kultūros centrų darbuotojų kvalifikacijos kėlimas yra paliktas saviėigai. Kultūros centrų darbuotojams senstant²⁷ (amžiaus vidurkis – apie 49 metus; stažo vidurkis – apie 13 metų), trūkstant kolektyvų vadovų – atskirų žanrų specialistų (2021 m. kultūros centruose trūko 96 specialistų – daugiausiai iš visų pareigybių), kultūros veiklų specialistų (atitinkamai trūko 67 specialistų) ir technologijų specialistų (trūko 23 specialistų), kvalifikacijos klausimas išlieka esminis. Jei nebus specialistų, kurie įgyvendins numatytas kultūros centrų funkcijas, sistema negalės funkcionuoti, o vertė, kurią dabar sukuria kultūros centrai, neišvengiamai mažės.

Rekomenduojama atsižvelgti į Kultūros sektoriaus darbuotojų 2020–2022 metų kvalifikacijos tobulinimo programoje (2020) išskiriamus tinklo koordinatoriaus tikslus bei funkcijas ir stiprinti LNKC kaip kultūros centrų kompetencijų centro vaidmenį.

2.3 Kultūros centrų akreditavimas ir klasifikavimas Lietuvoje

Kultūros įstaiga gali būti akredituota kaip kultūros centras, jeigu ji atitinka šiuos reikalavimus²⁸:

5. *Juridinis asmuo, siekiantis pripažinimo kultūros centru, turi atlikti ne mažiau kaip dvi iš šių funkcijų:*

- 1) sudaryti sąlygas etninės kultūros sklaidai, populiarinti senąsias kultūros tradicijas, papročius, laiduoti etninės kultūros perimamumą;
- 2) organizuoti mėgėjų meno kolektyvų, studijų, būrelių veiklą;
- 3) rūpintis mėgėjų meno kolektyvų parengimu ir dalyvavimu Dainų šventėse, vietiniuose, regioniniuose, respublikiniuose ir tarptautiniuose renginiuose;
- 4) organizuoti pramoginius, edukacinius ir kitus renginius;
- 5) organizuoti valstybinių švenčių, atmintinų datų, kalendorinių švenčių paminėjimą;
- 6) rūpintis vaikų ir jaunimo užimtumu, meniniu ugdymu;
- 7) kurti ir įprasinti šiuolaikinės modernias meno veiklos formas;
- 8) organizuoti etninę kultūrą, mėgėjų meną populiarinančius renginius, tenkinti kitus bendruomenės kultūrinius poreikius;
- 9) sudaryti sąlygas profesionalaus meno sklaidai;
- 10) tenkinti sociokultūrinius bendruomenės poreikius.

6. Kultūros ministerijos nustatyta akreditavimo tvarka juridinį asmenį kultūros centru pripažįsta steigėjas.

7. Akreditavimą vykdo steigėjo sudaryta komisija, į kurios sudėtį įeina ir Kultūros ministerijos atstovai.

8. Kultūros centro akreditacijos reikalavimai:

- 1) turėti veiklai tinkamas patalpas ir darbo organizavimui reikiamas priemones;
- 2) turėti atitinkamos kvalifikacijos kultūros ir meno darbuotojų;
- 3) sistemingai rengti veiklos planus ir juos įgyvendinti.

Kultūros centrų klasifikavimas pagrįstas Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatyme (2004) pateikta klasifikacija. Lietuvos kultūros centrai yra klasifikuojami pagal tris kriterijus: steigėjus, veiklos pobūdį ir Kultūros ministerijos nustatytus veiklos ir materialinės bazės kriterijus:

Pagal steigėjus kultūros centrai yra skirstomi į valstybės kultūros centrus, savivaldybių kultūros centrus ir kitus kultūros centrus.

Pagal veiklos pobūdį kultūros centrai yra skirstomi į du tipus, specializuotus ir daugiafunkcinius kultūros centrus. Specializuoti kultūros centrai yra kurių nors vieno kultūros sritį ar žanrą puoselėjančios ir skleidžiančios kultūros įstaigos. Specializuotų kultūros centrų Lietuvoje yra 11. Juos galima skirstyti į dvi didesnes kultūros centrų grupes – etninės kultūros centrus (8) ir dailės parodų galerijas – kultūros centrus (3). Daugiafunkciai kultūros centrai yra įvairias kultūros sritis, žanrus puoselėjančios ir skleidžiančios kultūros įstaigos.

Pagal Kultūros ministerijos nustatytus veiklos ir materialinės bazės kriterijus

kultūros centrai yra skirstomi į aukščiausią, pirmą, antrą ir trečią kategorijas.

Iš 160 juridinių kultūros centrų 151 kultūros centras yra kategorizuoti: aukščiausiai kategorijai yra priskirti 50, I kategorijai – 37, II kategorijai – 49, III kategorijai – 15 kultūros centrų²⁹.

28 Kultūros centrų akreditavimo tvarkos aprašas (2009).

29 LNKC kaupiama juridinių kultūros centrų, jų struktūrinių padalinių statistika.

2.4 Vykdoma kultūros centrų tinklo pertvarka

Remiantis 2002 m. paskelbtomis kultūros centrų pertvarkymo gairėmis (galiojusiomis iki 2005 m.), savivaldybėse vykdoma kultūros centrų pertvarka. Gairės sudarė rekomendacinio pobūdžio siūlymai savivaldybėms nustatyti kultūros centrų ir jų filialų kategorijas pagal ministerijos patvirtintus kriterijus³⁰. Kultūros centrų pertvarka nėra baigtinis procesas – skirtingose savivaldybėse tokios pertvarkos vyksta nuolat, nes kiekviena savivaldybė kultūros centrų tinklą tvarko pagal rajono poreikius ir jų išlaikymo finansines galimybes. Iki šiol kultūros centrų valdyje vykstantys pokyčiai apima tiek jų reorganizaciją, tiek ir labiau kosmetinius pokyčius, kaip kad kultūros centrų pervardinimą:

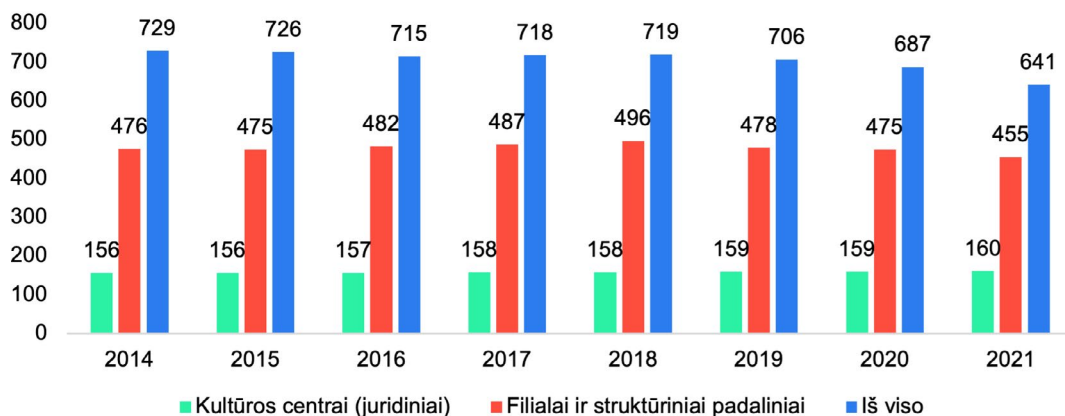
Naujų kultūros centrų steigimas (atskyrimas, sujungimas, atskyrimas nuo seniūnijos).

Pokyčiai infrastruktūroje ir kultūros centrų padalinių skaičiaus mažinimas.

Kultūros centrų reorganizacija, pertvarkymas į filialus.

Kultūros centrų pervadinimas.

Vertinant LNKC pateikiamą kultūros centrų tinklo statistiką, galima daryti prielaidą, jog pertvarkant kultūros centrų tinklą savivaldybės dažniausiai pasirenka kultūros centrų padalinių skaičiaus mažinimą. Laikotarpiu nuo 2014 m. iki 2021 m. juridinių kultūros centrų skaičius nežymiai išaugo (nuo 156 iki 160), tai rodo, jog tam tikri sujungimo ar naujų centrų steigimo veiksmai buvo atliekami. Tačiau filialų, struktūrinių padalinių sumažėjo nuo 476 iki 455. Skaičiaus mažėjimo tendencija nurodo, jog kultūros centrus pertvarkant pasirenkamas optimizavimo kelias (Žr. pav. 2).

Pav. 2. Juridinių kultūros centrų, jų filialų ir struktūrinių padalinių kitimas 2014 m. – 2021 m. Sudaryta autorių, remiantis LNKC duomenimis.

Iš to, kaip skirtingai kultūros centrai pertvarkomi skirtingose savivaldybėse, galima spręsti, jog ne visos savivaldybės turi perspektyvinius planus, kaip optimizuoti ir tvarkyti savo kultūros centrus. Su kultūros centrų atstovais atliktos viešosios konsultacijos taip pat patvirtino, jog valstybės politika menkai atsispindi savivaldybių vykdomoje kultūros centrų pertvarkoje. Itin daug kas priklauso nuo vietos politinės valios, kuri kinta, priklausomai nuo dominuojančių politinių jėgų, o siekiant sisteminio pokyčio, tai vertinama neigiamai.

Naujausiais LNKC duomenimis, net pusė savivaldybių (30) Lietuvoje turi po vieną kultūros centrą su jo skyriais ar struktūriniais teritoriniais padaliniais³¹. Pasirenkamas modelis, kai savivaldybėje yra vienas kultūros centras ir keli tam tikrą teritoriją aptarnaujantys padaliniai, rodo savivaldybių siekį diferencijuoti kultūros centrų funkcijas, svarbiausias iš jų telkiant savivaldybių centruose ir kuriant jų palaikymo tinklą. Atsižvelgiant į tai, kaip vykdoma kultūros centrų tinklo pertvarka, identifikuojamas poreikis esamą kultūros centrų klasifikavimo sistemą tobulinti, atsižvelgiant į realias šiuolaikinių kultūros centrų funkcijas, šandieninius visuomenės poreikius ir valstybines regioninės plėtros kryptis.

³⁰ Kultūros centrų pertvarkymo gairės (2002).

³¹ Lietuvos nacionalinis kultūros centras: <https://www.lnkc.lt/go.php/lit/Kulturos-centrai/30>.

2.5 Rekomendācijas kultūros centru akreditāvimai ir klasifikāvimai sistemai

Kultūros centru akreditāvimai ir klasifikāvimai turētū būti tam tikra infrastruktūrinēs inventozācijas priemonē, padedanti išlaikyti šiu kultūros įstaigū tinklo kokybēs standartū, apibrēžti ir atskirti įgyvendinamas funkcijas, užtikrinti būtinās materialinēs ir kompetencijū bazēs reikalavimus, jāis remiantis vykdyti pertvarkū, efektyvinant patį tinklū. Dabartinē kultūros centru klasifikāvimai sistema, kuomet suteikiant kategorijū kultūros centrai bei jiems priklausantys struktūriniai padaliniai ir skyriai vertinami *in corpore*, neatspindi realios situācijas. Suteikiant kategorijū vertinama jų materialinē bazē, priemonēs veiklai, lēšos, darbuotojai, visos vykdomos veiklos vertinamos bendrai. Tokiu būdu vienos savivaldybēs kultūros centro padalinys ar skyrius gauna tokiū pačią kategorijū kaip ir jį valdantis kultūros centras, nors atskirai gali ir neatitikti suteikiamai kategorijai keliamū reikalavimū. Taip suteikiamos kategorijos iškreipia bendrū vaizdū ir neatspindi realiū atskirū kultūros centru rodikliū ir turimo potencialo. Siekiant išlaikyti kultūros centru vykdomū veiklū kokybēs standartū bei vieningū duomenū apie vykdomas veiklas rinkimū, siūloma išlaikyti akreditācijū. Tačiau svarbu jų susieti su finansāvimu, kuomet akredituoti kultūros centrai gali iš valstybēs biudžeto gauti lēšū, specialiai numatytū projektams ir programoms, susijusioms su jų plētra. Taip pat rekomenduojama keisti kultūros centru klasifikāvimū, kategorijas susiejant su realiai vykdomomis kultūros centru funkcijomis, atskirai vertinant kiekvienū skyriū ar padalinį (žr. lent. 1).

FUNKCIJOS	KATEGORIJOS		
	III Vietos (seniūnijos) lygmens	II Savivaldybės lygmens	I Kelių savivaldybių (regiono) lygmens
MĖGĖJŲ MENO SKLAIDA	Vietos lygmeniu sudaryti palankias sąlygas plėtoti skirtingų meno sričių ir žanrų mėgėjų meno veiklą, kaip būdą Dainų švenčių tradicijoms, kultūrinei edukacijai ir vietos kultūrai plėtoti, siekti įtraukti į ją daugiau bendruomenių, kolektyvų, individų.	Savivaldybės lygmeniu sudaryti palankias sąlygas plėtoti skirtingų meno sričių ir žanrų mėgėjų meno veiklą, kaip būdą Dainų švenčių tradicijoms, kultūrinei edukacijai ir vietos kultūrai plėtoti, ir siekti įtraukti į ją daugiau bendruomenių, kolektyvų, individų.	Kelių savivaldybių lygmeniu sudaryti palankias sąlygas plėtoti skirtingų meno sričių ir žanrų mėgėjų meno veiklą, kaip būdą Dainų švenčių tradicijoms, kultūrinei edukacijai ir vietos kultūrai plėtoti, siekti įtraukti į ją daugiau bendruomenių, kolektyvų, individų.
VALSTYBINĖS REIKŠMĖS ŠVENČIŲ IR KITŲ PAMINĖJIMŲ ORGANIZAVIMAS	Vietos lygmeniu organizuoti valstybinių švenčių, atmintinų datų, kalendorinių švenčių paminėjimą.	Savivaldybės lygmeniu organizuoti valstybinių švenčių, atmintinų datų, kalendorinių švenčių paminėjimą.	Kelių savivaldybių lygmeniu organizuoti valstybinių švenčių, atmintinų datų, kalendorinių švenčių paminėjimą.

<p>KULTŪRINĖ EDUKACIJA IR NEFORMALUS ŠVIETIMAS</p>	<p>Įgyvendinti meno studijų, būrelių, edukacinių programų veiklas, orientuojantis į vietos vaikų ir jaunimo, šeimų, žmonių su negalia, senjorų, bendruomenės narių, pradedančių menininkų įtraukimą.</p>	<p>Įgyvendinti meno studijų, būrelių, edukacinių programų veiklas, auditorijos vystymo edukacijas, orientuojantis į skirtingų tikslinių auditorijų įtraukimą, paslaugų mobilumą, kūrėjų bendradarbiavimą ir mainus, mokymąsi visą gyvenimą ir pilietiškumo ugdymą.</p>	<p>Įgyvendinti meno studijų, būrelių, edukacinių programų veiklas, orientuojantis į skirtingų tikslinių auditorijų įtraukimą, paslaugų mobilumą, kūrėjų bendradarbiavimą ir mainus, mokymąsi visą gyvenimą ir pilietiškumo ugdymą, aktyvią kultūros darbuotojų tinklaveiką, jų kompetencijų stiprinimą, profesionalams skirtas kompetencijų kėlimo veiklas.</p>
<p>PROFESIONALAUS MENO SKLAIDA</p>	<p>Sudaryti bazinės sąlygas profesionalaus meno sklaidai, organizuoti profesionaliojo meno veiklas pagal vietos poreikius, įgyvendinant bent dvi profesionalaus meno sklaidos formas: koncertai, festivaliai, dramos teatro spektakliai, šokio spektakliai, muzikinio teatro spektakliai, parodos, ekspozicijos, kino filmų rodymai.</p>	<p>Sudaryti tinkamas sąlygas profesionalaus meno sklaidai, organizuoti aukštos meninės vertės profesionaliojo meno veiklas savivaldybės lygmeniu, įgyvendinant bent šešias profesionalaus meno sklaidos formas: koncertai, festivaliai, dramos teatro spektakliai, šokio spektakliai, muzikinio teatro spektakliai, parodos, ekspozicijos, kino filmų rodymai.</p>	<p>Sudaryti geriausias sąlygas profesionalaus meno sklaidai, organizuoti aukščiausios meninės vertės profesionaliojo meno veiklas kelių savivaldybių lygmeniu, įgyvendinant visas profesionalaus meno sklaidos formas: koncertai, festivaliai, dramos teatro spektakliai, šokio spektakliai, muzikinio teatro spektakliai, parodos, ekspozicijos, kino filmų rodymai.</p>
<p>BENDRADARBIAVIMAS</p>	<p>Bendradarbiauti bent su dviem vietos lygmeniu veikiančiomis organizacijomis, jas įtraukti į veiklų planavimą ir paslaugų teikimą: bibliotekų filialai, daugiaviečiai centrai, vietos NVO, bendruomenės ir muziejai.</p>	<p>Bendradarbiauti bent su dviem savivaldybės lygmeniu veikiančiomis organizacijomis, jas įtraukti į veiklų planavimą ir paslaugų teikimą: savivaldybių bibliotekos, koncertinės įstaigos, teatrai, muziejai, savivaldybės lygmeniu veikiančios NVO.</p>	<p>Bendradarbiauti bent su dviem savivaldybės lygmeniu veikiančiomis organizacijomis, jas įtraukti į veiklų planavimą ir paslaugų teikimą: skėtinės kultūros organizacijos, valstybinės reikšmės kultūros įstaigos, kompetencijų centrai, regiono lygmeniu veikiančios NVO. Turėti savanorių priimančios organizacijos statusą, būti įsitraukus į tarptautinius tinklus.</p>

PASIRENKAMOS HORIZONTALIOS FUNKCIJOS (PASIRENKAMA SPECIALIZACIJA / DAUGIAFUNKCIŠKUMAS)	
SPECIALIZACIJA	<p>Specializuoti kultūros centrai yra kurią nors vieną kultūros sritį (pvz. etninė kultūra, tautinių mažumų kultūra), ar žanrą (pvz. vizualieji menai, scenos menai) puoselėjančios ir skleidžiančios kultūros įstaigos. Specializuoti kultūros centrai gali sudaryti atskirą tinklą, keisdamiės specifinėmis žiniomis ir bendrai organizuodami veiklas.</p> <p>Svarbu pabrėžti, jog etninės kultūros ar etnokultūros centrai Lietuvoje atlieka svarbų vaidmenį puoselėjant bendrąją ar labiau specializuotą – pavyzdžiui, Mažosios Lietuvos ar Žemaitijos etninę kultūrą. Šie kultūros centrai etninės kultūros puoselėjimo tikslais buria vietos bendruomenes, organizuoja renginius, skirtus populiarinti etninę kultūrą, orientuojasi į visuomenės poreikių, susijusių su etnine kultūra, tenkinimą. Tokie centrai turi išskirtinį potencialą ne tik puoselėti etnines tradicijas, bet ir burti bendruomenes ir per įtraukų dalyvavimą veiklose ugdyti jų pilietiškumą.</p>
DAUGIAFUNKCIŠKUMAS	<p>Daugiafunkčiai kultūros centrai yra kelias kultūros sritis, žanrus puoselėjančios ir skleidžiančios kultūros įstaigos.</p>
VIETOKŪRA IR BENDRUOMENIŠKUMO SKATINIMAS	<p>Prisidėti prie socialinių, kultūrinių ir kitų bendruomenės poreikių tenkinimo ir atliepimo, vietos socialinių problemų sprendimo, vietos identiteto vystymo, vietos patrauklumo didinimo, gyvenimo kokybės gerinimo, bendruomeninių ryšių stiprinimo.</p>
KULTŪRINIO VERSLUMO VEIKLOS	<p>Kūrybinę veiklą derinti su kultūrinio verslumo principais, siekiant ekonominio tvarumo. Kultūrinis verslumas - kūrybiškumu ir intelektiniu kapitalu grindžiamos veiklos, kuriant kultūros ir kūrybinius produktus bei paslaugas, pasižyminčias kūrybine, kultūrine ir ekonomine verte³². Kultūrinio verslumo veiklos apima papildomas komercines paslaugas, turizmo rinkodarą ir srautų didinimą, į vietą orientuotus pramoginius renginius ir pan.</p>

Lent. 1. Siūloma kultūros centrų funkcijų klasifikavimo pagal vykdomas funkcijas sistema. Sudaryta autorių.

Kultūros centrų klasifikavimas – grįstas jų įgyvendinamomis funkcijomis, veikimo lygmeniu, paslaugų spektru ir funkciniais ryšiais, leistų efektyviau naudoti turimą infrastruktūrą, tolygiau paskirstyti išteklius, lanksčiau atliepti kintančią demografinę situaciją ir prisidėti prie tolygios regioninės plėtros. Taikant tokį klasifikavimo modelį dėmesys būtų siejamas ne su konkrečia teritorija ar gyventojų skaičiumi, labiau būtų koncentruojamasi į kultūros centrų funkcijas ir jų nedubliavimą. Konkretus kultūros centrų funkcijų atskyrimas, vengiant dubliavimosi, persidengimo, nurodant augimo kryptį, įneštų sveikos konkurencijos ir daugiau bendradarbiavimo skirtingose srityse.

³² Cultural Entrepreneurship in the EEA Grants 2014 -2021: <https://www.eeagrants.lt/en/programmes/description/program/31>

3 Kultūros centrų atliekamos funkcijos, teikiamų paslaugų prieinamumas ir kokybė

Kultūros centrai savo daugiav funkciškumu išsiskiria iš kitų kultūros įstaigų, o plačiai išvystytu tinklu reikšmingai prisideda prie kultūros paslaugų prieinamumo. Skirtingos jų teikiamos paslaugos – apimančios tiek mėgėjų, tiek profesionalų meną bei pačias įvairiausias kultūros sritis, įgalina kurti kompleksinį poveikį. Remiantis LNKC pateikiama kultūros centrų statistikos suvestine³³, kultūros centrai teikia informaciją apie savo veiklas, skirstydami jas į šias kategorijas:

Mėgėjų meno kolektyvų koncertai ir spektakliai. Mėgėjų meno kolektyvų koncertai ir spektakliai detalizuojami pagal vietą, kurioje yra vykdoma veikla – renginiai kultūros įstaigoje, renginiai išvykose Lietuvoje bei renginiai išvykose užsienyje.

Profesionaliojo meno sklaida. Profesionalaus meno sklaidos veiklos skirstomos pagal šių veiklų pobūdį: parodos, koncertai (klasikinės, džiazo muzikos) ar spektakliai.

Kiti renginiai, nepriskirtini prie dviejų pirmųjų grupių. Kitų renginių kategorija yra plačiausia ir apima tokius renginius kaip tautodailės ir kt. parodos, ekspedicijos, edukaciniai renginiai, kino filmai, pramoginės muzikos koncertai, kiti renginiai.

Atsižvelgiant į kultūros centrų įgyvendinamas veiklas ir remiantis bendru kultūros poveikio kategorizavimu³⁴, kultūros centrų poveikis gali būti trijų lygmenų:

Poveikis kultūros sritims ir kūrėjams. Kultūros centrai yra neatsiejama meno mėgėjų kolektyvų, o dažnai ir menininkų profesionaliosios veiklos dalis. Jie sudaro sąlygas skleisti skirtingoms kultūros sritims – nuo etninės kultūros iki šiuolaikinio meno. Jų rūpesčiu ir pastangomis puoselėjamos etninės kultūros tradicijos, vyksta renginiai, mėgėjų meno veiklos ir profesionalaus meno pristatymai, o nekomercinės veiklos sudaro sąlygas užtikrinti kūrėjų ir auditorijų kūrybinę saviraišką.

Poveikis visuomenei ir bendruomenėms. Kultūros centrai, tenkindami bendruomenių meninius, kultūrinius, socialinius poreikius, formuoja daug tikslų, tarp kurių vienas svarbiausių – aktyviai dalyvauti ugdant visavertę asmenybę, sumažinti kultūrinę atskirtį ir formuoti individo kultūrinį poreikį³⁵. Dažnu atveju kultūros centrai bendradarbiauja su vietos bendruomene įvairaus intensyvumo formomis: vietos bendruomenė gali veikti kaip žiūrovas, bet gali veikti ir kaip aktyvus meninio proceso dalyvis. Bendruomenės lygmenyje kultūros centrų veiklos skatina didžiavimąsi sava bendruomene. Etniškumo puoselėjimas ir vertybių perdavimas leidžia išsaugoti valstybės kultūrinę tapatybę.

Poveikis vietai. Kultūros centrai tarpusavyje skiriasi savo ryšiu su aplinka. Kai kurie jų yra labiau suinteresuoti į savo veiklas įtraukti vietos bendruomenę, o kai kurie veikia uždariau ir su vieta, kurioje veikia, turi minimalius ryšius. Būdami atviri išorei, veikia ir aplinką, kuri nebūtinai susijusi su menu ar kultūra, todėl yra pastebimas jų poveikis kultūrinei, socialinei ir ekonominei vietai raidai. Kaip kiekviena kultūros organizacija, taip ir kultūros centrai teikia kultūros paslaugas konkrečioje vietoje ir savo veiklomis daro poveikį aplinkai, prisideddami prie vietos identiteto vystymo, patrauklumo didinimo, darbo vietų kūrimo ir kt. (plačiau žr. pav. 3).

34 Meno rezidencijų poveikio vertinimas (2020).

35 Kultūros centrų vadyba. Meno aritmetika. Kultūros vadyba Lietuvoje. II knyga (2007).

POVEIKIS KULTŪROS SRITIMS

- Kūrėjų tobulėjimas
- Skirtingų disciplinų jungimas
- Priemonės ir erdvės kurti
- Kūrybos sklaida ir žinomumo gerinimas
- Kūrėjų įsitinklinimas, telkimosi procesų skatinimas
- Kultūros paslaugų mobilumas
- Keliama kultūros produktų ir paslaugų kokybė

POVEIKIS BENDRUOMENĖMS

- Vietos bendruomenės dalyvavimas kūryboje
- Bendruomenės kultūrinė edukacija
- Kultūros prieinamumo gerinimas
- Socialinių vietos problemų sprendimas
- Pažeidžiamų visuomenės grupių įtraukimas

POVEIKIS VIETAI

- Vietos identiteto vystymas / kūrimas
- Partnerystė su vietiniais verslais, organizacijomis ir pan.
- Darbo vietų kūrimas
- Vietos patrauklumo didinimas
- Vystoma infrastruktūra
- Turizmo srautų skatinimas

Pav. 3. Kultūros centrų poveikio sritys. Sudaryta autorių.

3.1 Tyrime pasitelkiami kultūros centrų funkcijų indikatoriai

Tyrime buvo pasirinkta analizuoti skirtingas kultūros centrų įgyvendinamas veiklas, kurios reprezentuotų kultūrinę, socialinę-švietimo ar ekonominę funkcijas, ir leistų daryti duomenimis pagrįstas išvadas apie jų įgyvendinimą. Analizuojant LNKC renkamus ir skelbiamus kultūros centrų statistinius duomenis³⁶, pasirinkti šie pagrindiniai kultūrinių, socialinių-švietimo ir ekonominių funkcijų indikatoriai (Žr. pav. 3):

Mėgėjų meno kolektyvų ir profesionaliojo meno sklaidos renginiai kaip kultūrinių funkcijų indikatoriai. Šie duomenys interpretuojami atsižvelgiant į tai, jog tiek mėgėjų, tiek profesionalaus meno sklaida yra daugiafunkcė. Pvz. mėgėjų menas atlieka svarbias socialines funkcijas, kadangi mėgėjų meno kolektyvai, jų subūrimas ir jų organizuojami renginiai prisideda prie bendruomeninio jausmo formavimosi, bendruomeniškumo skatinimo ir plėtojimo.

Edukaciniai renginiai kaip socialinių-švietimo funkcijų indikatoriai, kurie jungia tiek kultūrinę, tiek ir socialinę bei švietimo funkcijas.

Komerciniai renginiai (pramoginės muzikos koncertai) kaip ekonominių funkcijų indikatoriai.

³⁶ <https://www.lnkc.lt/go.php/lit/Kulturos-centru-informacija/359>

KULTŪRINĖS FUNKCIJOS

PAGRINDINIAI VEIKLŲ INDIKATORIAI:

- Mėgėjų meno kolektyvų koncertai, spektakliai
- Profesionalaus meno sklaida
- Edukaciniai renginiai
- Etnokultūriniai renginiai
- Dainų švenčių renginiai
- Tautodailės ir kt. parodos
- Parodos
- Koncertai
- Spektakliai
- Kino filmai

SOCIALINĖS – ŠVIETIMO FUNKCIJOS

PAGRINDINIAI VEIKLŲ INDIKATORIAI:

- Edukacinės veiklos
- Mėgėjų meno kolektyvų koncertai, spektakliai

EKONOMINĖS FUNKCIJOS

PAGRINDINIAI VEIKLŲ INDIKATORIAI:

- Pramoginės muzikos koncertai
- Parodos
- Koncertai
- Spektakliai
- Kino filmai

Pav. 3. Kultūros centrų vykdomos funkcijos ir jų indikatoriai. Sudaryta autorių.

Siekiant įvertinti kultūros centrų funkcijas bei pandemijos įtaką joms, palyginti skirtingus regionus ir paslaugų dinamiką juose, buvo pasitelkti LNKC renkami duomenys ir išanalizuotas 2016–2020 m. laikotarpis, atskirų savivaldybių duomenis grupuojant pagal regionų teritorines ribas (žr. lenteles 2 ir 3).

Regionas	Analizuojamos kultūros centrų veiklos											
	Mėgėjų meno kolektyvų koncertai, spektakliai						Profesionaliojo meno sklaida					
	M 2016 m.	M 2017 m.	M 2018 m.	M 2019 m.	M 2020 m.	M Vidurkis	P 2016 m.	P 2017 m.	P 2018 m.	P 2019 m.	P 2020 m.	P Vidurkis
Alytaus regionas	1075	1200	1328	1198	596	1079.4	176	166	178	153	90	152.6
Kauno regionas	3557	3443	3531	3615	2323	3293.8	783	813	927	914	593	806
Klaipėdos regionas	2236	2103	2082	1967	1094	1896.4	460	371	381	466	271	389.8
Marijampolės regionas	1490	1502	1494	1443	773	1340.4	213	224	252	228	150	213.4
Panevėžio regionas	2430	2673	2833	3124	1461	2504.2	222	331	322	368	228	294.2
Šiaulių regionas	2355	2605	2739	2516	1184	2279.8	347	407	351	349	253	341.4
Tauragės regionas	1133	1274	1358	1316	608	1137.8	95	93	96	111	61	91.2
Telšių regionas	1491	1517	1577	1660	850	1419	229	227	257	253	136	220.4
Utenos regionas	2019	2013	2003	1795	1012	1768.4	260	286	420	382	260	321.6
Vilniaus regionas	2962	3336	3309	3594	1640	2968.2	404	478	527	486	362	451.4
Vidurio ir Vakarų Lietuvos regionas	17786	18330	18945	18634	9901	16719.2	2785	2918	3184	3224	2042	2830.6
Visa Lietuva	20748	21666	22254	22228	11541	19687.4	3189	3396	3711	3710	2404	3282

Lent. 2. Mėgėjų meno veikla ir profesionalaus meno sklaida Lietuvos regionuose 2016–2020 m. Parengta autorių, remiantis LNKC duomenimis

Regionas	Analizuojamos kultūros centrų veiklos											
	Edukaciniai renginiai						Komerčiniai renginiai (pramoginės muzikos koncertai)					
	E 2016 m.	E 2017 m.	E 2018 m.	E 2019 m.	E 2020 m.	E Vidurkis	K 2016 m.	K 2017 m.	K 2018 m.	K 2019 m.	K 2020 m.	K Vidurkis
Alytaus regionas	257	244	289	310	271	274.2	133	140	160	167	111	142.2
Kauno regionas	688	780	1265	1397	1481	1122.2	334	373	399	376	219	340.2
Klaipėdos regionas	1003	909	944	1078	844	955.6	266	220	226	259	185	231.2
Marijampolės regionas	464	531	599	620	460	534.8	183	176	172	196	104	166.2
Panevėžio regionas	779	654	845	998	640	783.2	225	193	204	222	148	198.4
Šiaulių regionas	774	828	938	1172	925	927.4	269	270	281	263	150	246.6
Tauragės regionas	345	270	234	303	213	273	122	117	136	138	50	112.6
Telšių regionas	247	252	326	312	253	278	202	180	191	177	145	179
Utenos regionas	193	213	202	261	248	223.4	360	382	274	316	155	297.4
Vilniaus regionas	834	1178	1589	1897	1262	1352	297	321	270	443	160	298.2
Vidurio ir Vakarų Lietuvos regionas	4750	4681	5642	6451	5335	5371.8	2094	2051	2043	2114	1267	1913.8
Visa Lietuva	5584	5859	7231	8348	6597	6723.8	2391	2372	2313	2557	1427	2212

Lent. 3. Edukacinių renginių ir pramoginės muzikos koncertų organizavimo dinamika Lietuvos regionuose 2016–2020 m. Parengta autorių, remiantis LNKC duomenimis.

3.2 Kultūros prieinamumas ir viešųjų kultūros paslaugų hierarchija

Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano 2030 sprendiniai (2020) ir 2021–2030 m. Kultūros ir kūrybingumo plėtros programa (2021), siekiant gerinti kultūros paslaugų prieinamumą, numato jų skirstymą į keturis lygmenis pagal naudojimo dažnumą (būtinojo, dažno, vidutinio dažnumo ir reto dažnumo poreikio paslaugas). Kultūros centrų teikiamos paslaugos šiuo metu nėra klasifikuojamos pagal poreikio dažnumą, tačiau, atsižvelgiant į bendrą viešųjų kultūros paslaugų skirstymą, ir kultūros centrų paslaugas galima skirstyti į būtinojo, dažno, vidutinio ir reto poreikio (žr. pav. 4):

Būtinojo poreikio – kasdienio naudojimo kultūros paslaugos prieinamos 99,6 proc. Lietuvos gyventojų. Prie būtinojo poreikio paslaugų gali būti priskiriamos šios kultūros centrų veiklos: mėgėjų meno kolektyvų koncertai, spektakliai; edukaciniai renginiai, etnokultūriniai renginiai; dainų švenčių renginiai; tautodailės ir kt. parodos. Būtina palaikyti šio tipo paslaugų gyvybingumą, infrastruktūros tolygumą, išspręsti ryškesnius regioninius netolygumus.

Dažno poreikio – į savivaldybės, miesto ar miestelio gyventojus orientuotos kultūros paslaugos prieinamos 99,6 proc. Lietuvos gyventojų. Prie dažno poreikio paslaugų gali būti priskiriamos šios kultūros centrų veiklos: parodos; koncertai; spektakliai; rajoniniai konkursai, festivaliai; kino filmai; pramoginės muzikos koncertai. Svarbu palaikyti dažno

poreikio paslaugų teikėjų tinklą, infrastruktūros tolygumą, rūpintis siūlomų paslaugų dažnumu, auditorijos lūkesčių patenkinimu, renginių informacijos sklaida, rasti būdų ryškesniems regioniniams kultūros paslaugų netolygumams pašalinti.

Vidutinio dažnumo poreikio – į viso regiono (apskritis) gyventojų poreikių tenkinimą orientuotos kultūros paslaugos prieinamos 74,1 proc. Lietuvos gyventojų. Prie vidutinio dažnumo poreikio paslaugų gali būti priskiriamos šios kultūros centrų veiklos: aukštos kokybės kultūrinės paslaugos; parodos; koncertai; spektakliai; regioniniai konkursai, festivaliai. Skirtinguose regionuose tai netolygiausiai prieinamos paslaugos.

Reto poreikio kultūros paslaugos (nėra apibrėžto pasiekiamumo per nustatytą laiką standarto) Dažniausiai teikiamos LRKM pavaldumo įstaigų ir nacionalinių profesionalaus scenos meno kolektyvų bei vizualiųjų menų kūrėjų. Prie šių priskirtinos ir NVO teikiamos kultūros paslaugos (pagal dominuojančią paslaugą) bei tarptautiniai renginiai. Prie reto poreikio paslaugų gali būti priskiriamos šios kultūros centrų veiklos: itin aukštos meninės kokybės renginiai; tarptautiniai konkursai, festivaliai; respublikiniai konkursai, festivaliai.

Pav. 4. Viešųjų kultūros paslaugų hierarchija ir kultūros centrų funkcijos. Sudaryta autorių, remiantis LNKC ir „Erdvinės kultūros paslaugų tinklo analizė“(2020) duomenimis.

Lietuvoje didžioji dauguma (80 proc.) kultūros įstaigų ir organizacijų teikia vietinio lygmens (būtino poreikio) kultūros paslaugas³⁷. Kultūros centrų veikloje dominuoja būtinojo poreikių kultūros paslaugų teikimas, kurių gyvybingumą bei infrastruktūros tolygumą palaikyti rekomenduoja ir 2021–2030 m. Kultūros ir kūrybingumo plėtros programa (2021), ten pat pabrėžiama, jog svarbu spręsti, kaip pašalinti ryškesnius regioninius netolygumus. Palyginimui, aukštesnio lygmens (dažno poreikio paslaugas) teikia 15 proc. kultūros organizacijų, regioninio lygmens (vidutinio dažnumo) – 3 proc., o nacionalinio ir tarptautinio lygmens (reto dažnumo) – vos 2 procentai. Lietuvos regionų gyventojams labiausiai trūksta aukšto, nacionalinio ir tarptautinio lygio kultūros paslaugų, tokių kaip profesionalus scenos menas (teatro, šokio spektakliai, cirko programos, koncertai), kokybiški festivaliai, kurie sudomintų vietos gyventojus, didintų kultūros turinio pasiūlos įvairovę, ugdytų žiūrovų kultūrinę savivoką³⁸.

Kultūros centrų paslaugų skirstymas į būtino, dažno, vidutinio ir reto poreikio paslaugas, leistų įvesti aiškų jų teikiamų paslaugų hierarchiją ir identifikuoti, kokio lygio paslaugų trūksta skirtingose vietovėse, savivaldybėse ar regionuose. Tai leistų užtikrinti skirtingų paslaugų tolygų paskirstymą bei efektyviau įgyvendinti nacionalinę kultūros politiką, palaikant būtinųjų paslaugų gyvybingumą tose vietovėse, kur to labiausiai trūksta, stiprinant aukštesnio meninio lygio (dažno – vidutinio poreikio paslaugų) prieinamumą ten, kur potencialas tai daryti yra didžiausias.

37 Erdvinė kultūros paslaugų tinklo analizė (2020)

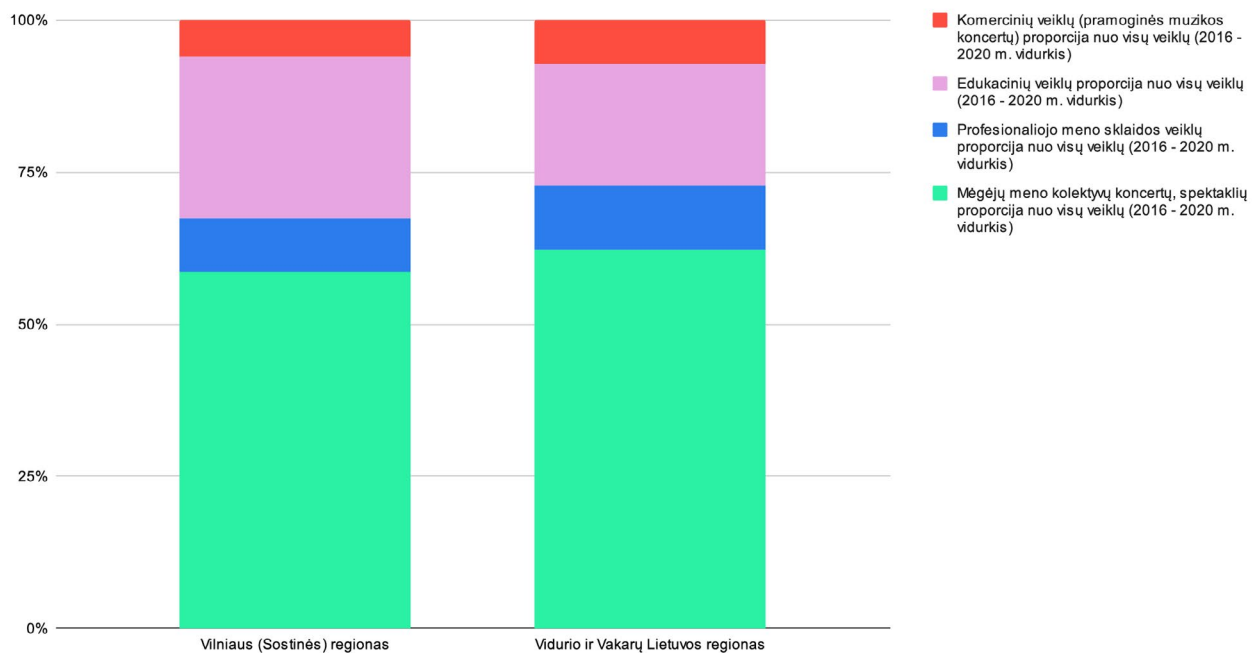
38 2021 – 2030 m. Kultūros ir kūrybingumo plėtros programa (2021).

3.3 Esama situacija: kultūros centrų teikiamų paslaugų pasiskirstymas regionuose

Siekiant įvertinti kultūros centrų teikiamų paslaugų spektrą ir jo dinamiką nacionaliniu mastu, svarbu pažvelgti, kaip šios veiklos pasiskirsto atskiruose regionuose.

Vienas iš galimų skirstymo būdų yra išskirti du skirtingo ekonominio išsivystymo regionus – Vilniaus (Sostinės) regioną bei Vidurio ir Vakarų Lietuvos, t.y. likusios Lietuvos, regioną³⁹. Vilniaus regionas yra labiau išsivystęs, jo bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui, išreikštas perkamosios galios standartais, yra aukštesnis už Europos Sąjungos vidurkį⁴⁰. Vilniaus ir Vidurio – Vakarų Lietuvos regionų skirstymas, leidžia identifikuoti, ar skiriasi kultūros centrų paslaugos, jų spektras ir pasiūla, skirtingo socioekonominio išsivystymo regionuose.

Penkių metų laikotarpiu – nuo 2015 iki 2020 m. imtinai – išryškėja, jog Vilniaus regionas pasižymi edukacinių veiklų gausa, lyginant jas su kitų veiklų proporcijom (pav. 5). Vilniaus regione edukacines sudaro 26,7 % visų veiklų, kuomet Vidurio - Vakarų Lietuvos regione šios veiklos sudaro 19,8 % visų veiklų. Šį Vidurio - Vakarų Lietuvos regiono edukacinių veiklų trūkumą kompensuoja didesnis skaičius kitų veiklų. Tai yra mėgėjų meno kolektyvų koncertų, spektaklių veiklos (61,7 % visų veiklų, lyginant su 58,5 % Vilniaus regione), profesionaliojo meno sklaidai skirtos veiklos (11,5 % visų veiklų, lyginant su 8,9 % Vilniaus regione) ir galiausiai komercinės veiklos (7,1 % visų veiklų, lyginant su 5,9 % Vilniaus regione).

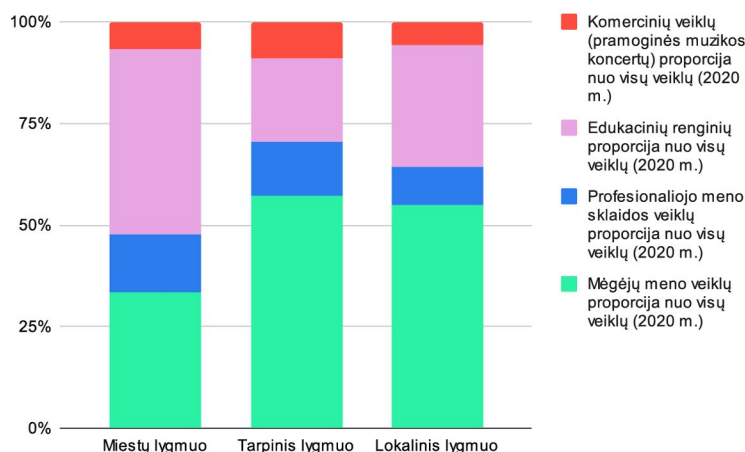

Pav. 5. Kultūros centruose vykdomų mėgėjų (M), profesionaliojo (P) meno, edukacines (E) ir komercines (K) veiklų skaičiaus 2016–2020 m. vidurkis ir pasiskirstymas Vilniaus (Sostinės) bei Vidurio ir Vakarų Lietuvos regionuose. Parengta autorių, remiantis LNKC duomenimis.

39 2016 m. sausio 6 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 5 „Dėl Sostinės regiono ir Vidurio ir vakarų Lietuvos regiono sudarymo“ buvo sudaryti du regionai: Sostinės regionas iš Vilniaus apskrities savivaldybių bei Vidurio ir Vakarų Lietuvos regionas iš Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės, Telšių ir Utenos apskričių.

40 Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas (2020).

Alternatyvus regionams teritorinis skirstymas paremtas trimis lygmenimis: miestų, tarpinių ir lokaliųjų⁴¹. Žvelgiant į kultūros centruose vykdomų veiklų pasiskirstymą per tris lygmenis 2020 metais, išryškėja panaši tendencija kaip ir lyginant Vilniaus regioną su likusia Lietuva. Kuo labiau urbanizuotas savivaldybės lygmuo, tuo didesnė proporcinė dalis bendrame veiklų spektre tenka edukacinių veiklų įgyvendinimui. Atitinkamai komercinės veiklos yra proporciškai daugiau vystomos mažiau urbanizuotose savivaldybėse (pav. 6). Mėgėjų meno kolektyvų veikla labiausiai yra vystoma toliau nuo didžiųjų miestų – tarpiniame ir lokaliame lygmenyje. Profesionaliojo meno veiklos labiausiai išvystytos miestų ir tarpiniame lygmenyje, t.y. savivaldybėse, kuriose yra didesni ar vidutinio dydžio miestai.

Pav. 6. Kultūros centruose vykdomų veiklų pasiskirstymas skirtinguose lygmenyse (miesto, tarpiniame ir lokaliame) Lietuvoje 2020 m. Parengta autorių, remiantis LNKC duomenimis.

3.4 Esama situacija: kultūros centrų paslaugų prieinamumas ir kokybė

Kultūros centrų teikiamų paslaugų prieinamumą galima vertinti skirtingais būdais. Standartinis požiūris yra matuoti fizinį paslaugų prieinamumą, kuris lemia kultūros vartojimą ir dalyvavimą kultūroje. Kaip nurodo gyventojų nuomonės tyrimas „Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis“ (2021), mažesnėse gyvenvietėse kultūros infrastruktūra ir kultūrinio turinio įvairovė yra prieinama mažiau. Fizinį paslaugų prieinamumą kaip kliūtį aktyvesniam dalyvavimui kultūriniame gyvenime mažesnių gyvenviečių gyventojai įvardija du kartus dažniau nei apklausos dalyviai iš didžiųjų miestų. Taigi būtinųjų kultūros paslaugų prieinamumo užtikrinimas mažesnėse gyvenvietėse išlieka svarbiu uždaviniu Lietuvos kultūros politikoje.

Be fizinio paslaugų prieinamumo, paslaugų prieinamumo ir kokybės suvokimas gali apimti objektyvius ir subjektyvius veiksnius. Vertinant kokybę iš auditorijų perspektyvos yra svarbus paslaugų aktualumas, meninis lygis, pateikimo forma bei individualūs auditorijų kultūriniai polinkiai ir kultūros sričių išmanymas. Kaip įvardijama tyrime „Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis“ (2021), prasta kultūrinių veiklų kokybė yra labai reta priežastis, nurodoma tarp kliūčių aktyviau dalyvauti kultūriniame gyvenime. Tik 8 % Lietuvos gyventojų tai įvardija kaip iššūkį. Tuo tarpu net 34 % gyventojų kaip kliūtį įsitraukti į aktyvesnę kultūrinę veiklą įvardija tai, jog „nejdomu, turiu kitų interesų“. Svarbu pažymėti, kad lyginant su ankstesnių metų tyrimais, šis procentas išaugo nuo 25 % iki 28 % apklaustųjų.

⁴¹ Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano koncepcija (2019).

Vertinant kultūros centrų paslaugų prieinamumą bei kokybę, analizuojamas paslaugų pasiūlos ir jų vartojimo santykis. Atsižvelgiant į paslaugų pasiūlos ir paklausos dinamiką, įvardijami pagrindiniai iššūkiai, susiję su prieinamumu ir kokybe.

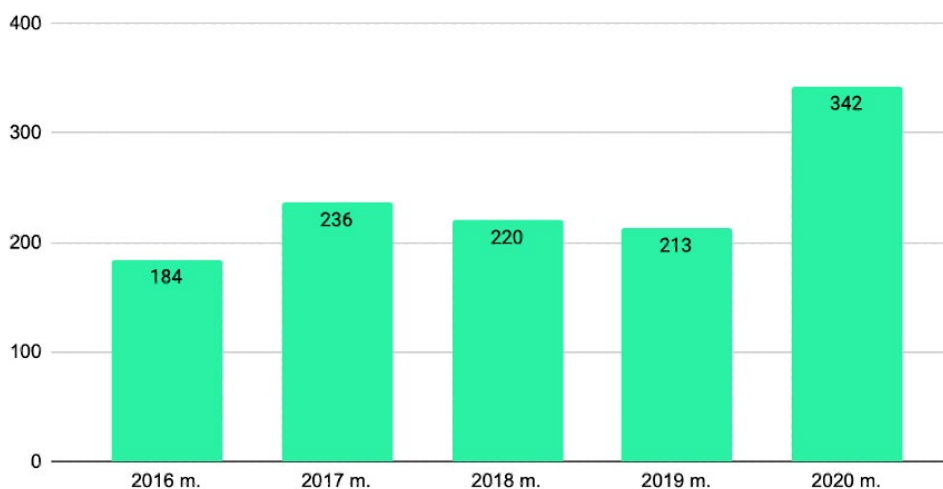
3.4.1 Bendras kultūros centrų paslaugų prieinamumas

Iki 2019 m. kultūros centruose teikiamų paslaugų skaičius tendencingai augo, tik 2020 m., dėl prasidėjusios pandemijos, kultūros centruose rengiamų koncertų, kitų kultūros renginių skaičius žymiai nukrito (sumažėjo beveik 1/3). Tuo tarpu kultūros centrų renginių dalyvių ir lankytojų skaičius nuo 2017 m. mažėjo iki 2020 m., kuomet šoktelėjo dėl atsiradusių nuotolinių renginių bei galimybės juos stebėti gerokai didesnėms auditorijoms (žr. lentelę Nr. 4).

Metai	Kultūros centruose surengtų koncertų, kitų kultūros renginių skaičius	Kultūros centrų renginių dalyvių ir lankytojų skaičius	Kultūros centrų renginių dalyviai ir lankytojai, tenkantys vienam kultūros centre surengtam koncertui ar kitam kultūros renginiui
2016 m.	51 737	9 539 753	184
2017 m.	52 365	12 358 874	236
2018 m.	56 140	12 349 058	220
2019 m.	57 741	12 299 283	213
2020 m.	38 382	13 130 496	342

Lent. 4. Kultūros centruose surengtų koncertų ir kitų kultūros renginių bei šių renginių dalyvių ir lankytojų skaičius 2016–2020 m.. Parengta autorių, remiantis LNKC duomenimis.

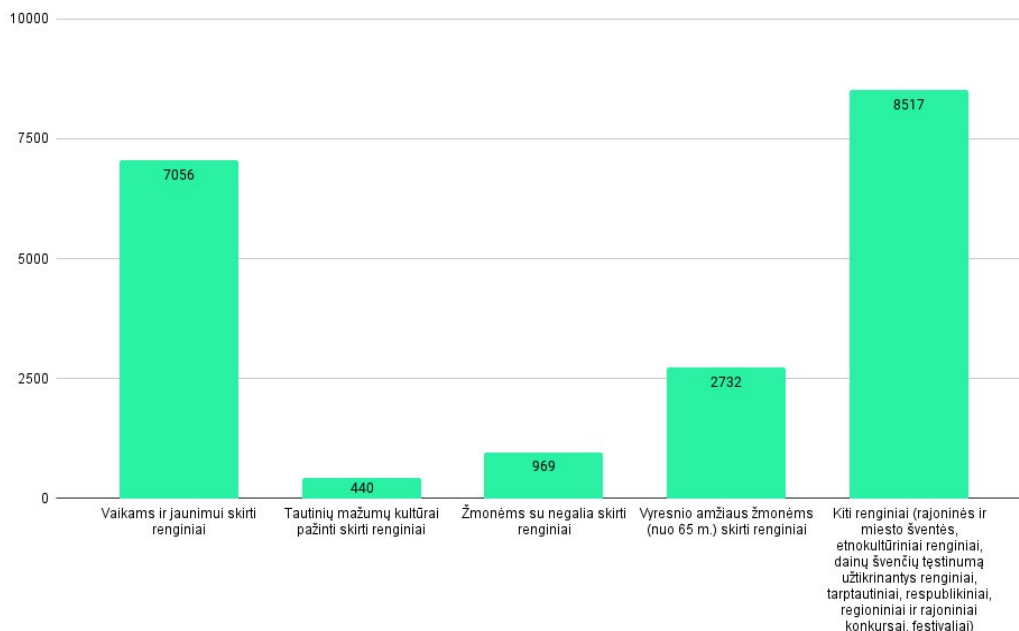
Vertinant kultūros centrų renginių dalyvių ir lankytojų skaičių, tenkantį vienam kultūros centre surengtam koncertui ar kitam kultūros renginiui, pastebima ta pati mažėjimo tendencija nuo 2017 m., su šuoliu 2020 m. (žr. pav. 7). Nors 2020 m. koncertų ir kitų kultūros renginių dalyvių ir lankytojų skaičius išaugo, tai nebūtinai nurodo į geriau atliepiamus kultūros vartotojų poreikius, kadangi 2020 m. renginiai buvo pradėti rengti ir nuotoliniu būdu. Bendra neigiama tendencija, jog net ir augant kultūros centrų paslaugų pasiūlai, jų vartojimas krito, nurodo į galimus auditorijų pritraukimo iššūkius.

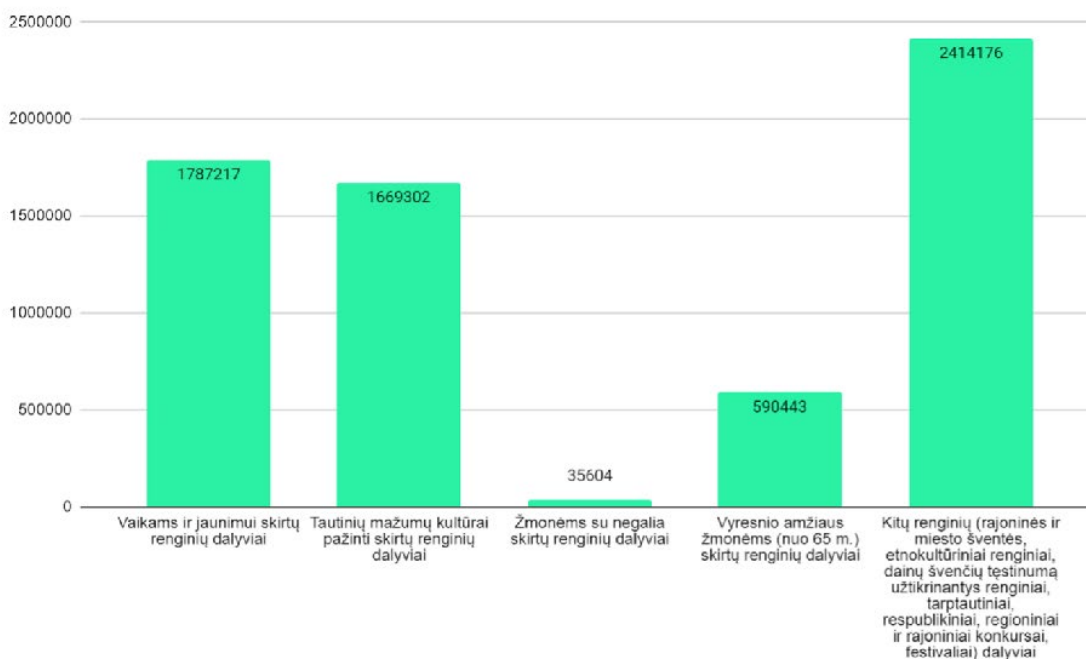
Pav. 7. Kultūros centrų renginių dalyviai ir lankytojai tenkantys vienam kultūros centre surengtam koncertui ar kitam kultūros renginiui. Parengta autorių, remiantis LNKC duomenimis.

3.4.2 Socialinės rizikos grupių įtraukimas

2020 m. LNKC pradėta rinkti kultūros centrų informacija apie renginius tautinių mažumų kultūrai pažinti, renginius žmonėms su negalia, renginius vyresnio amžiaus žmonėms (nuo 65 m.) ir nuotolinius renginius. Palyginus renginius, skirtus šioms trims grupėms – socialinės rizikos grupei, vaikams, jaunimui, kitus renginius, akivaizdu, kad šiek tiek daugiau nei penktadalis visų renginių yra skirta socialinės rizikos grupėms, trečdalis – vaikams ir jaunimui, kiti renginiai sudaro šiek tiek daugiau nei du penktadalius visų renginių (pav. 8). Nors vyresnio amžiaus asmenims skirtų renginių buvo palyginti nemažai (jų surengta daugiau nei tautinėms mažumoms ar žmonėms su negalia), tačiau šie renginiai nebuvo aktyviai lankomi. Žmonėms su negalia skirtų renginių, nors ir buvo daugiau nei tautinėms mažumoms skirtų renginių, tačiau dalyvių skaičiumi šie renginiai nusileido visoms prieš tai aptartoms kategorijoms.

Pav. 8. Socialinės rizikos grupėms, vaikams ir jaunimui skirtų renginių bei kitų renginių skaičiaus palyginimas (2020 m.) Parengta autorių, remiantis LNKC duomenimis.

Pav. 9. Socialinės rizikos grupėms, vaikams ir jaunimui skirtų renginių lankytojų palyginimas 2020 m. arengta autorių, remiantis LNKC duomenimis.

Vaikams ir jaunimui skirtų renginių gausa ir aktyvus jų lankymas nurodo, jog tokios kultūros centrų veiklos yra paklausios ir reikalingos. Tačiau atsižvelgiant į tai, jog Lietuvos kaimiškosios vietovės išgyvena spartų gyventojų skaičiaus mažėjimą bei iš to sekantį šių regionų senėjimą, būtina daugiau dėmesio skirti ir šiai visuomenės grupei. Saviraiška, užimtumas, galimybė užsiimti kultūrinėmis veiklomis, prisidedančiomis prie senjorų socialinės, ekonominės ar psichologinės gerovės stiprinimo, turėtų tapti viena iš kultūros centrų prioritetinių paslaugų plėtros kryptių.

3.4.3 Mėgėjų meno paslaugų prieinamumas

Meno mėgėjų kolektyvai ir jų veiklos yra svarbūs visuomenės kūrybiškumui palaikyti, ypač regionuose ar kaimiškose vietovėse, kur egzistuoja mažesnė kultūrinių veiklų pasiūla nei didžiuosiuose miestuose. Atsižvelgiant į tai, ar mėgėjų kolektyvų ir dalyvių juose skaičius auga, išlieka stabilus ar mažėja, galima daryti prielaidas apie kultūros centrų paslaugų atitikimą vietos poreikiams ir tų paslaugų prieinamumą.

Nors Lietuvoje išlieka gana pastovus meno mėgėjų kolektyvų ir jų dalyvių skaičius, pastebima bendra mažėjimo tendencija: 2019 m. meno mėgėjų kolektyvų buvo 2859, lyginant su 2020 m., kuomet jų buvo 2701, tuo tarpu meno mėgėjų kolektyvų dalyvių skaičius sumažėjo nuo 36769 (2019 m.) iki 33910 (2020 m.) (pav. 10 ir pav. 11).

Pav. 10. Mėgėjų meno kolektyvų skaičiaus kaitos tendencijos Lietuvoje nuo 2016 iki 2020 m. Parengta autorių, remiantis LNKC duomenimis.

Pav. 11. Mėgėjų meno kolektyvų dalyvių skaičiaus kaitos tendencijos Lietuvoje nuo 2016 iki 2020 m. Parengta autorių, remiantis LNKC duomenimis.

Taigi, nors mėgėjų meno paslaugų pasiūla išlieka pastovi, dalyvavimas mėgėjų meno veiklose Lietuvoje mažėja. Tai nurodo į galimus teikiamų paslaugų kokybės ir auditorijų kultūrinių kompetencijų iššūkius. Skatinant dalyvavimą kultūrinėse veiklose, gyventojų gebėjimas suprasti ir vertinti kultūros produktus ir paslaugas yra ne mažiau svarbus, nei organizacijų ar institucijų galimybės šias paslaugas kurti. Siekiant didinti kultūros vertės lygį ir kelti kultūros vartojimo sąmoningumą, itin svarbu auginti naujus kultūros ir meno vartotojus, formuoti jų poreikį tokioms paslaugoms nuo pat mažens, t.y. sudaryti vienodas galimybes gyventojams, ypačingai regionų vaikams ir jaunimui, kelti kultūrinės kompetencijas.

3.4.4 Profesionalaus meno paslaugų prieinamumas

Kultūros centrų vykdomos veiklos apima ne tik mėgėjų meno veiklas, tačiau ir profesionalaus meno sklaidą, kurios stoka yra ilgalaikis iššūkis regionuose⁴². Savivaldybės kultūros centrai dažnai yra vienintelės įstaigos, sistemingai besirūpinančios profesionaliojo meno sklaida Lietuvos regionuose.

Lyginant Lietuvos kultūros centruose vykdomų profesionaliojo meno sklaidos veiklų pokytį (nuo 2016 m. iki 2019 m.) bei bendrą profesionaliojo (scenos) meno prieinamumo vertinimą⁴³, galima daryti išvadas apie kultūros centrų vykdomų profesionalaus meno sklaidos veiklų įtaką bendram paslaugų prieinamumo vertinimui. Nors profesionaliojo meno veiklų skaičius bendro kultūros paslaugų prieinamumo suvokimo tiesiogiai nelemia, tačiau pastebima tendencija, jog ten, kur kultūros centrų teikiamų paslaugų skaičius augo, bendras profesionaliojo meno prieinamumo vertinimas buvo palankesnis (Panevėžio ir Utenos regionai). Savo ruožtu ten, kur kultūros centrų paslaugų skaičius krito, pastebima atvirkštinė tendencija – gyventojai bendrą tokių paslaugų prieinamumą vertina prasčiau (Alytaus regionas) (žr. Lent. 5).

⁴² Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano sprendiniai (2020).

⁴³ Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis (2021).

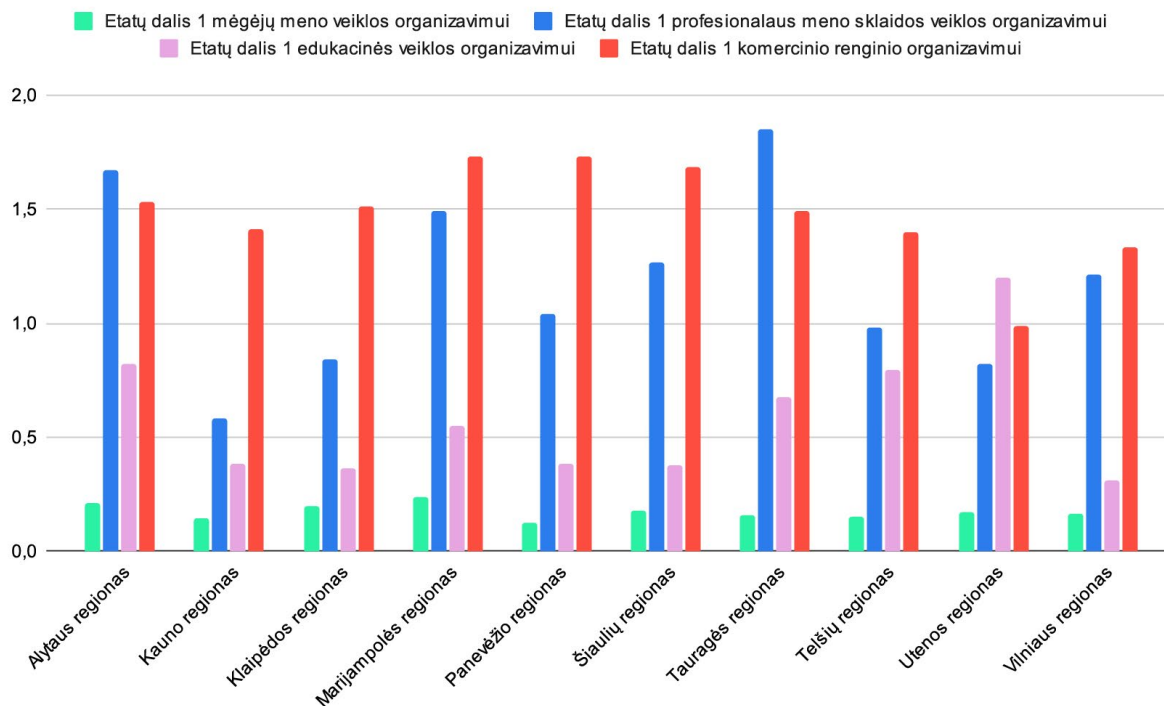
Regionas	Kultūros centruose vykdomų profesionaliojo meno sklaidos veiklų pokytis 2016 – 2019 m., %	Profesionaliojo (scenos) meno (-ų) prieinamumo vertinimas 2019 m. (pagal 2020 m. Gyventojų dalyvavimo kultūroje ir pasitenkinimo kultūros paslaugomis tyrimą)					
		Labai geras	Geras	Patenkinamas	Blogas	Neturi nuomonės	Teigiamo vertinimo suma (labai geras, geras ir patenkinamas)
Alytaus regionas	-13,1 %	9	39	31	10	11	79
Kauno regionas	16,7 %	12	42	28	10	8	82
Klaipėdos regionas	1,3 %	9	48	26	8	9	83
Marijampolės regionas	7 %	10	44	31	9	6	85
Panevėžio regionas	65,7 %	16	43	28	5	8	87
Šiaulių regionas	0,6 %	6	54	24	10	6	84
Tauragės regionas	16,8 %	8	36	39	1	16	83
Telšių regionas	10,4 %	4	34	44	13	5	82
Utenos regionas	46,9 %	8	49	30	4	9	87
Vilniaus regionas	20 %	20	41	21	3	14	82

Lent. 5. Profesionaliojo meno veiklų pokyčio ir jų prieinamumo vertinimo santykis. Parengta autorių, remiantis LNKC ir Gyventojų dalyvavimo kultūroje ir pasitenkinimo kultūros paslaugomis tyrimo duomenimis (2021 m.)

Alytaus regione sumažėjus kultūros centrų vykdomų profesionalaus meno sklaidos veiklų (lyginant 2019 m. duomenis su 2016 m. duomenimis, pastebimas neigiamas -13,1 % pokytis), šio regiono gyventojai atitinkamai blogiau vertina ir bendrą profesionaliojo meno prieinamumą. Alytaus regiono gyventojai pasižymi žemiausiu teigiamu vertinimu – 79 balai. Tuo tarpu Panevėžio ir Utenos regionų gyventojai profesionaliojo meno veiklų prieinamumą vertina pozityviausiai – 87 balai. Atitinkamai šiuose regionuose kultūros centrų įgyvendinamų profesionaliojo meno veiklų teigiamas pokytis ryškiausias (Utenos regione +46,9%, Panevėžio regione +65,7%). Taigi pastebima tendencija, jog kultūros centrų teikiamų profesionaliojo meno sklaidos veiklų prieinamumo augimas turi įtakos tam, kaip vertinamas bendras šių paslaugų prieinamumas, kas formuoja ir bendrąjį gyventojų kultūros paslaugų prieinamumo suvokimą bei jo vertinimą.

Kultūros centrų darbuotojų etatų⁴⁴ dalis, tenkanti vienai veiklai, nurodo į tai, kiek žmogiškųjų išteklių skiriama skirtingoms veiklų grupėms įgyvendinti bei jų kokybei užtikrinti. Beveik visuose regionuose daugiausia žmogiškųjų išteklių tenka komercinių renginių organizavimui (pav. 12). Didžiausia etatų dalis komercinių renginių organizavimui tenka Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių regionams. Didžiausia etatų dalis edukacinių renginių organizavimui tenka Utenos, Alytaus ir Telšių regionams. Didžiausia etatų dalis mėgėjų meno kolektyvų renginių ir koncertų organizavimui tenka Marijampolės, Alytaus, Klaipėdos regionams.

⁴⁴ Šiame tyrime naudojami etatų rodikliai, nes iki 2020 m. LNKC iš kultūros centrų rinko duomenis apie etatus. Šiuo metu renkama statistika apie pareigybes.

Pav. 12. Etatų dalis tenkanti vienos komercinio renginio, edukacinės, profesionalaus meno sklaidos ir mėgėjų meno veiklos organizavimui (2019 m.). Parengta autorių, remiantis LNKC ir Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

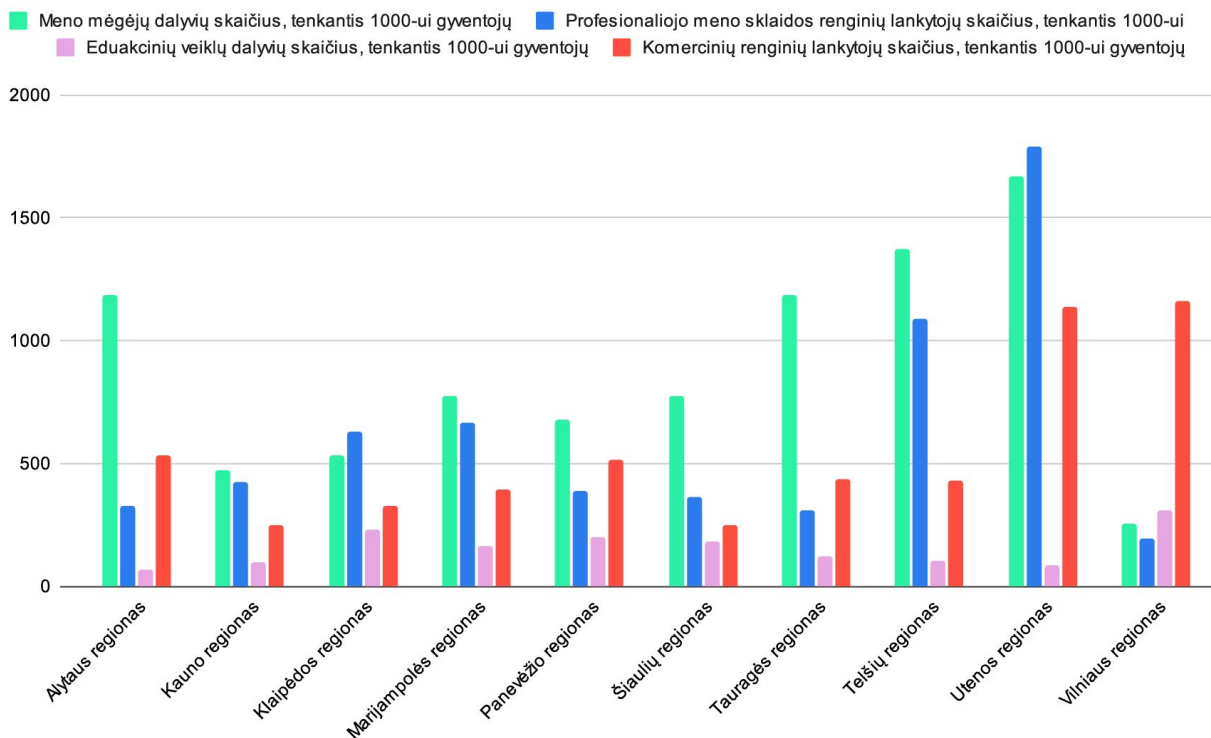
Veiklų dalyvių ir lankytojų, tenkančių 1000-iai gyventojų, rodiklis atspindi regionų gyventojų dalyvavimą kultūros centrų renginiuose, šių gyventojų kultūrinį aktyvumą ir suinteresuotumą (pav. 13):

Didžiausias mėgėjų meno kolektyvų veiklų dalyvių skaičius, tenkantis 1000-iai gyventojų, užfiksuotas Utenos, Telšių, Tauragės ir Alytaus regionuose, mažiausias – didžiųjų miestų – Klaipėdos, Kauno ir Vilniaus – regionuose.

Didžiausias profesionalaus meno sklaidos renginių lankytojų skaičius, tenkantis 1000-iai gyventojų, yra Utenos, Telšių, Marijampolės ir Klaipėdos regionuose, mažiausias – Alytaus, Tauragės, Vilniaus regionuose.

Didžiausias edukacinių renginių dalyvių skaičius, tenkantis 1000-iai gyventojų, užfiksuotas Vilniaus, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių regionuose (didžiųjų miestų regionuose, išskyrus Kauno), mažiausias – Kauno, Utenos ir Alytaus regionuose.

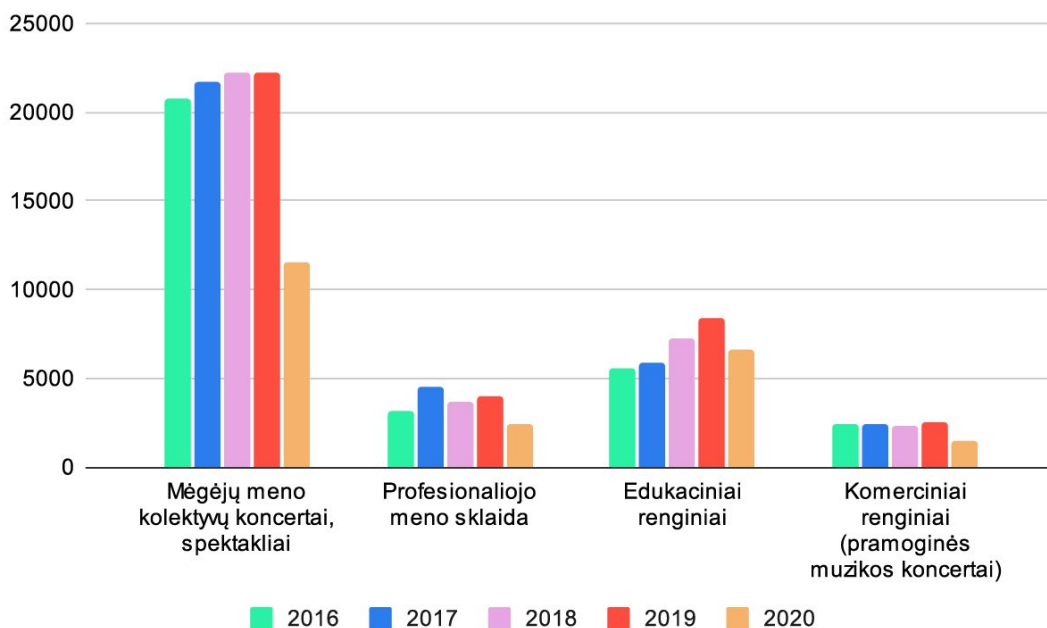
Didžiausias komercinių renginių lankytojų skaičius, tenkantis 1000-iai gyventojų, fiksuotas Vilniaus (šis regionas pasižymi komercinių veiklų dalyvių ir lankytojų gausa), Utenos, kiek mažesnis – Alytaus ir Panevėžio regionuose, mažiausias – Klaipėdos, Kauno, Šiaulių regionuose.

Pav. 13. Komerinių renginių, edukacinių veiklų, profesionaliojo meno sklaidos renginių ir mėgėjų meno veiklų dalyvių skaičius, tenkantis 1000-ai gyventojų. Parengta autorių, remiantis LNKC ir Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

3.4.5 Pandemijos įtaka

Vertinant mėgėjų meno veiklų, profesionaliojo meno sklaidos renginių, edukacinių veiklų ir komercinių veiklų pokytį, pastebimas stabilus augimas iki 2020 m. ir po to sekęs kritimas (pav. 14).

Pav. 14. Mėgėjų, profesionaliojo menų, edukacinių ir komercinių renginių (pramoginės muzikos koncertų) skaičiaus kaita Lietuvoje nuo 2016 iki 2020 m. (įskaitant). Parengta autorių, remiantis LNKC duomenimis.

Ryškesnį kritimą patyrė mėgėjų meno veiklos (lyginant 2020 m. ir 2019 m. rezultatus, sumažėjimas – 48 %) ir komerciniai renginiai (sumažėjimas – 44 %). Profesionalaus meno sklaidos pasiūla krito 39 %, o edukacinių veiklų – 21 %. Galima daryti prielaidą, jog, prasidėjus pasaulinei pandemijai, kultūros centrams edukacinių renginių formatą buvo paprasčiau adaptuoti, pritaikyti skaitmeniniams formatams. Lyginant su edukacinėmis veiklomis, mėgėjų meno veiklos, kurių vyko daugiausiai ir kurios turi didžiausią poveikį vietai, reikalauja aktyvesnio dalyvių įsitraukimo ir dalyvavimo, jose nepakanka būti vien pasyviais informacijos gavėjais, tad šios veiklos nukentėjo labiausiai. Profesionalaus meno sklaida, dėl savo mažesnio veiklos masto, galėjo geriau prisitaikyti prie pandemijos ribojimų nei masiškesni komerciniai renginiai.

3.5 Rekomendacijos kultūros centrų paslaugų prieinamumui ir kokybei gerinti

Atsižvelgiant į platų kultūros centrų tinklą ir gana tolygų jų teikiamų paslaugų pasiskirstymą, daroma prielaida, jog vertinti tik fizinį paslaugų pasiekiamumą kaip pagrindinį prieinamumo indikatorių nepakanka. Net ir tais atvejais, kai kultūros tinklų infrastruktūra yra išvystyta, mažesnėse gyvenvietėse užtikrinti kokybiškų paslaugų įvairovę bei pritraukti vietas auditorijas sunkiau. Kultūros vartojimui svarbu ne vien atstumas nuo teikiamų paslaugų, bet ir gebėjimas pritraukti bei išlaikyti auditorijas. Itin svarbus ir pačių auditorijų gebėjimas suvokti kultūrinio turinio vertę bei vartoti siūlomas kultūros paslaugas. Tai lemia kultūrinės kompetencijos, prie kurių vystymo bei auditorijų plėtros savo veiklomis galėtų aktyviau prisidėti kultūros centrai. Atsižvelgiant į tyrimė identifikuotus kultūrinės edukacijos paslaugų prieinamumo mažesnių miestų regionuose iššūkius ir komercinės pasiūlos dominavimą juose, kultūros centrų veiklose būtina stiprinti kultūrinės auditorijų kompetencijas ir aukštos meninės vertės prieinamumą.

3.5.1 Auditorijų kultūrinių kompetencijų stiprinimas

Regioninės kultūros įstaigos turi mažiau galimybių suteikti kokybišką kultūrinį ugdymą, dažnai jų pasiūla yra ribota paslaugų, pritaikytų skirtingoms amžiaus grupėms atžvilgiu⁴⁵. Tyrimas patvirtino, jog atokesnių regionų ir mažesnių savivaldybių gyventojai turi ribotą kultūros centruose teikiamą kultūrinės edukacijos paslaugų pasirinkimą, ir tai turi įtakos jų (ypač vaikų ir jaunimo) kūrybiškumo ugdymui bei poreikiui dalyvauti kultūros vartojime ateityje.

Atsižvelgiant į esamą kultūros centrų teikiamų edukacinių paslaugų situaciją ir jos kuriamos vertės potencialą, kultūrinės edukacijos pasiūlos plėtra nuo didžiųjų miestų nutolusiuose regionuose turi būti prioretizuojama, atsižvelgiant į mažesnį kultūrinės edukacijos paslaugų prieinamumą regionuose, skirtingo amžiaus grupių poreikius. Kultūros centrų vykdomos edukacinės veiklos turėtų orientuotis į kompleksinį kultūrinių kompetencijų ugdymą, taip auginant savo auditorijas. Ugdomos kultūrinės kompetencijos turėtų didinti kultūrinį išprusimą (žinios, pačių bendriausių, su kultūra susijusių dalykų žinojimas), kultūrinę raišką (gebėjimai ir įgūdžiai kurti bei aktyviai dalyvauti kultūriniuose procesuose) bei kultūrinį sąmoningumą (požiūriai, nuostatos ir vertybės)⁴⁶.

Kadangi daugelis kultūros centrų yra užmezgę bendradarbiavimo ryšius su mokyklomis, stiprinant vaikų ir jaunimo kultūrinės kompetencijas, rekomenduojama ieškoti daugiau sąsajų su mokinių ugdymo programomis, pavyzdžiui, pagal „Kultūros paso“ kultūrinių edukacijų programos formatą į kultūros centrų veiklų planavimą turėtų būti įtraukiamos vietos mokyklos. Glaudesnė kultūros ir švietimo sričių sinergija prisidėtų prie kompleksinio kultūrinių kompetencijų ugdymo, padėtų didinti jo patrauklumą.

3.5.2 Profesionalaus meno sklaida kaip atsvara komercinei produkcijai

Net ir augant kultūros centrų paslaugų pasiūlai, jų vartojimas krito. Tai nurodo į galimus teikiamų paslaugų kokybės ir auditorijų kultūrinių kompetencijų iššūkius, bendrai įvardijamus ir tyrimė *Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis (2021)*. Komercinė produkcija dažnai yra pigesnė, žemesnio meninio lygio, jos pristatymas nereikalauja sudėtingos šiuolaikinės techninės bazės. Komercinės pasiūlos dominavimą lemia ne tik ribota fizinė infrastruktūra, netinkama aukšto lygio produkcijai pristatyti, bet ir regionų gyventojų mažesnės pajamos bei menkesnis išsilavinimas⁴⁷. Dėl to kultūros centrams mažiau urbanizuotose savivaldybėse tampa sudėtinga išlikti aukštos kokybės kultūros bendruomenių traukos centrais.

Atsižvelgiant į tai, kad 2021–2030 m. Kultūros ir kūrybingumo plėtros programa (2021) numato aukštos meninės vertės paslaugų prieinamumo klausimą spręsti orientuojantis ne į kultūros centrų tinklo regionuose plėtrą, o į priemones, kurių pagalba aukštos meninės vertės paslaugos taptų prieinamos kiekvienam gyventojui⁴⁵, siūloma gerinti nacionalinio ir valstybinio lygmens paslaugų mobilumą, kultūros centrams kuriant glaudesnes partnerystes su nacionalinio lygmens kultūros tiekėjais ir aktyviau inicijuojant kokybiškų kultūros paslaugų mobilumą⁴⁹. Šiam tikslui, bendradarbiaudami su savivaldybėmis ar joms pavaldžiomis institucijomis, kitomis organizacijomis (detalios rekomendacijos bendradarbiavimui stiprinti pateikiamos 4-me skyriuje), kultūros centrai gali kūrybiškai panaudoti ir alternatyvias erdves, paveldo objektus, greta esančias viešąsias erdves. Vykdamas mobilumo projektus, labai svarbus vaidmuo tenka priimančiai kultūros įstaigai, kuri turėtų būti ne patalpas suteikiantis nuomininkas, bet aktyvus ir motyvuotas veiklos bendrakūrėjas, įsitraukiantis į veiklos organizavimą ir atliekantis sutartas funkcijas.

Kaip parodė 2020 m. dalyvavimo kultūros centrų veiklose duomenys, atsiradus nuotoliniams renginiams, gerokai išaugo virtualių jų dalyvių skaičius. Taigi akivaizdu, kad kultūros paslaugoms pristatyti ir teikti vis aktualesni tampa virtualūs, skaitmeniniai sprendimai, tačiau svarbu, kad kultūrose paslaugų skaitmeninimas ir nuotolinis pristatymas netaptų universaliu sprendimo būdu, nes virtualios auditorijos kiekybė tiesiogiai nesprendžia paslaugų kokybės klausimų.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano koncepcija (2019).

⁴⁶ Kultūrinės kompetencijos aprašas (2020).

⁴⁷ Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis (2021).

⁴⁸ 2021–2030 m. Kultūros ir kūrybingumo plėtros programa (2021).

⁴⁹ Geras tokios iniciatyvos pavyzdys yra LNKC parengta informacinė sistema apie Lietuvos kultūros centrų infrastruktūrą, skirta koncertų ir kitų renginių organizatoriams: <https://kcis.lnkc.lt>

4 Kultūros centru bendradarbiavimas

4.1 Kultūros centrų ir bendruomenių bendradarbiavimas

Vietos bendruomenės yra labai vertingas kultūrinės sklaidos bei socialinio ir kultūrinio kapitalo išteklius. Lietuvos kultūros politikos strategijoje „Kultūra 2030“ vienas pagrindinių vertybinių orientyrų, kurį skatinama diegti ir įvairių sričių kultūrinėje veikloje – įgalinti bendruomenes. Strategijoje teigiama, jog suinteresuotos ir dinamiškos bendruomenės, kūrėjų ir dalyvių tinklai yra kultūros procesų variklis, tad institucijos turi teikti pagrindą ir stimulų jų veiklai, būti bendruomenių partnerėmis⁵⁰. Kultūros centrai gali pasitelkti bendruomeniškumo potencialą ir sudaryti sąlygas vietos bendruomenėms, naudojantis esama infrastruktūra, gauti bazines (aukšto naudojimo dažnumo, žemo sudėtingumo)⁵¹ kultūros paslaugas vietos lygmeniu, taip stiprinant vietos gyvybingumą.

Kultūros centrų bendradarbiavimas su bendruomenėmis daugiausiai vyksta organizuojant ir įgyvendinant bendrus renginius. Siekdamas aukštesnės gyvenimo kokybės ir norėdamas užsitikrinti kultūros prieinamumą, bendruomenės linkusios aktyviai bendradarbiauti su kultūros centrais, kurie gali prisidėti prie vietos gyventojų edukacinių ir kultūrinių poreikių patenkinimo⁵². Tyrimo metu atliktos viešosios konsultacijos su bendruomenėmis ir kultūros centrais patvirtino, jog kultūros centrai ir bendruomenės dalijasi žmogiškaisiais ištekliais: bendruomenių centrai dalyvauja kultūros centro veiklose, tačiau tik dalis kultūros centrų bendradarbiauja su bendruomenėmis, rengdami ir įgyvendindami bendrus projektus. Neretai patys kultūros centrų darbuotojai yra ir bendruomeninių organizacijų steigėjai bei aktyvūs nariai. Vis dėlto veiklų su bendruomene koordinavimui kultūros centruose dažnai pritrūksta žmogiškųjų išteklių. Gerosios iniciatyvos dažnai vystomos iš savanoriško kultūros centrų darbuotojų ir / ar bendruomenės pirmininkų entuziazmo.

Pav. 15. Kultūros centrų ir bendruomenių bendros veiklos. Sudaryta autorių.

50 Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano koncepcija (2019).

51 Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano sprendiniai (2020).

52 Kultūros centrai: bendradarbiavimas, bendruomenių mobilizavimas ir edukacinės praktikos (2018).

4.1.1 Iliustratyvūs sėkmingų partnerysčių su bendruomenėmis pavyzdžiai

Klaipėdos miesto savivaldybės kultūros centras „Žvejų rūmai“ ir jo administruojami bendruomenės namai (Klaipėda)

Klaipėdos miesto savivaldybės kultūros centras „Žvejų rūmai“⁵³ Bendruomenės namus administruoja nuo 2014 m. Iš kitų šio kultūros centro veiklos krypčių ši išsiskiria tuo, kad šio kultūros padalinio tikslas – bendruomeniškumo skatinimas per įvairias socialinio pobūdžio veiklas, dažnai, bet nebūtinai susijusias su kūryba.

Bendruomenės namuose veikia įvairios nevyriausybinės organizacijos, repetuoja mėgėjų meno kolektyvai. Čia vyksta koncertai, šventės, vakaronės bei kiti įvairiausio pobūdžio kultūriniai renginiai, edukacijos, skaitomos paskaitos, eksponuojamos teminės parodos, kartą per mėnesį vyksta šokių vakarai, skambant gyvai muzikai. Dauguma renginių – nemokami. Nors Bendruomenės namų veikla nėra glaudžiai susijusi su kitomis kultūros centro veiklomis, bendruomenės nariai gali naudotis šio centro infrastruktūra, įgyvendina bendrus renginius (pavyzdžiui, valstybinių švenčių minėjimus).

Pakražančio kultūros centras ir Pakražančio seniūnijos bendruomenės (Kelmės r.)

Pakražančio kultūros centras⁵⁴ projektinėse veiklose aktyviai bendradarbiauja su Pakražančio seniūnijos bendruomenėmis. Šis kultūros centras įgyvendino projektą „Bendruomenių stiprybė – gyvojoje tradicijų raiškoje“, kuris buvo parengtas ir įgyvendintas kartu su partneriais – Grinių kaimo bendruomene, Žalpių kaimo bendruomene, Valpainių kaimo bendruomene, Stulgių kaimo bendruomene, Kelmės r. Pakražančio gimnazija. Šį projektą sudarė 6 renginiai, kurių lankytojams ir dalyviams buvo pasiūlyta įvairių bendruomeninių ir meninių veiklų: nuo tradicinio maisto gaminimo iki kultūros centro mėgėjų meno kolektyvų pasirodymų. Rengiant šį renginį bendradarbiavo ne tik seniūnijų bendruomenės, bet ir atskiri rajono kultūros centrai.

Kirtimų kultūros centras (Vilnius)

Kirtimų kultūros centras⁵⁵ Lietuvos kultūros centrų kontekste išsiskiria šiuolaikinėmis, eksperimentinėmis praktikomis bei veiklomis, skatinančiomis socialinę integraciją. Čia organizuojami garso meno ir muzikos koncertai, stengiantis kuo labiau įtraukti bendruomenę vykdomos tarpdisciplininės edukacijos vaikams ir suaugusiems, rengiami kino seansai, parodos ir į bendruomenę orientuoti socialinės integracijos projektai. Šis kultūros centras įsikūręs industriniame Vilniaus rajone – Kirtimuose, kur ilgą laiką veikė nelegali romų gyvenvietė, tad kultūros centro socialinės integracijos kryptis remiasi vietinio konteksto charakteristikomis bei vietos bendruomenių įgalinimu.

Centre kuria keturiolika skirtingas kultūros ir meno sritis puoselėjančių kolektyvų bei menininkų: nuo tautinių ar pramoginių šokių kolektyvų, senjorų klubų iki alternatyvios muzikos grupių bei teatro. Čia taip pat organizuojamos meno rezidencijos, neretai kūrybinį procesą susiejančios su vietos kontekstu. Kirtimų kultūros centras – puikus efektyviai veikiančio, šiuolaikinių auditorijų poreikius atitinkančio, su bendruomenėmis bendradarbiaujančio kultūros centro pavyzdys.

Krakių kultūros centras ir Krakių bendruomenė (Kėdainių r.)

Krakių miestelyje į bendradarbiavimą vietos lygmeniu įsitraukę ne tik kultūros centras⁵⁶ ir bendruomenė, bet ir seniūnija. Bendradarbiavimas apima tiek dalykinius, tiek finansinius aspektus. Bendruomenė neturi savo patalpų, tad panaudos sutartimi naudojasi mažąja kultūros centro sale, o atsiradus poreikiui – ir didžiąja centro sale. Kartu sudaromas metinis veiklų planas, drauge rengiamos miestelio šventės. Ir visada tai yra abiejų organizacijų, palaikomų ir seniūnijos bei gimnazijos, kartu organizuojamas renginys: teikiamos bendros paraiškos finansavimui gauti, bendruomenės nariai kultūros centro lankytojams veda kultūrinės edukacijas bei ekskursijas. Bendruomenė taip pat pritraukia privataus verslo partnerystes (organizuoja turgelius, muges),

53 <https://zvejurumai.lt/apie-mus/>

54 <http://pakrazanciokc.lt>

55 <https://kirtimukc.lt>

56 <http://krakiukc.lt>

įtraukia jaunimą, vykdo socialines iniciatyvas (dalią maistą sunkiau besiverčiantiesiems), ji yra pagrindinis savanorių, prisidedančių prie vyksmo kultūros centre, šaltinis. Taip savo veiklomis bendruomenė praturtina kultūros centro paslaugas ir išplečia jų spektrą.

4.1.2 Rekomendacijos kultūros centrų ir bendruomenių partnerysčių skatinimui

Siekiant realizuoti kultūros centrų ir bendruomenių potencialą, bendradarbiavimas galėtų intensyviau vykti ne tik organizuojant bendrus renginius, bet ir kitose srityse: perkant papildomas paslaugas iš bendruomenių; dalijantis infrastruktūra ir žmogiškaisiais ištekliais, rengiant ir įgyvendinant bendrus projektus, per savanorystę:

Bendras bendruomenės ir centro metinių veiklų planavimas padėtų koordinuoti veiklas, išvengiant jų persidengimo ir dubliavimosi, leistų aktyviau ieškoti veiklų sinergijų. Įsitraukia į kultūros centrų organizuojamas veiklas.

Bendruomenės koordinatoriaus pareigybė kultūros centre padėtų sistemingai vystyti ir stiprinti tokio tipo partnerystes.

Bendrai inicijuojami projektai yra ir stipri paskata ieškoti bendrų veiklų galimybių, tad specialūs savivaldybių ar Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kvietimai, kuriuose privalomas partneris yra bendruomenė, skatintų daugiau tokių partnerysčių ir bendrų projektų inicijavimo.

Bendruomenė yra svarbus savanorių šaltinis. Tad aktyvesnis bendruomenių skatinimas savanorystei, specialių savanorystės programų bendruomenėms sukūrimas ir koordinavimas leistų natūraliai megztis ryšiams tarp vietos bendruomenių ir kultūros centrų.

Kultūros centrams taip pat labai svarbu tapti savanorius priimančia organizacija. Kaip įvardijama Jaunimo reikalų departamento pateikiamoje informacijoje⁵⁷, savanoriškos tarnybos atveju organizacija įsipareigoja savanoriui sudaryti 40 val. per mėnesį savanoriškos veiklos planą (grafiką), kuris atitiktų savanorio kompetencijas ir būtų prasmingas tiek savanoriui, tiek pačiai organizacijai. Priimanti organizacija gauna savanorių pagalbą ir ilgalaikį įsipareigojimą, mainais savanoriams suteikdama kokybišką veiklą ir atitinkamą palaikymą. Nenutrūkstama savanorių tarnyba, jiems stojant į pirmosios pakopos studijas, suteikia 0,25 stojamojo balo pripažinimą. Savanorystę kultūros centruose skatina ir juose įsikūrusios jaunimo organizacijos, kurių nariai dažnai natūraliai įsitraukia į kultūros centrų organizuojamas veiklas.

4.2 Kultūros centrų ir NVO bendradarbiavimas

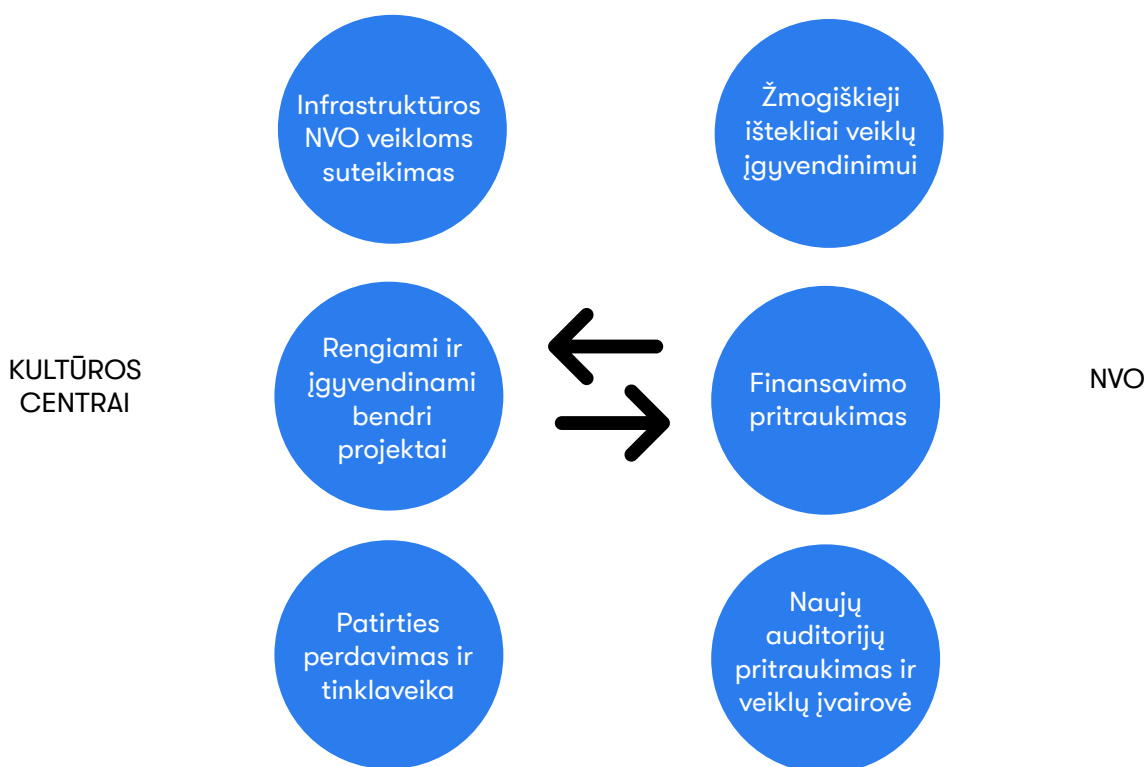
NVO atlieka svarbų vaidmenį teikiant kultūros paslaugas. Kadangi šis sektorius skiriasi nuo valstybinio sektoriaus griežtos hierarchijos ir pavaldumo nebuvimu, tai jam leidžia būti lankstesniam ir greičiau prisitaikyti prie besikeičiančios kultūrinės paklausos. Kaip atskleidė per tyrimą atliktos viešosios konsultacijos, NVO sektoriaus atstovai pasigenda iš valstybės institucijų pusės požiūriu, kuris būtų lygiavertis požiūriui į valstybines organizacijas. Pabrėžtinas neproporcingas lėšų (viešųjų resursų bei nekilnojamojo turto) paskirstymas ne tik tarp valstybinių ir nevalstybinių organizacijų, bet ir tarp atskirų meno šakų⁵⁸. Turėdamos kūrybos laisvę ir finansinę nepriklausomybę, auditorijų vertinamos dėl savo kuriamo turinio ir veiklų kokybės, kultūros NVO susiduria su veiklų tvarumo ir finansavimo iššūkiais. Tai itin aktualu dabartiniame pandemijos diktuojamų suvaržymų ir investicijų paskirstymo kontekste, kuomet NVO turi demonstruoti ne tik jų sukurtą aukštą kultūrinį-meninį

57 Primančių organizacijų akreditacija: <https://jrd.lt/informacija-jaunimui/savanoryste/po-akreditacija>.

58 Nevyriausybinių scenos menų organizacijų veiklos efektyvumo tyrimas (2014).

lygį, bet ir papildomas vertes – tokias kaip socialinių ryšių palaikymas, kuriamas poveikis aplinkai ir finansinis tvarumas.

Kultūros centrus ir NVO sieja bendri tikslai ir bendros veiklos. Tyrimo metu atliktos viešosios konsultacijos patvirtino, kad daugumoje Lietuvos savivaldybių kultūros centrai glaudžiai bendradarbiauja su NVO. Kultūra ir švietimas, vyresnio amžiaus asmenų ir jaunimo užimtumas, bendruomeniškumo ugdymas ir įvairios kitos veiklos dažnai yra tiek kultūros centrų, tiek NVO veiklos sričių spektre. Kultūros centrai ir NVO bendradarbiauja žinių, dalijimosi ir apsikeitimo idėjomis ir patirtimi, auditorijos plėtros, žmogiškųjų išteklių, finansinių išteklių (lėšų), patalpų (materialiųjų išteklių), techninių resursų, transporto ir kt. srityse⁵⁹. Visas šias veiklas vienija tai, jog tiek kultūros centrų, tiek NVO veiklų sritys apima įvairių renginių bei veiklų organizavimą, skatinantį bendruomenės burtis.

Pav. 16. Bendros kultūros centrų ir NVO veiklos. Sudaryta autorių.

Kultūros centrų ir NVO bendradarbiavimui būdingi išteklių skirtumai: dažnu atveju kultūros centrai yra apsirūpinę materialiųjų išteklių aspektu, tačiau turi ribotus žmogiškuosius išteklius, kuomet NVO aplinkoje yra atvirkščiai – čia jaučiamas techninių išteklių trūkumas, tačiau žmogiškųjų ir intelektualinių išteklių yra pakankamai⁶⁰. Dažnai bendradarbiavimą apunkina prasta tarpinstitucinė komunikacija, menkos žinios vienu apie kitus, taip pat NVO ir kultūros centrų tarpinstituciniai skirtumai⁶¹:

Ne hierarchinė sistema versus hierarchinė sistema.

Įvairūs finansavimo šaltiniai versus vienas, pastovus finansavimo šaltinis (kultūros centrų galimybės pritraukti papildomą finansavimą apžvelgiamos skyriuje 7.2)

Veikla, tiesiogiai kylanti iš išryškėjusių žmonių poreikių, nevaržoma procedūrų ir taisyklių veikla versus veiklos procedūra, sekanti iš teisės aktų ir reikalavimų, kt.

⁵⁹ NVO ir kultūros centrų veiklos pagrindai bei jų tarpusavio santykių analizė (2012).

⁶⁰ NVO ir kultūros centrų veiklos pagrindai bei jų tarpusavio santykių analizė (2012).

⁶¹ Ten pat.

NVO gyvuoja ir veikia kaip nepriklausomos, atskiros ir niekam nepavaldžios organizacijos, priešingai nei kultūros centrai. Lietuvos kultūros centrai, juos lyginant su NVO, priklauso griežtai struktūrai (yra pavaldūs savivaldybėms, kurios veikia savininko ir dalininko teisėmis), ir šioje vietoje permainų galimybė nedidelė. O kultūros centrams bendradarbiaujant su NVO, galėtų būti žymiai pagerinta kultūros centruose vykdomų kultūros paslaugų kokybė, būtų lengviau centrų veiklas pritaikyti prie besikeičiančių auditorijų poreikių ir rinkos sąlygų.

Užsienio pavyzdžiai rodo, kad NVO gali sėkmingai įsitraukti į kultūros centrų valdymą. Danijoje už kultūros centrų veiklą yra atsakingos savivaldybės, tačiau jos glaudžiai bendradarbiauja su NVO, kurios vysto veiklą kultūros centruose bei privačiu sektoriumi. Naujuosius Italijos kultūros centrus daugeliu atveju valdo partneriai iš viešojo, privataus ir nevyriausybinių sektorių⁶²:

Savivaldybės ir NVO partnerystė, kuomet savivaldybė nemokamai arba už nedidelį nuomos mokestį asociacijoms suteikia patalpas, o viena arba kelios asociacijos jose vykdo veiklas, kurių generuojamos pajamos prisideda prie kultūros erdvės ekonominio tvarumo. Savivaldybė nusprendžia jai priklausančias patalpas dedikuoti kultūrinei paskirčiai ir į procesą įtraukia privatų fondą, kuris prisideda prie patalpų renovacijos ir pritaikymo. Savivaldybės ir fondo partnerystė skelbia atvirą kvietimą NVO, kurios norėtų vystyti veiklas kultūros centre. Kartu su savivaldybe ir privačiu fondu išvystoma kultūros centro vizija, misija, veiklų kryptys ir ekonominio tvarumo planas, susidedantis iš pajamas generuojančių NVO veiklų ir galimybės pretenduoti į privačių fondų ir savivaldybės finansavimo programas. NVO (skėtinė organizacija, vienijanti skirtingas organizacijas) faktiškai valdo kultūros centrą, o savivaldybei yra atskaitinga už veiklų pobūdį ir kokybę (skatinamas socialinio poveikio vertinimo tyrimas), taip pat pastato būklę. Neretai tokiais atvejais NVO turi mokėti savivaldybei nuomos mokestį.

Savivaldybės, NVO ir privataus verslo partnerystė. Naujųjų kultūros centrų daugiavertis ir siekis sukurti ekonominį tvarumą, kuris remiasi ne vien savivaldybės finansavimu arba apskritai juo nesiremia, lėmė tendenciją, kad šios organizacijos tapo kultūros verslumo laboratorijomis. Tokių kultūros centrų partnerystę sudaro savivaldybės (teikiančios patalpas, garantuojančios centre teikiamų paslaugų viešumą), nevyriausybinių organizacijų (vykdančių ne pelno siekiančius projektus) bei privatūs (socialiniai) verslai, teikiantys vietas gyventojams aktualias paslaugas: maitinimo, neformaliojo ugdymo, nuomos, renginių organizavimo, pardavimo, teminių konsultacijų ir kt.

Nepriklausoma iniciatyva. Tai kultūros centras, valdomas vienos privačios organizacijos, įsikūręs privačiose patalpose, teikiantis viešąsias ir privačias paslaugas, kuriam būdingi bent keli iš aukščiau išvardytų naujųjų kultūros centrų bruožų. Veikiantys pagal individualų kultūrinio verslumo modelį (dažniausiai tai - *imprese sociali* (liet. socialiniai verslai).

4.2.1 Gerieji kultūros centrų ir NVO bendradarbiavimo pavyzdžiai

VILNIAUS APSKRITIES NEMATERIALIAUS KULTŪROS PAVELDO NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ KATALOGAS

Vienas iš efektyvaus bendradarbiavimo su NVO pavyzdžių yra Vilniaus etninio kultūros centro⁶³ ir Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriato⁶⁴ projektas „Vilniaus apskrities nematerialaus kultūros paveldo nevyriausybinių organizacijų katalogas“⁶⁵ – tai duomenų bazė, kurioje galima susipažinti su Vilniaus apskrities NVO, veikiančiomis nematerialaus kultūros paveldo ir etninės kultūros srityje. Projektas sumanytas, siekiant paskatinti nevyriausybinių organizatorių sektorių (profesines sąjungas, asociacijas, folkloro grupes, vietas bendruomenes, tautines bendrijas,

62 Sistema di accreditamento per i servizi culturali. Prieiga: <<https://www.regione.lazio.it/cittadini/cultura/sistema-accREDITAMENTO-servizi-culturali>>

labdaros ir paramos fondus, kitas visuomenines organizacijas ir įstaigas), veikiantį etninės kultūros ir nematerialaus kultūros paveldo srityje, keistis informacija, lengviau rasti partnerius galimiems nacionalinio ir tarptautinio lygmens bendradarbiavimo projektams. Tokio tipo tinklaveikos įrankiai, inicijuoti kultūros centro, skatina NVO bendradarbiauti minėtose srityse su kitomis institucijomis, įskaitant etninės kultūros centrus.

NERINGOS KULTŪROS IR TURIZMO INFORMACIJOS CENTRAS „AGILA“ IR PROJEKTAS „KULTŪROS SALA – NERINGA“

Lietuvos kultūros sostinė 2021 metais tapus Neringos miestui, Neringos kultūros ir turizmo informacijos centras „Agila“ siekė profesionalaus ir bendruomeninio meno dėka atskleisti kultūrinį miesto tapatumą ne tik Lietuvos, bet ir Europos kontekste, aktualizuoti unikalų krašto gamtinį palikimą ir sustiprinti savitą Neringos, kaip išskirtinės erdvės kūrybai, įvaizdį. Kultūros centro inicijuota programa buvo paremta skirtingu bendradarbiavimu tiek su NVO, tiek su vietos bendruomene. Specialioji kultūros projektų ir savanorystės programa sudarė sąlygas profesionalių menininkų ir vietos bendruomenės sąveikai, pritrauktos naujas vietos verslo iniciatyvos, projekto veiklų įgyvendinimui pasitelktos netradicinės erdvės, buvo aktyviai įtraukiamos socialinės rizikos grupės. Į Programos įgyvendinimą įsitraukė nauji kultūros, meno projektų vykdytojai, suaktyvėjo NVO sektorius, trimete savivaldybės finansuojama programa užtvirtintas naujų iniciatyvų tęstinumas.

VŠĮ „KULTŪROS CENTRAS LOFTAS“ – PRIVATAUS KULTŪROS CENTRO PAVYZDYS

Nors Lietuvoje kultūros centrais gali būti viešieji arba privatūs juridiniai asmenys, informacija apie privačius kultūros centrus nėra kaupiama, o jų situacija iš viso nėra tyrinėta. Kaip ryškiausias privataus kultūros centro pavyzdys gali būti įvardijamas VŠĮ „Kultūros centras Loftas“ (Vilnius), kuris yra aukščiausios kategorijos kultūros centras. Jis Vilniaus Naujamiestyje industrinėje aplinkoje įsikūrė 2010 m., per metus šiame centre įvyksta per 100 skirtingo pobūdžio renginių, kuriuose apsilanko per 80 000 žmonių⁶³. Centro veiklos aprėpia skirtingas funkcijas: muzikiniai koncertai, privatūs renginiai, vizualiųjų menų, kino, teatro, šokio pasirodymai, mados pristatymai, konferencijos, edukaciniai seminarai, interaktyvios tarpdisciplininės meno formos ir net alternatyvaus sporto rūšys.

„Loftas“ bendradarbiauja tiek su savivaldybių kultūros centrais, tiek su kitomis Lietuvos ir užsienio organizacijomis ir menininkais. Inicijuoja projektus, kurių partneriais noriai tampa regionuose veikiantys kultūros centrai, nes tai sudaro galimybes aukštos meninės vertės kultūros paslaugų mobilumui. Platus kultūros centrų veiklos spektras ir partnerių tinklas leidžia užpildyti specifinio turinio poreikį, kurį ne visada gali pasiūlyti savivaldybių kultūros centrai. Kaip rodo „Lofto“ ir užsienio kultūros centrų patirtys, jie prisideda prie kitos paskirties pastatų konversijos ir pritaikymo kultūrinėms funkcijoms, į veiklas įneša plačią tarptautinę dimensiją, koncertuojasi į profesionalios šiuolaikinės kultūros sritis ir jų sklaidą.

Kaip viešojoje konsultacijoje teigė „Lofto“ įkūrėjai, kultūros centro statuso įgijimas padėjo išsigrnyntini ir toliau vystyti naujai atsiradusios kultūrinės organizacijos tapatybę: suformuluoti organizacijos tikslus, organizacinę struktūrą. Tačiau šiuo metu buvimas kultūros centru aiškios pridėtinės vertės organizacijai nekuria. Statusas niekaip neprisideda prie jų veiklos finansinio tvarumo, tad NVO turi konkuruoti labai aštrioje konkurencinėje aplinkoje su visomis kitomis kultūros organizacijomis, pajamų gaudama iš projektinių ir papildomų veiklų. Atskaitomybė už kultūros centro statusą taip pat nėra aiški. Nėra jokio privačių kultūros centrų susivienijimo ar iniciatyvų, skirtų būtent tokio tipo organizacijoms. Privačių organizacijų valdomi kultūros centrai aktualūs, nes kaip privačios iniciatyvos skatina kultūros prieinamumą ir pilietiškumą, dalyvavimo kultūrą, atgaivina apleistas miestų erdves, bendradarbiauja su savivalda.

63 <https://www.etno.lt>

64 <https://unesco.lt/apie/sekretoriatas>

65 <https://www.nematerialuspaveldasnvo.lt>

66 Menų fabrikas „Loftas“: <http://www.terminal.menufabrikas.lt/apie-menu-fabrikas>

4.2.2 Rekomendacijos kultūros centrų ir NVO partnerystės skatinimui

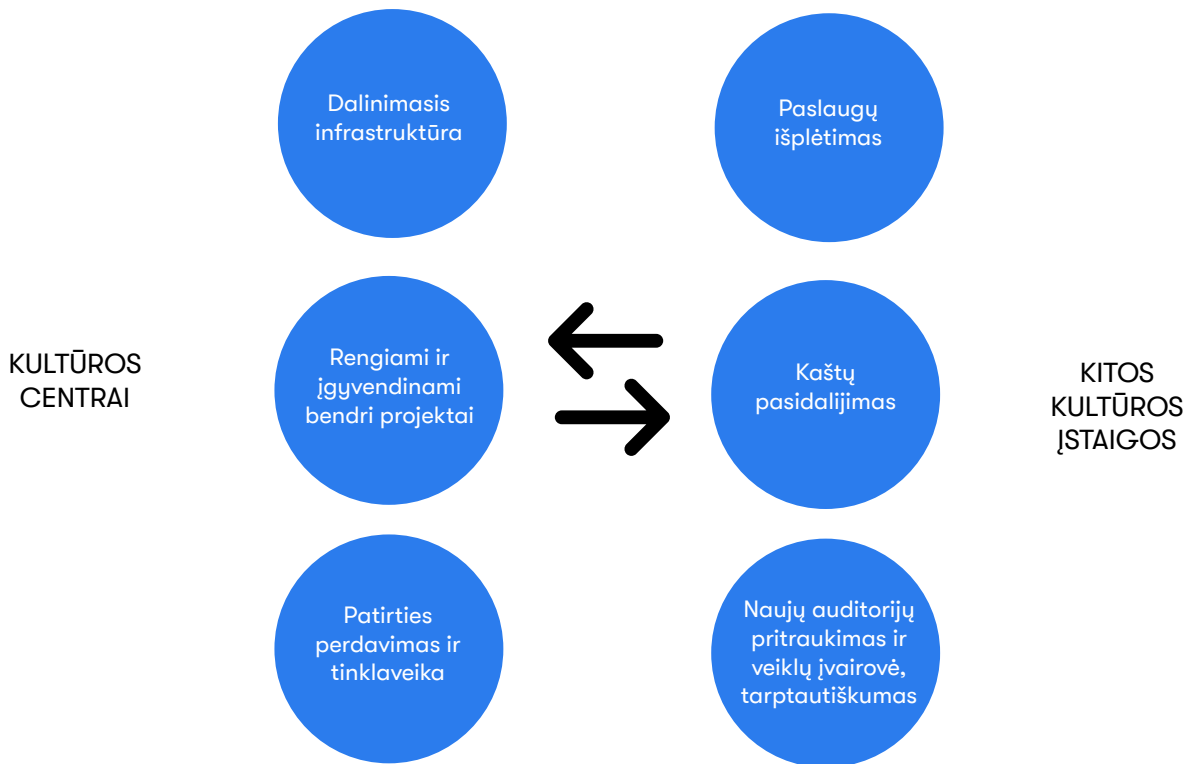
Glaudesnės kultūros centrų partnerystės su NVO sektoriumi padėtų užtikrinti tolygesnį, kokybišką, inovatyvių formų kultūros paslaugų prieinamumą regionuose, stiprinti dialogą su vietos kultūros įstaigomis; didinti paslaugų vertę; skatinti visuomenės socialinį, pilietinį aktyvumą, kūrybiškumą. Todėl planuojant ir įgyvendinant kultūros paslaugų veiklas bei ilgalaikę strategiją savivaldybėms ir kultūros centrams rekomenduojama aktyviau bendradarbiauti su NVO.

Užsienio praktikos rodo, kad tam tikrais atvejais NVO galėtų būti atsakingos už kultūros centrų tikslų įgyvendinimą (žr. skyrių 2.1.2), tam reikalingas kartu su savivaldybe sukurtas planas. Tokiu atveju NVO yra atskaitingos savivaldybei pagal numatytus paslaugų kokybės, poveikio ir prieinamumo, ekonominius bei su pastato priežiūra susijusius rodiklius. Rekomenduojama didinti kultūros srities paslaugų perdavimą NVO teikėjams, nes šiuo metu kultūros, kaip viešosios politikos srities, paslaugų dalis, savivaldybių perleista NVO, siekia vos 2 % (NNOF, 2018 m.)⁶⁷.

Kaip rodo pavienės patirtys, privatūs kultūros centrai gali tapti labai vertinga kultūros paslaugų tiekėjų ekosistemos dalimi: įnešti naujų kompetencijų, tinklų, veiklų, pritraukti jaunas auditorijas. Lietuvoje nepriklausomų centrų steigimui kol kas skiriama per mažai dėmesio. Nors daugelyje Europos šalių šis procesas jau seniai yra prasidėjęs ir sėkmingai plėtojamas. Tad būtinas aiškesnis privačių kultūros centrų vertės komunikavimas, atskaitomybės sistemos sukūrimas, tokių organizacijų tinklo skatinimas.

⁶⁷ Nacionalinis Nevyriausybinų organizacijų forumas: <https://jrd.lt/informacija-jaunimui/savanoryste/po-akreditacija>.

4.3 Kultūros centrų ir kitų įstaigų funkcijų papildomumas bei bendradarbiavimo galimybės

Pav. 17. Kultūros centrų ir kitų kultūros įstaigų bendros veiklos. Sudaryta autorių.

Lietuvoje profesionalusis scenos menas lengvai prieinamas tik pagrindinių 5 miestų gyventojams – mažesnių miestų ar vietovių gyventojai itin retai turi galimybę matyti geriausių šalies kūrėjų aukštos meninės vertės scenos meno kūrinius⁶⁸. Ne visi nacionalinio lygmens kultūros tiekėjų pasirodymai gali pasirodyti regionų kultūros centruose – tam reikia specialiai parengtų programų, reikiamos įrangos ir kitų infrastruktūrinių sąlygų. Vykdamas mobilumo projektus labai svarbios ne tik sąlygos, bet ir priimančių organizacijų - kultūros centrų – proaktyvumas ir įsitraukimas. Bendradarbiavimas su nacionalinėmis kultūros mobilumą įgyvendinančiomis įstaigomis gali vykti kartu ieškant patrauklių regionų auditorijoms kultūros pristatymo būdų, ugdančių žiūrovų meninį skonį, poreikį aukštos kokybės scenos menui, atsižvelgiant į regiono auditorijos poreikius. Pastebima LNKC lyderystė šioje srityje, įgalinant ir skatinant bendradarbiavimą per sukurtą informacinę sistemą apie Lietuvos kultūros centrų kultūros centrų sales ir jų technines galimybes, skirta koncertų ir kitų renginių organizatoriams⁶⁹.

NUO PROFESIONALIOJO MENO SKLAIDOS IKI TARPTAUTINIO KULTŪRINIO BENDRADARBIAVIMO: ANYKŠČIŲ IR PLUNGĖS KULTŪROS CENTRŲ ATVEJAI

Anykščių kultūros centras pasižymi aktyviu bendradarbiavimu su profesionalaus meno sklaidą vykdančiomis kultūros įstaigomis, kuris buvo ypač ryškus ikipandeminiais metais. 2015 m. Anykščių

⁶⁸ Profesionaliojo scenos meno veiklos nacionalinė programa (2017)
⁶⁹ <https://kcis.lnkc.lt>

kultūros centre buvo organizuojamas Lietuvos profesionalių teatrų nacionalinės dramaturgijos festivalis „Pakeleivingi“, kurio metu buvo surengta 10 spektaklių įvairaus amžiaus žmonėms, centre repetavo Lietuvos Nacionalinis dramos teatras, kuris kultūros centre surengė vieno iš tuo metų rengiamų spektaklių premjerą.

Profesionaliojo meno sklaida yra viena viena iš svarbiausių Plungės raj. savivaldybės kultūros centro misijų. Siekiant šios misijos įgyvendinimo, centras aktyviai bendrabiauja su šalies teatrais, filharmonija, koncertinėmis įstaigomis, kultūros centre yra rengiami profesionalių kolektyvų koncertai. Plungės raj. savivaldybės kultūros centras taip pat bendrabiauja su Plungės rajono verslo organizacijomis, kultūros rėmėjais. Ikipandeminiais metais Plungės raj. savivaldybės kultūros centras pasižymėjo intensyviu tarptautiniu kultūriniu bendrabravimu, prie kurio aktyviai prisidėjo šiame centre veikiančys 22 mėgėjų meno kolektyvai. 2018 - 2019 m. laikotarpiu centro meno kolektyvai dalyvavo įvairiuose tarptautiniuose prestižiniuose festivaliuose ir projektuose užsienyje. Kultūrinių tradicijų sklaidą kultūros centras vykde ne tik tarptautiniuose projektuose užsienyje, tačiau ir tarptautiniuose projektuose Lietuvoje, kuriuose aktyviai dalyvavo kultūros centro mėgėjų meno kolektyvai. Pandemijos sąlygomis Plungės raj. savivaldybės kultūros centras tęsia darbus ir toliau vysto aktyvų bendrabravimą ir profesionalaus meno sklaidą. Pavyzdžiui, 2021 metų vasarą plungiečiai ir ne tik buvo kviečiami į galias muzikines tradicijas išlaikiusį XVII respublikinį pučiamųjų orkestrų festivalį. Šis orkestrų festivalis yra prioritetinis mėgėjų meno renginys, užtikrinantis dainų šventės tradicijos tęstinumą, o kartu ir puikus tarpinstitucinio ir tarpregioninio bendrabravimo pavyzdys.

ĮGYVENDINAMŲ FUNKCIJŲ PAPILDOMUMAS

Dėl plataus įgyvendinamų veiklų spektro, kultūros centrų funkcijos dažnai persidengia su kitų kultūros, švietimo ar bendruomeninių įstaigų ar organizacijų funkcijomis. Siekiant, kad veiklos nebūtų dubliuojamos, būtina atrasti tinkamus bendrabravimo modelius, kurie būtų paremti ne konkurencija, o veiklų sinergija. Viešosios konsultacijos su kultūros centrų ir kitų kultūros įstaigų atstovais patvirtino, jog tarpinstitucinis bendrabravimas su kitomis įstaigomis vyksta skirtingose srityse – projektinėse, edukacinėse, kultūros sklaidos, bendruomeninių veiklų. Įstaigas dažniausiai sieja panašus veiklos pobūdis ir geografinė lokacija (vietos ar rajono masteliu). Iliustratyvūs tokių persidengiančių veiklų, kur dažnai ir gimsta produktyvus bendrabravimas, pavyzdžiai yra daugiafunkciai ir tradicinių amatų centrai.

Daugiafunkciai centrai – viešieji juridiniai asmenys, vykdančis ne mažiau kaip dvi funkcijas, susijusias su viešosios politikos sritimis. Šie centrai yra pavaldūs Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijai ir dažniausiai steigiami, siekiant laisvas mokyklų patalpas pritaikyti įvairioms su švietimu, ugdymu, kultūra ir gretimomis sritimis susijusioms paslaugoms. Nors daugiafunkciai centrai nėra tapatūs veiklos daugiafunkčiškumu pasižymintiems kultūros centrams, šalia švietimo, socialinių, sveikatos priežiūros ir kitų sričių paslaugų jie taip pat gali teikti ir kultūros paslaugas⁷⁰. Daugiafunkciai centrai pasižymi funkcinė turinio įvairove, atsižvelgiant į pasirinktos pagrindinės veiklos kryptį. Šių centrų paskirtis – tenkinti vietos bendruomenės poreikius ir lūkesčius, ypatingą dėmesį skiriant švietimui bei kultūriniam ir socialiniam bendruomenės įgalinimui⁷¹. Dažnai kultūros centrų bendrabravimas su daugiafunkciais centrais pasireiškia vykdanč projektines veiklas, organizuojant įvairius renginius, tarp jų ir kultūrinės edukacijos ar parodų rengimo. Nebendrabraviant ir šių įstaigų veiklas planuojant atskirai, teikiamos paslaugos gali konkuruoti tarpusavyje. Tačiau išgryninus funkcijas – kuomet daugiafunkcis centras atliepia bendruomeninius, o kultūros centras kultūrinius vietos poreikius – gali gimti į kompleksinį poreikių atliepimą nukreiptos paslaugos. Panašų veikimo modelį, kai Kultūros ministerijai nepavaldžios įstaigos atlieka funkcijas, panašias į kultūros centrų, galima įžvelgti tradicinių amatų centrų veikloje. Jie veikia greta kultūros

⁷⁰ Daugiafunkcių centrų koncepcija (2015).

⁷¹ Daugiafunkcių centrų veiklos prielaidos ir galimybės (2013).

⁷² Lietuvos Respublikos tautinio paveldo produktų įstatymas (2007).

centrų ir yra pavaldūs Žemės ūkio ministerijai, o pagrindinė jų misija – puoselėti nematerialaus kultūros paveldo tradicijas⁷². Tokių centrų yra beveik visuose Lietuvos regionuose. Įgyvendinant Kaimo plėtros ir atnaujinimo programą buvo įkurta 20 tradicinių amatų centrų, kurių iki šandien išliko 19. Dėl funkcijų persidengimo, dalis jų veikia prie kultūros centrų, muziejų, ar prie turizmo informacinių centrų.

Siekiant efektyvinti bendradarbiavimą ne tik tarp skirtingo pavaldumo institucijų, bet ir tarp skirtingų savivaldybių ar regionų, Lietuvoje diegiami viešųjų paslaugų plėtros mechanizmai: funkcinės zonos ir funkcinių ryšių kūrimas, regioninės plėtros tarybos, hierarchinė viešųjų paslaugų sistema, urbanistinių centrų partnerystėmis grįstas planavimas. Tokio planavimo tikslas – efektyviau išnaudoti savivaldybėse esančios viešosios infrastruktūros ir paslaugų tinklą, užtikrinti, kad šia infrastruktūra ir paslaugomis galėtų naudotis kuo platesnis ratas vietos gyventojų. Siūloma regionų plėtrą formuoti remiantis policentriškumo principu, skatinant savivaldybes bendradarbiauti su gretimomis teritorijomis, išnaudoti bendras stipriąsias puses ir atskleisti galimus papildomus pranašumus, kurie sąveikaudami suteikia papildomą vertę ir kurios, veikiant atskirai, būtų neįmanoma pasiekti⁷³. Apibrėžiamos specializuotos partnerystės – regiono lygmens partnerystės, skirtos sujungti ir stiprinti vieną ar kelis funkciškai vienas kitą papildančius sektorius, objektus, išteklius ar infrastruktūrą, kurti naują produktą ar paslaugą. Šio tipo partnerystės taikomos įveikinti gamtinius, kultūros ir nematerialaus paveldo, rekreacinius išteklius, aukštos kokybės paslaugoms teikti, turizmo sektoriaus sezoniškumui mažinti, naujiems turizmo maršrutams kurti. Partnerystės įgyvendinamos inicijuojant bendrus projektus, programas ar planus, taikant visus galimus partnerystės modelius⁷⁴. Tokio tipo partnerystės, dėl savo potencialo efektyviau atliepti vietos auditorijų poreikius, padidinti kultūros paslaugų prieinamumą ir jų kokybę, yra itin aktualios kultūros centrų veiklų planavimui. Naudos iš bendradarbiavimo gauna visos šalys. Bendradarbiaujant kuriamas bendras produktas, kurio sėkmę lemia visų šalių veiksmai, o rezultatas taip pat priklauso visoms bendradarbiaujančioms šalims.

73 Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano sprendiniai (2020); 2021–2030 m. Nacionalinis pažangos planas (2020).

74 Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano sprendiniai (2020).

4.3.1 Rekomendacijos kultūros centrų ir kitų įstaigų funkcijų papildomumo gerinimui

Kadangi kultūros centrų paslaugos apima kultūrinės, švietimo, socialines bei ekonomines veiklas, siekiant infrastruktūros ir valdymo modelių suderinamumo yra būtinas nuolatinis bendradarbiavimas ir veiksmų derinimas tarp skirtingų sričių organizacijų ir institucijų, Bendradarbiavimas su kitomis įstaigomis itin svarbus ir siekiant gerinti nacionalinio ir valstybinio lygmens paslaugų mobilumą kultūros centruose, tad būtina skatinti bendrą veiklų planavimą, aktyvesnes partnerystes su nacionalinio lygmens kultūros tiekėjais, iniciuojant šių paslaugų mobilumą, tinklaveikos renginius, partnerysčių platformas ir kitas priemones, skatinančias aktyviau megzti partnerystes tarp institucijų.

Analizuojamų užsienio šalių patirtis sprendžiant kultūros centrų infrastruktūrinius ir efektyvaus valdymo iššūkius, nurodo į kultūros infrastruktūros ir jos teikiamų paslaugų koncentraciją – sutelkimą ir išplėtojamą viename infrastruktūros objektų komplekse bei atskirų objektų sujungimą į kompleksines paslaugas teikiantį tinklą – paslaugų sistemą. Kelias įstaigas perkėlus į vieną pastatą ar suvienodinus jų pavaldumą, efektyviau panaudojami infrastruktūriniai ir žmogiškieji išteklių, palaikoma geresnė materialinė būklė, pagerėja šių įstaigų prieinamumas vartotojui, statistinės informacijos apie veiklas rinkimas ir poveikio matavimas. Be to, fizinis įstaigų artumas ir vienodas pavaldumas palengvina jų bendradarbiavimo galimybes, įgalina koordinuoti savo veiklą, kuriant veiklos projektus, vystant bendrą rinkodarą.

Kelių savivaldybių kultūros centrų bendras veiklų planavimas leistų pasiekti geresnės kultūros centrų veiklų kokybės, mažėtų investicijų ir sprendimų priėmimo fragmentiškumas, būtų atsižvelgiama į realią kaimyninių savivaldybių situaciją, kuriamos paslaugos būtų pagrįstos ne administraciniu suskirstymu, o kultūriniais ir socialiniais funkciniais ryšiais. Bendradarbiavimas tarp skirtingų savivaldybių ir jų kultūros centrų, kai paslaugos planuojamos bendrai, įgalintų keisti informacija apie vietos poreikius bei praktine patirtimi, atsirastų galimybė pretenduoti į didesnę skaičių paramos šaltinių, sumažėtų konkurencija dėl išorinio finansavimo.

Teigiami ir sinergijos efektą kuriantys regioninio bendradarbiavimo tarp skirtingų savivaldybių rezultatai galimi, jei suinteresuotosios šalys nuosekliai įgyvendina tinkamai parengtą ir jų poreikius atitinkantį bendradarbiavimo modelį. Bendradarbiavimo pradžia būtina (1) identifikuoti savivaldybių galimybes, bendrus tikslus, iššūkius ir esamus neatitikimus, (2) pasiūlyti naujas tematinės partnerystes ir (3) identifikuoti potencialius partnerius bendradarbiavimo projektams. Tokiam bendram planavimui nacionaliniu lygmeniu numatomas ir bendrų skatinimo priemonių kūrimas, ir stebėjimo rodikliai⁷⁵.

⁷⁵ 2021–2030 m. Nacionalinis pažangos planas (8.6.3. poveikio rodiklis „Regioninių paslaugų (savivaldybių viešųjų paslaugų funkcijų, kurių atlikimą kelios ar visos regiono savivaldybės organizuoja bendrai), teikiamų regione, skaičius“) (2020).

5 Kultūros centru skatinimo priemonės ir finansavimo pritraukimo galimybės

5.1 Kultūros centrų skatinimo priemonės

Geriausio metų kultūros centro premijavimas

Kasmet skiriamos Geriausio kultūros centro premijos tikslas yra skatinti kūrybingą kultūros centrų veiklą, įvertinant ryškiausius kultūros centrų pasiekimus ir darbus. Premijos skiriamos už paskutiniųjų 5 metų aktyvią, kūrybingą, novatorišką veiklą, puoselėjant etninę kultūrą, mėgėjų meną, kuriant menines programas, plėtojant švietėjišką (edukacinę), pramoginę veiklą, tenkinant bendruomenės kultūrinius poreikius ir organizuojant profesionalaus meno sklaidą⁷⁶. Kultūros centrai vertinami atsižvelgiant į jų vykdomą veiklą, darbuotojų skaičių ir turimą bazę. Teisę siūlyti kultūros centrus premijoms gauti turi savivaldybių administracijos, Lietuvos nacionalinis kultūros centras, Kultūros centrų taryba, Lietuvos kultūros centrų asociacija, asociacija „Kultūros savivaldos kolegija“, kitos nevyriausybinės organizacijos, kultūros centrai bei fiziniai asmenys. Premijos skyrimą svarsto specialiai sudaryta komisija, kurios darbą organizuoja ir techniškai aptarnauja LNKČ.

Apdovanojimą „Geriausias kultūros centras“ kiekvienais metais pelno po 3 kultūros centrus (po vieną iš visų kategorijų – Aukščiausios, I ir II). Nuo 2002 m. iki 2020 m. buvo įteiktos 65 premijos, atitekusios kultūros centrams iš 36 savivaldybių. Premija tam pačiam kultūros centrai gali būti skiriama ne anksčiau kaip po 5 metų, ir tai lemia, jog apdovanojimus gauna vis skirtingi kultūros centrai. Daugiau nei vieną apdovanojimą yra pelnę tik trys Aukščiausios kategorijos kultūros centrai ir du I-osios kategorijos kultūros centrai.

Vertinant šios skatinimo priemonės tikslumą, dėmesį patraukia tai, kad apdovanojimais kultūros centrus išskiria iš bendro kultūros įstaigų konteksto – kitoms kultūros įstaigoms (bibliotekoms, galerijoms, muziejams ir kt.) premijavimo nėra numatyta. Tačiau įvertinus kultūros centrų kaip unikalių ir itin platų sociokultūrinių funkcijų spektrą įgyvendinančių institucijų svarbą, rekomenduojama išlaikyti šią premijavimo sistemą, pritaikant ją rekomenduojamiems kultūros centrų tinklo vystymo prioritetams stiprinti. Atsižvelgiant į kultūros centrų, kaip regioninių kultūros židinių vaidmenį stiprinimą, siūloma premijos kandidatų atranką vykdyti ir jų metinius pasiekimus vertinti dviem etapais: išrenkant po geriausių kultūros centrų kiekviename iš dešimties regionų, o antrajame etape nominuojant vieną kultūros centrą. Tai skatintų atskirų regionų kultūros centrų veiklos tobulinimą bei augimo kryptį per gerųjų pavyzdžių sklaidą. Siūloma atnaujinti kultūros centrų vertinimo kriterijus, atsižvelgiant į jų bendradarbiavimą nacionaliniu ir tarptautiniu mastu, mokymosi visą gyvenimą puoselėjimą, kultūrinio verslumo veiklas, skirtingų socialinių grupių ir bendruomenių įtraukimą, vietokūros veiklas.

Premija už aktyvią ir kūrybingą veiklą kultūros centruose

Šauniesiems kultūros centrų darbuotojams pagerbti bei skatinti irgi numatytos premijos. Premija skiriama kasmet už aktyvią, kūrybingą pastarųjų 5 metų veiklą kultūros centruose. Premijos tikslas – skatinti kultūros centrų kultūros ir meno darbuotojų profesinę veiklą, įvertinti geriausius jų pasiekimus, darbus. Ji yra skiriama kultūros centrų vadovams, kultūros ir meno darbuotojams, dirbantiems kultūros centruose, kurių nuopelnams įvertinti pasitelkiami šie kriterijai⁷⁷:

1. *kultūrinės edukacijos veikla ir indėlis į bendruomenės narių kultūrinių poreikių formavimą ir tenkinimą;*
2. *veikla, siekiant užtikrinti krašto kultūrinį išskirtinumą ir kultūrinių tradicijų gyvybingumą bei perdavimą;*
3. *indėlis į mėgėjų meninės veiklos plėtrą ir dainų švenčių tradicijos išsaugojimą;*
4. *profesionalaus meno sklaidą;*
5. *projektinė veikla;*
6. *sukurtų kūrinių, įgyvendintų idėjų indėlis ar išliekamoji vertė, formuojant bendruomenės kultūrinius poreikius, telkiant bendruomenę aktyviai kultūrinei veiklai;*
7. *vadybinė, strateginė veikla, lėmusi teigiamus pokyčius kultūros centro veikloje.*

⁷⁶ Geriausio metų kultūros centro premijavimo nuostatai (2005).
⁷⁷ Premijos už aktyvią, kūrybingą veiklą kultūros centruose įsteigimo ir premijavimo nuostatai (2005).

Ši premija turėtų skatinti kultūros ir meno raidą mažesniuose regionuose, miestuose ir rajonuose, kadangi dažniausiai skiriama tų kultūros centrų atstovams, kurių regionai, miestai ir rajonai dėl objektyvių demografinių ir socialinių aspektų pasižymi santykinai mažesniu kultūrinės ir meninės veiklos turtingumu bei aktyvumu (lyginant su Vilniaus regionu ir didžiais miestais)⁷⁸. Kaip atskleidė viešosios konsultacijos, ši skatinimo priemonė motyvuoja, suteikia kultūros centrų darbuotojų veikloms augimo kryptį ir yra vertinama teigiamai. Ateityje siūloma praplėsti ir tiksliau įvardinti vertinimo kriterijus, atsižvelgiant į šiandienos demografines ir socioekonominės tendencijas, ir vertinti darbuotojų indėlį į socialinės rizikos grupių poreikių patenkinimą, specializuotų veiklų organizavimą ir užimtumo didinimą, mokymosi visą gyvenimą veiklas, bendruomenės poreikių atliepimą tiek kultūriniu, tiek edukaciniu, tiek socialiniu aspektais.

Kiti apdovanojimai

Kiekvienais metais (nuo 2007 m.) yra skiriama premija už geriausias kultūrinės edukacijos veiklas. Premijuojami gali būti ne tik kultūros centrų darbuotojai, bet ir muziejų, bibliotekų, galerijų, teatrų, kitų kultūros įstaigų, mokyklų, fondų, įvairių viešųjų įstaigų darbuotojai.

Premija už tradicinės kultūros puoselėjimą ir skleidimą yra skiriama siekiant paskatinti įvairių kultūros ir ne kultūros įstaigų darbuotojus, įvertinant šių asmenų kultūrinės veiklos nuopelnus, jų pastangas puoselėti ir skleisti kultūros tradicijas.

Skatinant kultūros centrus ir jų darbuotojus siekti vis geresnių rezultatų yra įsteigti: apdovanojimas geriausiems meno kolektyvams ir jų vadovams – „Aukso paukštė“, Lietuvos tautodailės apdovanojimas „Aukso vainikas“ ir moksleivių liaudies dailės apdovanojimas „Sidabro vainikėlis“. Šios priemonės yra tikslingos, nes padeda atkreipti visuomenės dėmesį į vieną svarbiausių kultūros centrų veiklų – mėgėjų meninę kūrybą, padeda komunikuoti svarbią žinutę, jog mėgėjų menas ir jo kolektyvų veiklos yra svarbus meninio, sociokultūrinio ir neformaliojo švietimo procesas.

5.2 Kultūros centrų galimybės pritraukti papildomą finansavimą

Siekiant investicijų papildomumo bei naštos valstybės biudžetui mažinimo, kultūros srityje pradėtas taikyti holistinis požiūris, numatantis į kultūros sektorių pritraukti investicijas per kitas sritis ir siekiantis investicijų sistemiško, tvarų vystymąsi papildančio panaudojimo.

Kultūros centrai gali gauti valstybės ir savivaldybių biudžetų asignavimų, dalyvaudami Kultūros ministerijos, savivaldybių tarybų skelbiamuose konkursuose atitinkamoms kultūrinės veiklos programoms, finansuojamoms iš valstybės arba savivaldybių biudžetų, vykdyti. Valstybė ir savivaldybės iš savo biudžeto lėšų gali papildomai finansuoti kultūros centrų veiklą, šioms organizuojant valstybines šventes. Kultūros centrų lėšų šaltiniai gali būti ir kitos kultūros centrų steigėjų nustatyta tvarka įgytos ir naudojamos nebiudžetinės lėšos⁷⁹. Kultūros centrai, kurie per bendrus kultūrinius renginius ir projektus vysto tarpkultūrinį-tarptautinį bendradarbiavimą, yra išvystę platesnį tarpkultūrinio-tarptautinio bendradarbiavimo tinklą ir nemini lėšų stokos kaip kliūtis tarpkultūrinėms veikloms⁸⁰. Akivaizdu, kad projektinis finansavimas atskleidė naujas galimybes tarpkultūriniam bendradarbiavimui ir yra sėkmingai išnaudojamas kai kuriuose reikiamų kompetencijų turinčiuose kultūros centruose.

Prisidėjimas ne tik prie kultūrinių, bet ir socialinių, ekonominių ir vietos vystymo tikslų – atveria ir platesnes kultūros centrų projektinio finansavimo pritraukimo galimybes, kurios įgalintų prioritetus, numatytus strateginiu lygmeniu, paversti praktiškai įgyvendinamomis veiklomis⁸¹.

78 Valstybės kultūros ir meno premijų sistema ir pasiūlymai jai tobulinti (2020).

79 Tiriamoji galimybių studija: Kauno miesto kultūros sektoriaus įtaka regiono savitumui (2012).

80 Kultūros centrai: bendradarbiavimas, bendruomenių mobilizavimas ir edukacinės praktikos (2018).

81 Projektinio finansavimo galimybės pristatomos Priede Nr. 2.

6 Rodikliai kultūros centrų veiklos stebėsenai

LNKC kaupia statistinę informaciją apie savivaldybių kultūros centrų veiklą, specialistus, materialinę bazę, ją analizuoja ir teikia rekomendacijas dėl jų veiklos bei būklės tobulinimo Kultūros ministerijai, savivaldybėms, kultūros įstaigoms. Renkama statistika yra išsami ir detalai nusako esamą kultūros centrų situaciją iš infrastruktūrinės, žmogiškųjų išteklių, finansų, veiklų, jų dalyvių ir lankytojų perspektyvos. Tačiau norint įvertinti kultūros centrų teikiamų paslaugų poveikį, reikia matuoti tiek tiesioginius jų rezultatus, tiek netiesioginį kuriamų rezultatų poveikį. Šis vertinimas leistų planuoti kryptingesnį investavimą į kultūrą⁸². Papildomai matuojant kultūros centrų kuriamą poveikį, būtina taikyti kompleksinį požiūrį, įvertinant ir kitas kultūros centrų poveikio dimensijas. Siūloma įtraukti rodiklius, kurie matuotų kultūros centrų kuriamą poveikį kultūros, socialinėje, ekonominėje ir darnaus vystymosi srityse:

Bendruomenių ir NVO įtraukimas į kultūros centrų paslaugų teikimą. *NPP 8.6 uždavinys. Gerinti viešojo valdymo institucijų teikiamų paslaugų kokybę, didinti jų prieinamumą ir patrauklumą numato poveikio rodiklį 8.6.3. Savivaldybių viešųjų paslaugų, kurias teikia nevyriausybinės ir bendruomeninės organizacijos, dalis.* Remiantis šia strategine viešųjų paslaugų perdavimo kryptimi ir atsižvelgiant į tai, jog kultūros centrai gali pasitelkti bendruomenių ir NVO potencialą, rekomenduojamas rodiklis: kultūros centrų paslaugų, kurias teikia nevyriausybinės ir bendruomeninės organizacijos, dalis.

Bendradarbiavimas. Siekiant sociokultūrinių kultūros centrų tikslų, pridėtinę vertę kuria skirtingos partnerystės. Tikslingas jų kūrimas gali reikšmingai prisidėti prie skirtingų veiklų plėtojimo, papildomų finansavimo šaltinių pritraukimo, įsitraukimo į tarptautinius ir nacionalinius tinklus, taigi rekomenduojami šie rodikliai: įgyvendintų bendrų veiklų su NVO skaičius; įgyvendintų bendrų veiklų su bendruomenėmis skaičius; įgyvendintų bendrų veiklų su kitomis institucijomis skaičius; įgyvendintų bendrų tarptautinių veiklų skaičius,

Bendrai teikiamos kultūros centrų paslaugos. *NPP 8.7 uždavinys. Sukurti ir įgyvendinti veiksmingą regioninės politikos sistemą, sustiprinant regionų kompetencijas numato poveikio rodiklį 8.7.1. Regioninių paslaugų (savivaldybių viešųjų paslaugų funkcijų, kurių atlikimą kelios ar visos regiono savivaldybės organizuoja bendrai), teikiamų regione, skaičius.* Remiantis šia strategine regioninio bendradarbiavimo kryptimi ir atsižvelgiant į tai, jog kultūros centrai gali atliepti bendras skirtingų savivaldybių kultūros prieinamumo problemas, rekomenduojamas rodiklis: Kultūros centrų regioninių paslaugų (kultūros centrų paslaugų, kurių atlikimą kelios ar visos regiono savivaldybės organizuoja bendrai), teikiamų regione, skaičius.

Teikiamos būtino, dažno, vidutinio ir reto poreikio paslaugos. Kultūros centrų paslaugų skirstymas į būtino, dažno, vidutinio ir reto poreikio paslaugas, leistų įvesti aiškų jų teikiamų paslaugų hierarchiją ir identifikuoti, kokio lygio paslaugų trūksta skirtingose vietovėse, savivaldybėse ar regionuose, tad siūloma įvesti kultūros centrų teikiamų paslaugų klasifikaciją ir matuoti šiuos rodiklius: būtino poreikio paslaugų skaičius, dažno poreikio paslaugų skaičius, vidutinio poreikio paslaugų skaičius ir reto poreikio paslaugų skaičius.

Socialinės rizikos grupių įtraukimas. 2020 m. LNKC pradėta rinkti kultūros centrų informacija apie socialinės rizikos grupių įtraukimą į kultūros centrų veiklas. Atsižvelgiant į tai, jog strateginiu lygmeniu siekiama užtikrinti kultūros įvairovės ir kokybiškų kultūros paslaugų pasiūlą visos šalies gyventojams, mažinant socialinę ir regioninę atskirtį⁸³, rekomenduojama ir toliau sistemingai stebėti šiuos rodiklius: kultūrinės edukacijos programų ir renginių, skirtų vaikams ir moksleiviams (iki 19 m.), jų dalyvių skaičius; kultūrinės edukacijos programų ir renginių, skirtų senjorams (65+ m.), jų dalyvių skaičius; kultūrinės edukacijos programų ir renginių, pritaikytų neįgaliesiems, jų dalyvių skaičius; kultūrinės edukacijos programų ir renginių, skirtų tautinių mažumų pažinimui, jų dalyvių skaičius.

Paslaugų skaitmeninimas. 2020 m. LNKC pradėta rinkti kultūros centrų informacija apie nuotolinius renginius. Atsižvelgiant į tai, kad investicijos į kultūros išteklių skaitmeninimą ir prieinamumą yra nacionalinis prioritetas⁸⁴ ir vis aktualesni tampa virtualūs, skaitmeniniai sprendimai kultūros paslaugoms pristatyti ir teikti, o pandemijos metu išryškėjo poreikis skaitmeniniam kultūros turiniui, rekomenduojami rodikliai: įgyvendintų kultūros centrų išteklių skaitmeninimo projektų skaičius; teikiamų skaitmeninių paslaugų / produktų skaičius.

Kokybiniai paslaugų kokybės ir prieinamumo rodikliai. Kultūros centrų paslaugų kokybei įvertinti statistinių duomenų dažnai nepakanka arba jie yra nepalyginami. Tokiais atvejais, poveikio vertinimui naudojami kokybiniai, o ne kiekybiniai rodikliai. Atsižvelgiant į tai, jog paslaugų kokybę būtina vertinti ne tik iš pasiūlos, bet ir iš paklausos (vartotojų) perspektyvos, į periodinius Gyventojų dalyvavimo kultūroje ir pasitenkinimo kultūros paslaugomis tyrimus rekomenduojama įtraukti rodiklius: Gyventojų pasitenkinimas kultūros centrų paslaugų prieinamumu, proc.; Gyventojų pasitenkinimas kultūros centrų paslaugų kokybe, proc.; Gyventojų pasitenkinimas kultūros centrų teikiamų paslaugų aktualumu, proc.

Daugiafunkciškumas. Kultūros centrai, teikia skirtingas paslaugas, todėl svarbu vertinti kultūros centrų teikiamų paslaugų įvairovę. Kultūros centrų daugiafunkciškumui įvertinti siūloma įtraukti rodiklius: skirtingų pristatomų kultūros ir meno sričių skaičius. Atkreiptinas dėmesys, kad priklausomai nuo kultūros centro kategorijos ar specializacijos gali reikšmingai kisti jų paslaugų įvairovės potencialas, todėl šis rodiklis turi būti vertinamas atsižvelgiant į kultūros centro unikalią situaciją.

Santykiniai rodikliai. Siekiant įvertinti kultūros centrų paslaugų esamą būklę ir palyginti skirtingų regionų savivaldybes, šiame tyrime buvo naudojami santykiniai kultūros centrų rodikliai (skirtingų veiklų lankytojai / 1000-iai gyventojų; pareigybės dalis, tenkanti specifinių veiklų organizavimui). Renkant duomenis iš kultūros centrų, rekomenduojama įvertinti jų turimų organizacinių išteklių (valdomas turtas ir infrastruktūra; žmogiškieji ištekliai skirtingoms veikloms įgyvendinti; darbo užmokestis; finansavimas savivaldybių, valstybinių ir užsienio lygmenimis) ir sukuriamos pridėtinės vertės (įgyvendinamų veiklų spektras; edukaciniai užsiėmimai ir programos; papildomos kultūrinės ir komercinės veiklos; partnerystės; įgyvendinamos bendros veiklos; sukuriama produkcija; vietos/savivaldybės/regioninių/nacionalinių/užsienio dalyvių ir lankytojų skaičius; socialinės rizikos grupių įtrauktis; pajamos) santykį. Tai leistų palyginti net labai skirtingas savivaldybes, jų kultūros centrus ir aiškiai kategorizuoti jų poveikį.

Kultūrinis verslumas. Kūrybinės veiklos derinimas su papildomomis kultūrinio verslumo veiklomis, kultūros centrams suteikia ekonominio tvarumo. Atsižvelgiant į gerąsias užsienio praktikas ir ekonominio kultūros centrų tvarumo siekį, rekomenduojamas rodiklis: papildomos pajamos iš antrinės funkcijos veiklų, Eur.

Savanorystė. NPP 2.7 uždavinys. *Stiprinti socialinio aktyvumo ir socialinės atsakomybės nuostatas visuomenėje bei bendruomeniškumą numato poveikio rodiklį 2.7.1. Gyventojų, kurie yra dalyvavę mecenatystės, labdaros, savanorystės, bendruomeninėje veikloje, dalis.* Remiantis šia strategine regioninio bendradarbiavimo kryptimi ir atsižvelgiant į tai, jog savanorystė yra efektyvi įtraukimo į kultūros veiklas forma bei žmogiškųjų išteklių kultūros centruose šaltinis, rekomenduojami rodikliai: kultūros centrų, gavusių savanorius priimančios organizacijos statusą, skaičius; savanorių kultūros centruose skaičius.

Darnaus vystymosi tikslų integracija. Siekdamas užtikrinti darnų valstybių vystymąsi, 2015 m. Jungtinės Tautos patvirtino 17 darnaus vystymosi tikslų (DVT), apimančių socialinės aplinkos gerinimo, ekonominio vystymosi, aplinkosaugos bei bendradarbiavimo sritis. Siekdama stiprinti kūrybingą visuomenę ir prisidėti prie visapusiško inovatyvumo (kūrybingumo) horizontaliojo principo įgyvendinimo, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija prisideda ir dalyvauja įgyvendinant DVT integraciją⁸⁵. Atsižvelgiant į tai, jog kultūros centrai kuria kultūrinį, socialinį, ekonominį ir aplinkos poveikį, ir tai, kad Lietuva strateginiu lygmeniu siekia DVT integracijos į visas viešojo sektoriaus sritis, rekomenduojamas rodiklis: kultūros centrų, pasirinkusių tematinį DVT savo veiklų įgyvendinime, skaičius.

Šiuo metu LNKC Lietuvos statistikos departamentui pateikia šiuos rodiklius:

— Kultūros centruose surengta koncertų ir kitų kultūros renginių — vnt	— Kultūros centrų dalyvių skaičius — asmenys	— Kultūros centrų skaičius — vnt	— Meno mėgėjų kolektyvų skaičius — vnt
---	---	---	---

Vertinant aukščiau pateiktus rodiklius, siūloma, kad LNKC papildomai galėtų kaupti ir teikti Lietuvos statistikos departamentui šiuos geriausiai kultūros centrų funkcijas ir veiklų poveikį indikuojančius rodiklius:

— Įgyvendintų bendrų veiklų su NVO skaičius.	— Įgyvendintų bendrų veiklų su bendruomenėmis skaičius.	— Įgyvendintų bendrų veiklų su kitomis institucijomis skaičius.	— Įgyvendintų bendrų tarptautinių veiklų skaičius.
— Teikiamų skaitmeninių paslaugų / produktų skaičius.	— Skirtingų pristatomų kultūros ir meno sričių skaičius.	— Kultūrinės edukacijos programų ir renginių, skirtų vaikams ir moksleiviams (iki 19 m.), jų dalyvių skaičius.	— Kultūrinės edukacijos programų ir renginių, skirtų senjorams (65+ m.), jų dalyvių skaičius.
— Kultūrinės edukacijos programų ir renginių pritaikytų neįgaliesiems, jų dalyvių skaičius	— Kultūrinės edukacijos programų ir renginių, skirtų tautinių mažumų pažinimui, jų dalyvių skaičius.		

85 2021 - 2030 m. Nacionalinis pažangos planas (2020).

7 Išvados ir rekomendacijos

Nors atskiruose strateginiuose dokumentuose kultūra įvardijama kaip prioritetas, kultūros centrų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose nėra detalizuojama, kaip išplėstą kultūros misiją, prisidedant ne tik prie kultūrinių, bet ir socialinių, ekonominių ir vietos vystymo tikslų, konkrečiai galėtų įgyvendinti kultūros centrai. Vertinant kultūros centrų veiklą reglamentuojančių teisės aktų ir aktualių tarptautinių bei nacionalinių strateginių dokumentų atitikimą, pasigendama pagrindinių aspektų, kurie įvardijami strateginėse regionines ir kultūros politikos kryptyse: daugiafunkciškumas, tarpdiscipliniškumas, mokymosi visą gyvenimą svarba, kultūrinio verslumo skatinimas, papildomų komercinių veiklų vystymas, pilietiškumo ugdymas, skirtingų socialinių grupių ir bendruomenių įtraukimas, bendradarbiavimas, vietokūra.

Rekomendacijos regioninės plėtros ir kultūros politikos krypčių integracijai į kultūros centrų teisinį reglamentavimą

Strateginių kultūros politikos krypčių, regioninio planavimo ir kultūros centrų reglamentavimo suderinamumas yra itin svarbus, siekiant efektyviau išnaudoti savivaldybių kultūros centrų infrastruktūrą ir gerinti paslaugų pasiūlą, užtikrinti, kad paslaugomis galėtų naudotis kuo daugiau gyventojų. Rekomenduojama į kultūros centrų teisinį reglamentavimą įtraukti (plačiau žr. skyrių 1.4):

- ✓ Regioninę dimensiją – suteikiant kultūros centrams kategorijas, numatant galimas jų funkcijas, reorganizavimą, paslaugų planavimą.
- ✓ Hierarchinę viešųjų kultūros paslaugų struktūrą – atskiriant skirtingas kultūros centrų funkcijas, jas apibrėžiant per būtino, reto, vidutinio ir dažno poreikio paslaugas.
- ✓ Bendrą kelių savivaldybių viešųjų kultūros paslaugų teikimą – identifikuojant galimas bendradarbiavimo sritis, funkcines zonas, bendrus gretimų savivaldybių poreikius.
- ✓ Regioninių plėtros tarybų ir Regioninių kultūros tarybų vaidmenį – atsižvelgiant į regionų prioritetus, atitinkančius vietos bendruomenių, infrastruktūros bei potencialo būklę, įtraukiant šias institucijas į kultūros centrų veiklų planavimą.
- ✓ Platesnes kultūros centrų atliekamas funkcijas (daugiafunkciškumą, tarpdiscipliniškumą, mokymąsi visą gyvenimą, kultūrinį verslumą, papildomas komercines veiklas, pilietiškumo ugdymą, skirtingų socialinių grupių ir bendruomenių įtraukimą, bendradarbiavimą, vietokūrą).
- ✓ Atsižvelgiant į dabartiniame reglamentavime abstrakčiai apibrėžiamas kultūrinės edukacijos, etnokultūros puoselėjimo, mėgėjų meno sąvokas, kurios yra skirtingai interpretuojamos skirtinguose teisės aktuose, rekomenduojama detalizuoti ir aiškiai apibrėžti formuluotes, įtraukiant jų kuriamas sociokultūrinės vertes.
- ✓ Kultūros centrus reglamentuojančiuose teisės aktuose būtina aiškiai apibrėžti ne tik kas yra kultūros centras, bet ir jo filialas, struktūrinis padalinys ir skyrius, sąvokas suvienodinant, apibrėžiant konkrečius reikalavimus. Tai padėtų siekti tikslumo teikiant kultūros centrų statistiką, įgyvendinant kultūros centrų pertvarkas, kai kultūros centrai yra jungiami.

Rekomendacijos kultūros centrų akreditavimui ir klasifikavimo sistemai

Kultūros centrų akreditavimas ir klasifikavimas turėtų būti tam tikra infrastruktūrinės inventorizacijos priemonė, padedanti išlaikyti šių kultūros įstaigų tinklo kokybės standartą, apibrėžti ir atskirti įgyvendinamas funkcijas, užtikrinti būtinas materialinės ir kompetencijų bazės reikalavimus, bei remiantis jais vykdyti pertvarką, efektyvinant patį tinklą (plačiau žr. skyrių 2.5). Siūloma išlaikyti akreditaciją, susiejant ją su finansavimu, kuomet akredituoti kultūros centrai gali iš valstybės biudžeto gauti specialiai projektams ir programoms, susijusioms su jų plėtra, numatytas lėšas. Siūloma keisti kultūros centrų klasifikavimą, kategorijas susiejant su kultūros centrų realiai vykdomomis funkcijomis, vertinant kiekvieną skyrių ar padalinį:

I KATEGORIJA

Kultūros centras orientuojasi į vietas – seniūnijos lygmenį, vietas vaikų ir jaunimo, šeimų, žmonių su negalia, senjorų, bendruomenės narių, vietas menininkų įtraukimą. Vykdo pagrindines kultūros centrams numatytas funkcijas: sudaro visas sąlygas mėgėjų menui, turi būtinas sąlygas profesionalaus meno sklaidai, vykdo bendras veiklas su vietas (seniūnijos) bendruomenėmis, NVO ar kt. įstaigomis.

II KATEGORIJA

Kultūros centras orientuojasi į savivaldybės lygmenį, skirtingų tikslinių auditorijų įtraukimą, paslaugų mobilumą, kūrėjų bendradarbiavimą ir mainus, mokymąsi visą gyvenimą ir pilietiškumo ugdymą. Vykdo dalį kultūros centrams numatytų funkcijų: sudaro visas sąlygas mėgėjų menui, turi geras sąlygas profesionalaus meno sklaidai, turi reikiamus išteklius, vykdo bendras veiklas su savivaldybės bendruomenėmis, NVO ar kt. įstaigomis.

III KATEGORIJA

Kultūros centras orientuojasi į kelių savivaldybių – regioninį lygmenį, skirtingų tikslinių auditorijų įtraukimą, paslaugų mobilumą, kūrėjų bendradarbiavimą ir mainus, mokymąsi visą gyvenimą ir pilietiškumo ugdymą, aktyvią kultūros darbuotojų tinklaveiką, jų kompetencijų stiprinimą, profesionalams skirtas kompetencijų kėlimo veiklas. Vykdo visą kultūros centrams numatytų funkcijų spektrą: nuo mėgėjų meno iki kultūros specialistų kompetencijų kėlimo ir aukščiausios meninės vertės kultūros paslaugų sklaidos, turi reikiamus išteklius, vykdo bendras veiklas su kitų savivaldybių KC, NVO ar kt. įstaigomis.

Rekomendacijos kultūros centrų funkcijoms, paslaugų prieinamumui ir kokybei gerinti

Tyrime identifikuotos komercinės pasiūlos dominavimo, žemesnio profesionalaus meno ir kultūrinės edukacijos prieinamumo bei mažėjančio įsitraukimo į mėgėjų meno veiklas tendencijos nurodo į būtinybę stiprinti regionuose kultūros centrų teikiamų edukacijos paslaugų prieinamumą ir kokybę, formuojant poreikį tokioms paslaugoms nuo pat mažens. Rekomenduojamos priemonės paslaugų prieinamumui ir kokybei gerinti (plačiau žr. skyrių 3.5):

Skatinti kompleksinį kultūros centrų poveikį visoms tikslinėms auditorijoms, įgyvendinant kultūrinės, socialinės, švietimo ir ekonomines funkcijas.

Stiprinti kultūrinės kultūrinių kompetencijų ugdymą ir kultūrinės edukacijos pasiūlą nuo didžiųjų miestų nutolusiuose regionuose.

Gerinti aukštos kultūrinės-meninės vertės nacionalinio ir valstybinio lygmens paslaugų mobilumą kultūros centruose, kuriant aktyvesnes partnerystes su nacionalinio lygmens kultūros tiekėjais, inicijuojant šių paslaugų mobilumą.

Aktyviau skaitmeninti kultūros centrų kuriamus produktus ir paslaugas, skatinti jų atsiradimą, sklaidą ir prieinamumą.

Atsižvelgiant į regionų senėjimą, būtina daugiau dėmesio skirti ir šiai visuomenės grupei. Saviraiška, užimtumas, galimybė užsiimti kultūrinėmis veiklomis, prisidedančiomis prie senjorų socialinio, ekonominio ar psichologinio gerbūvio gerinimo turėtų tapti viena iš kultūros centrų prioritetinių paslaugų plėtros kryptių.

Rekomendacijos kultūros centrų bendradarbiavimo skatinimui

Atsižvelgiant į besikeičiančią kultūros įstaigų misiją, kuri apima vis daugiau socialinių aspektų, į naujų kultūros centrų įgyvendinamų funkcijų galimybes, rekomenduojama kultūros centrų veiklose aktyviau skatinti partnerystes su vietos bendruomenėmis, kitomis valstybinėmis kultūros, švietimo įstaigomis ir NVO sektoriumi (plačiau žr. skyrių 4)

Siekiant realizuoti kultūros centrų ir bendruomenių potencialą, rekomenduojama:

- Bendrai planuoti metines veiklas.
- Inicijuoti specialius savivaldybių ar Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos finansavimo kvietimus, kuriuose privalomas partneris yra bendruomenė.
- Įsteigti kultūros centre bendruomenės koordinatoriaus pareigybę.
- Sukurti specialias bendruomenės savanorystės programas ir jas koordinuoti.
- Kultūros centrams tapti savanorius priimančia organizacija.

Siekiant stiprinti tarpinstitucinį kultūros centrų bendradarbiavimą, rekomenduojama:

- Skatinti bendrą veiklų planavimą, aktyvesnes partnerystes su nacionalinio lygmens kultūros tiekėjais, individualiais profesionaliais kūrėjais, inicijuojant aukštos meninės vertės paslaugų mobilumą, tinklaveikos renginius, partnerysčių platformas, ieškant priemonių, motyvuojančių megzti partnerystes.
- Siekti skirtingų institucijų funkcijų papildomumo.
- Identifikuoti savivaldybių galimybes, bendrus tikslus, iššūkius ir esamus neatitikimus, pasiūlyti naujas tematinės partnerystės ir rasti potencialių partnerių bendradarbiavimo projektams.

Rekomendacijos kultūros centrų skatinimo priemonėms

Vertinant kultūros centrų skatinimo priemonių tikslingumą, atsižvelgiama į kultūros centrų kaip regioninių kultūros židinių vaidmenį ir siūloma (plačiau žr. skyriuje 5.1):

Geriausio kultūros centro kandidatų atranką vykdyti ir jų metinius pasiekimus vertinti dviem etapais: išrenkant po geriausių kultūros centrų kiekviename iš dešimties regionų, o antrajame etape nominuojant vieną kultūros centrą. Taip pat siūloma atnaujinti kultūros centrų vertinimo kriterijus, atsižvelgiant į jų bendradarbiavimą nacionaliniu ir tarptautiniu mastu, mokymosi visą gyvenimą puoselėjimą, kultūrinio verslumo veiklas, skirtingų socialinių grupių ir bendruomenių įtraukimą, vietokūros veiklas.

Vertinant kultūros centrų darbuotojų skatinimo priemonės siūloma praplėsti šių darbuotojų veiklos vertinimo kriterijus, atsižvelgiant į šią šiuolaikinę demografinę bei socioekonomines tendencijas, ir įvertinti darbuotojų indėlį į socialinės rizikos grupių poreikių patenkinimą, specializuotų veiklų organizavimą ir užimtumo didinimą, mokymosi visą gyvenimą veiklas, bendruomenės poreikių atliepimą tiek kultūriniais, tiek edukaciniais, tiek socialiniais aspektais.

Rekomendacijos efektyvesniam kultūros centrų kuriamo poveikio matavimui

Detalesnis kultūros centrų kuriamo poveikio vertinimas yra būtinas, siekiant pamatuoti ne tik tiesioginius jų veiklos rezultatus, bet ir netiesioginį poveikį, planuojant kryptingesnį investavimą į kultūrą. Kadangi kultūros centrų funkcijos apima ne tik kultūrinę, bet ir socialinę, švietimo, vietokūros, ekonomines veiklas, matuojant jų kuriamą poveikį, būtina taikyti kompleksinį požiūrį, apėriant įvairias kultūros centrų poveikio dimensijas, tarp kurių (plačiau žr. skyriuje 6):

- Bendruomenių ir NVO įtraukimas į kultūros centrų paslaugų teikimą.
- Bendradarbiavimas.
- Bendrai teikiamos kultūros centrų paslaugos.
- Teikiamos būtino, dažno, vidutinio ir reto poreikio paslaugos.
- Socialinės rizikos grupių įtraukimas.
- Paslaugų skaitmeninimas.
- Kokybiniai paslaugų kokybės ir prieinamumo rodikliai.
- Daugiafunkciškumas.
- Santykiniai rodikliai.
- Kultūrinis verslumas.
- Savanorystė.
- Darnaus vystymosi tikslų integracija.

Penki žingsniai, kurie padėtų stiprinti kultūros centrų veiklas

Kultūros centrai, būdami arti tikslinių auditorijų, plėtodami mėgėjų meno bei pristatydami profesionalaus meno veiklas, atlieka daug platesnę nei vien kultūrinę funkciją. Skirtingais lygmenimis jie įgyvendina bendruomenių raiškos, jaunimo užimtumo, auditorijų vystymo, supažindinimo su profesionaliuoju menu, etninių tradicijų išsaugojimo ir perdavimo, pilietiškumo ugdymo, dialogo tarp skirtingų kartų, vietos tapatybės vystymo, asmenybės ugdymo ir daug kitų funkcijų. Siekiant sisteminio pokyčio ilguoju laikotarpiu, reikėtų sutelkti dėmesį į penkis pagrindinius žingsnius, kuriuos rekomenduotina žengti, užtikrinant kultūros centrų veiklą kokybišką funkcionavimą.

1

Aiškiai apibrėžti kultūros centrų funkcijas ir įvardyti jų kuriamą poveikį

Išplėsti ir detalčiau apibrėžti kultūros centrų funkcijas, atsižvelgiant į realias šiuolaikinių kultūros centrų veiklas, šiaurieninius visuomenės poreikius, regioninės ir kultūros plėtros kryptis, įtraukiant kultūros centrų kuriamas sociokultūrinės vertes. Siekiant įvertinti kultūros centrų teikiamų paslaugų poveikį, patartina matuoti tiek tiesioginius jų veiklų rezultatus, tiek netiesioginį kuriamų rezultatų poveikį.

2

Planuojant kultūros centrų tinklo plėtrą, atsižvelgti į realiai vykdomas veiklas

Planuojant sklandų kultūros centrų funkcionavimą ir veiklų plėtrą, remtis ne vien infrastruktūriniais ir techniniais kultūros centrų parametrais, bet ir realiai jų vykdomomis funkcijomis, veiklų spektru, bendradarbiavimu ir veikimo lygiu, įvertinant kiekvieną kultūros centrą, jo skyrių ar padalinį, užtikrinant tolygų visų paslaugų prieinamumą gyventojams ir kultūros centro atliekamų funkcijų įgyvendinimą.

3

Teikti prioritetą auditorijų kultūrinių kompetencijų kėlimui regionuose

Sprendžiant komercinės pasiūlos dominavimo, žemesnio profesionalaus meno ir kultūrinės edukacijos prieinamumo bei mažėjančio įsitraukimo į mėgėjų meno veiklas iššūkius, kelti auditorijų kultūrinės kompetencijas regionuose, formuojant poreikį kultūrai nuo pat mažens. Būtina stiprinti kultūrinės edukacijos pasiūlą, spektrą ir kokybę nuo didžiųjų miestų nutolusiuose regionuose. Svarbu gerinti aukštos kultūrinės-meninės vertės nacionalinio ir valstybinio lygmens paslaugų mobilumą kultūros centruose, kuriant aktyvesnes partnerystes su nacionalinio lygmens kultūros tiekėjais ir individualiais kūrėjais, inicijuojant pastarųjų paslaugų mobilumą. Rekomenduojama aktyviau skaitmeninti kultūros centrų kuriamus produktus ir paslaugas, skatinti jų atsiradimą, sklaidą ir prieinamumą.

4

Skatinti įvairiapusį kultūros centrų bendradarbiavimą

Tam, kad bendradarbiavimas su NVO, bendruomenėmis, kultūros ir kitų sričių įstaigomis vyktų aktyviau, rekomenduojama kurti bendrus metinių veiklų planus, skatinti partnerysčių projektus, tokių projektų platformas ir finansavimo mechanizmus, kultūros centruose steigti atskiras pareigybes tokio bendradarbiavimo vystymui, aktyviau į kultūros centrų veiklą įtraukti NVO sektorių bei skatinti privačių kultūros centrų atsiradimą ir plėtrą.

5

Prisidėti prie regioninės kultūros politikos tikslų įgyvendinimo

Regioninis kultūros planavimas turi apimti ne tik bendrą turizmo rinkodarą, bet ir viešąsias kultūros paslaugas, tarp jų ir kultūros centrų veiklas. Siekiant glaudesnio ryšio su vietos situacija, atsižvelgti į Regioninių kultūros tarybų suformuotus regionų prioritetus, atitinkančius vietos bendruomenių poreikius, infrastruktūrą, žmogiškuosius išteklius. Svarbu identifikuoti galimas bendradarbiavimo sritis, funkcinės zonas, bendrus gretimų savivaldybių poreikius ir atitinkamai planuoti gretimų savivaldybių kultūros centrų paslaugų teikimą, kuriant tematinės partnerystes.

Šaltiniai

Įstatymai ir strateginiai dokumentai:

1. 2014–2020 m. Nacionalinė pažangos programa (2012). Internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.439028>
2. 2021–2030 m. Nacionalinis pažangos planas (2020). Internete: <https://lrv.lt/lt/aktuali-informacija/xvii-vyriausybe/strateginis-valdymas/2021-2030-m-nacionalinis-pazangos-planas>
3. 2021–2030 m. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Kultūros ir kūrybingumo plėtros programa (2021). Internete: https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/2021%E2%80%932030%20m_%20Kult%C5%ABros%20ir%20k%C5%ABrybingumo%20pl%C4%97tros%20programa.docx
4. Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa (2020). Internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/973c87403bc311eb8c97e01ffe050e1c>
5. Daugiafunkcių centrų koncepcija (2015). Internete: http://www.esparama.lt/documents/10157/490675/20150310-DC_KONCEPCIJA.pdf/6b071deb-5a81-4f96-a0cc-ac19b44b4f57
6. Davoso deklaracija (Kultūros ministrų konferencija, 2018 m. sausio 20–22 d.). Internete: https://www.architekturumai.lt/wp-content/uploads/18D098-Davos_Declaration_2018-23.01.2018.pdf
7. Jungtinių Tautų konferencija prekybos ir vystymo klausimais, (angl. United Nations Conference on Trade and Development; sutrumpintai: UNCTAD (2010). Internete: https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2010_en.pdf
8. Kultūros centrų pertvarkymo gairės (2002). Internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.160350?jfwid=-c12gjp6m>
9. Kultūros objektų aktualizavimo 2014–2020 metais programa (2014). Internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/71ec3670653711e48710f0162bf7b9c5?jfwid=32wfbk9i>
10. Latvijos kultūros centrų įstatymo projektas (2018). Internete: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/8081AD9934D5A71EC22582AC001D3871?OpenDocument>
11. Lietuvos kultūros politikos kaitos gairės (2010). Internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.377620>
12. Lietuvos kultūros politikos strategija (2019). Internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/4baf6019d4d11e9aab6d8dd69c6da66?jfwid=57lm4zwfo>
13. Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (2012). Internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425517>
14. Lietuvos regioninės politikos „Baltoji knyga“ darniai ir tvariai plėtrai 2017–2030 (2017). Internete: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Naujienos/Regionines_politikos_baltoji_knyga_20171215.pdf
15. Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas (1995). Internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.18307?jfwid=>
16. Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymas (1995). Internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23064/asr>

17. Lietuvos Respublikos dainų švenčių įstatymas (2007). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?fwid=32wfa741&actualEditionId=EgLjSEZGHr&documentId=TAIS.310243&category=TAD>
18. Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas (1999). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.86929/asr>
19. Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatymas (2004). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.238644/asr>
20. Lietuvos Respublikos kultūros centrų tinklo ir veiklos pokyčių rekomendacijų projektas (2014). Internetė: <https://lkca.lt/teisiniai-dokumentai/>
21. Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas dėl geriausio kultūros centro premijų įsteigimo ir premijų nuostatų patvirtinimo (2005). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.264302/zbApSBQrTh>
22. Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas dėl kultūros centrų akreditavimo tvarkos nuostatų patvirtinimo (2004). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.249010/asr>
23. Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas dėl kultūros centrų tarybos nuostatų patvirtinimo (2004). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245822/yLSMmrlnqr>
24. Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas dėl premijos už aktyvią, kūrybingą veiklą kultūros centruose įsteigimo ir premijavimo nuostatų patvirtinimo (2005). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.264303/asr>
25. Lietuvos Respublikos kultūros politikos pagrindų įstatymas (2019). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/4bbad830a4611e9aab6d8dd69c6da66>
26. Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas (1995). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.18317?fwid=bkaxmviv>
27. Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas (2000). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.106367/SneWSzaLei>
28. Lietuvos Respublikos strateginio valdymo įstatymas (2020). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/90386d20bab71ea9a12d0dada3ca61b>
29. Lietuvos Respublikos tautinio paveldo produktų įstatymas (2007). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.301365/voOqfYKcSU>
30. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano koncepcija (2019). Internetė: <http://www.bendrasisplanas.lt/2019/12/05/lrbp-koncepcijos-ataskaitos/>
31. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano sprendiniai (2020). Internetė: <http://www.bendrasisplanas.lt/konkretizuotu-sprendiniu-medziaga/>
32. Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas (1996). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.29578/QTJkojuuZA>
33. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (1994). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5884/LsmQUuNPji>
34. Ligūrijos regiono (Italija) kultūros skatinimo įstatymas (1983). Internetė: http://www.edizionieuropee.it/law/html/119/li2_05_009.html#_ART0010.

35. Davoso deklaracija (Kultūros ministrų konferencija, 2018). Internetė: <https://davosdeclaration2018.ch>

36. Darnaus vystymosi tikslų 2030 darbotvarkė (2015). Internetė: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

UNESCO konvencija dėl kultūros raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo (2005). Internetė: https://unesco.lt/images/Paveldo_programos/raiskosiv.pdf

37. images/Paveldo_programos/raiskosiv.pdf

38. 2021–2030 m. nacionalinis pažangos planas (2020). Internetė: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c1259440f7dd11eab72ddb4a109da1b5/asr>

Tyrimai, publikacijos, duomenų bazės:

1. Aleknavičienė J., *Kultūros centrų pokyčių barometras*. Prieiga: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/6826>> (2004)
2. Balbieriškio kultūros ir laisvalaikio centras – Apie mus. Prieiga: <<https://balbieriskiokultura.lt/apie-mus/>> [žiūrėta 2021-11-09]
3. Citvarienė D., Čizaitė-Rudokienė S., Dikšaitė R., Dovydaitytė L., Juraitė K., Klimavičiūtė-Minkštienė G., Klivis E., Mažeikis G., Migonytė V., Pinigienė A., Pukelytė I., Staniškytė J., Stoškutė N., Tutlytė J., *Komunikuoti kultūrą: institucijos, strategijos, auditorijos* (2015).
4. Josvainių kultūros centro 2020 metų veiklos planas. Prieiga: <<https://www.kedainiai.lt/data/wfiles/file6891.pdf>> [žiūrėta 2021-11-09]
5. Jurėnienė V., Urbonienė A., *Kultūros centrai: bendradarbiavimas, bendruomenių mobilizavimas ir edukacinės praktikos* (2018).
6. KEA Europos reikalų agentūra, *Duomenų rinkimo ir analizės galimybių studija* (2015).
7. Kolevinskienė, Žydronė; Sakadolskienė, Emilija (2020). *Kultūrinės kompetencijos aprašas*. <https://www.mokykla2030.lt/kompetenciju-ir-vaiko-raidos-aprasai/>
8. Lietuvos nacionalinio kultūros centro viešai skelbiama kultūros centrų statistika: <https://www.lnkc.lt/go.php/lit/Kulturos-centru-informacija/359>
9. Lietuvos nacionalinis kultūros centras, Veikla. Prieiga: <<https://www.lnkc.lt/go.php/lit/Veikla/136490>> [žiūrėta 2021-10-18]
10. Lietuvos statistikos departamento gyventojų statistika: <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2020/salies-gyventojai-gyventoju-skaicius-ir-sudetis>
11. LR kultūros ministerijos ir Lietuvos kultūros tarybos iš dalies finansuojamas projektas „Lietuvos muziejų darbuotojų kvalifikacijos kėlimo poreikių analizė ir Lietuvos muziejų darbuotojų kvalifikacijos kėlimo sistemos modelio sukūrimas“ (2017).
12. Matulis R., *Kultūros centrų vadyba. Meno aritmetika. Kultūros vadyba Lietuvoje. II knyga* (2007).
13. Meno rezidencijų poveikio vertinimas (2020). Internetė: <https://www.kulturostyrimai.lt/visos-temos/kulturos-politika/meno-rezidenciju-poveikio-vertinimas/>
14. Menų fabrikas „Loftas“. Prieiga: <<http://www.terminal.menufabrikas.lt/apie-men%C5%B3-fabrik%C4%85>> [žiūrėta 2021-12-07]

15. Nacionalinis Nevyriausybinų organizacijų forumas. Prieiga: <<https://www.lvbos.lt/nacionalinis-neyvriausybinu-organizaciju-forumas/>> [žiūrėta 2021-12-08]
16. PO akreditacija. Prieiga: <<https://jrd.lt/informacija-jaunimui/savanoryste/po-akreditacija>> [žiūrėta 2021-12-08]
17. Svenson D., *The Economic Value of Arts, Cultural, and Heritage*. Prieiga: <<http://bra-vogreaterdesmoines.org/documents/cms/docs/2015-Economic-Value-of-the-Arts-Study.pdf>> [žiūrėta 2021-12-06]
18. Šarūnas T., Armakauskaitė D., Erentaitė R., Kontvainė V., *Brėžiant kultūros politikos kryptis* (2018).
19. Šveicarijos kultūros centras. Prieiga: <<https://www.jkc.lt/sveicarijos-kulturos-centras/>> [žiūrėta 2021-11-09]
20. Telšių žinios, *Kultūros centrų reformos plusai ir minusai – kurių daugiau?* Prieiga: <<https://tzinios.lt/kulturos-centru-reformos-plusai-ir-minusai-kuriu-daugiau/>> [2021-10-26]
21. UAB „Nacionalinių projektų rengimas“, *Kauno miesto kultūros sektoriaus įtaka regiono savitumui* (2012).
22. UAB BGI Consulting, VšĮ KULTUR, *Kultūros ir kūrybinių paslaugų savivaldybių kultūros įstaigose tyrimas* (2012).
23. UAB KOG institutas, UAB Norstat LT, *Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis* (2021).
24. Vilniaus apskrities nematerialaus kultūros paveldo nevyriausybinų organizacijų katalogas. Prieiga: <<https://www.nematerialuspaveldasno.lt/>> [žiūrėta 2021-12-07]
25. Vizgirda, *NVO ir kultūros centrų veiklos pagrindai bei jų tarpusavio santykių analizė* (2012).
26. VšĮ Investuok Lietuvoje, Žalalytė V., *Kultūros paslaugų prieinamumas regionuose: erdvinė kultūros paslaugų tinklo analizė* (2020).
27. VšĮ Teatro ir kino informacijos ir edukacijos centras, *Nevyriausybinų scenos menų organizacijų veiklos efektyvumo tyrimas* (2014).

Užsienio atvejų analizei panaudoti šaltiniai:

DANIJA

Danija – *Bliv klogere på Danmarks kulturhuse*. Prieiga: <<https://www.db.dk/artikel/bliv-klogere-p%C3%A5-danmarks-kulturhuse>> [žiūrėta 2021-10-13]

Danija – *Bygning5*. Prieiga: <<http://bygning5.dk/om-bygning-5/>> [žiūrėta 2021-10-14]

Danija – Hansen L. E., Nordentoft K., *Kulturhuse i Danmark - et kvantitativt studieaf et mangfoldigt felt* (2020).

Danija – Nikolai Kultur. Prieiga <<https://www.nicolaikultur.dk/>> [žiūrėta 2021-10-14]

EuropeanYouthPortal. Nikolai Kultur. Prieiga: <https://europa.eu/youth/volunteering/organisation/58628_de> [žiūrėta 2021-10-14]

LATVIJA

Latvija – *Kultūros centrų įstatymo projekts* (2018). Prieiga: <<http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/8081AD9934D5A71EC22582AC001D3871?OpenDocument>> [žiūrėta 2021-10-11]

Latvija – Kultūros centru īstāšanas projekta prezentācija (2020). Prieiga: <https://www.lps.lv/uploads/docs_module/Kult%C5%ABras%20centru%20likums.pdf> [žiūrēta 2021-10-11]

Latvija – Upītes Kultūrtelpā, Prieiga: <<https://www.upite.lv/>> [žiūrēta 2021-10-16]

Latvija – Slišans A., *The Upīte Cultural Space* (2018). Prieiga: <<https://nematerialakultura.lv/en/Elementi/upites-kulturtelpa-2018/>> [žiūrēta 2021-11-05]

Latvija – Ušča A., Benke L. I., *Baltic Stories, A visual guide to spaces of culture and the people behind them* (2021)

ITALIJA

Giuliani I., *Mare culturale urbano Milano. Il progetto e lo spazio*. Prieiga: <<https://www.che-fare.com/spazio-mare-milano/>> [žiūrēta 2021-10-15]

Giuliani I., *Un'anno di Mare culturale urbano*. Prieiga: <<https://www.che-fare.com/un-anno-di-mare-culturale-urbano/>> [žiūrēta 2021-10-15]

Mare culturale urbano. Prieiga: <<https://maremilano.org/>> [žiūrēta 2021-10-15]

Ligurijas reģions (Itālija) kultūras skatīšanas projekta prezentācija (1983). Prieiga: <http://www.edizionieuropee.it/law/html/119/li2_05_009.html#_ART0010> [žiūrēta 2021-10-18]

Niessen B., *Cosa sono nuovi centri culturali*, Prieiga: <www.che-fare.com/cosa-sono-nuovi-centri-culturali/> [žiūrēta 2021-11-05]

Sistema di accreditamento per i servizi culturali. Prieiga: <<https://www.regione.lazio.it/cittadini/cultura/sistema-accreditamento-servizi-culturali>> [žiūrēta 2021-11-10]

SUOMIJA

Silvanto S., Linko M., Cantell T., *From Enlightenment to Experience: Cultural Centres in Helsinki Neighbourhoods* (2008).

Culture in the Government Programme. Prieiga: <<https://okm.fi/en/policies-culture>> [žiūrēta 2021-11-23]

Culture Policy System. Finland. Prieiga: <<https://www.culturalpolicies.net/database/search-by-country/country-profile/category/?id=12&g1=1>> [žiūrēta 2021-11-23]

Promoting culture and Cultural Participation. Prieiga: <<https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/finland/84-promoting-culture-and-cultural-participation>> [žiūrēta 2021-11-23]

Stoa. Prieiga: <<http://www.stoa.fi/>> [žiūrēta 2021-11-22]

Priedas Nr. 1

Užsienio šalių kultūros centrų pavyzdžiai

Namaterialuos kulturas montojuma centrs Upīte (Latvija)¹

Tai nematerialiosios kultūros muziejus, biblioteka ir kultūros/bendruomenės centras, įsikūręs nedideliame Upītes miestelyje (Latvija), iliustruojantis efektyvų kultūros centro veikimą regioniniame kontekste. Šio kultūros centro tikslas - nematerialaus ir materialaus Vilka regiono paveldo, latgalių kultūros išsaugojimas per kultūrinės veiklas.

Nematerialiosios kultūros išsaugojimo tęstinumas, įtraukiant vietos bendruomenę. Pagrindinė Upīte kultūros centro veiklų ašis - nematerialaus ir materialaus paveldo išsaugojimas, tiesiogiai siejamas su vietos tapatybės puoselėjimu. Ši misija skleidžiasi per trinarę kultūros centro struktūrą - muziejaus, bibliotekos ir kultūros centro veiklą. O persidengiančios bendruomeninės ir kultūrinės veiklos stiprina vietos gyventojų tarpusavio ryšį ir motyvaciją likti gyventi provincijoje.

Integruotos kultūros paslaugos (muziejus, biblioteka, kultūros centras). Nematerialiosios kultūros muziejus savo lankytojams siūlo turiningą edukacinę programą, vykdo nematerialaus paveldo skaitmenizavimą. Kultūros centre veikia itin aktyvus jaunimo folkloro ansamblis "Upīte" ir dalyvaujantis Latvijos ir užsienio folkloro festivaliuose, vedantis šokių pamokas kitose Latvijoje kaimuose, miestuose ir miesteliuose. Šiame kultūros centre taip pat vyksta tradicinių amatų kūrybinės dirbtuvės, vykdoma mėgėjų ir profesionalaus meno sklaida. Čia pasirodymus rengia tiek vietiniai kolektyvai, tiek kolektyvai iš kitų Latvijos ir užsienio vietovių, vyksta vietinio, nacionalinio ir tarptautinio lygmens festivaliai.

Pagrindinė tikslinė auditorija - vaikai ir jaunimas. Vaikai ir jaunimas - tai pagrindinė kultūros centro tikslinė auditorija, kurių centro vadovai įtraukia rengdami patrauklius, šiuolaikiškus edukacinius ir meninio ugdymo užsiėmimus bei bendruomeninius renginius, skirtus visai šeimai, valstybines ir kitas šventes. Jaunimas, kuris dalyvauja folkloro ansamblio "Upīte" veikloje turi galimybę dalyvauti šalies ir užsienio festivaliuose, filmuojasi ansamblio vaizdo klipuose.²

Nikolai Kultur (Danija)³

Tai savivaldybės įsteigtas ir valdomas kultūros kompleksas - miesto kultūrinės veiklos inkubatorius - Koldinge, Danijoje, buvusiam XIX a. mokyklos komplekse. Jo misija - fasilituoti naujų kultūros praktikų atsiradimą taip pat prisidėti prie miesto įvaizdžio, kaip menų ir dizaino miesto, formavimo.

Šio kultūros centro pagrindiniai tikslai: skatinti dalyvavimą kultūrinėse veiklose; įtraukti piliečius į sprendimų-priėmimų sprendžiant, kokios veiklos vyksta kultūros centre tokiu būdu skatinant kultūrinės programos savininkystę; kartu su piliečiais organizuoti renginius, užsiimti ko-kūryba; skatinti socializaciją; praktikuoti individualų/socialinį įgalinimą; skatinti socialinę įtrauktį⁴.

Nikolai Kultur yra Koldingo miesto savivaldybės padalinys. Jame pilnu etatu dirba 8 darbuotojai, o nepilnu - 15 - 20 darbuotojų. Šiuose kultūros namuose veikia įvairūs meno kolektyvai: 5 chorai, teatro mokykla, salsos šokių asociacija, tango šokių asociacija, pietų Indijos bendruomenė, ekspatriantų bendruomenė. Nikolai Kultur veikiančios erdvės: kino teatras ir kavinė, miesto archyvas, kultūros centro padalinys skirtas vaikams, parodų erdvė, scena, jaunimo erdvė, viešoji erdvė⁵.

1 <https://www.upite.lv/>

2 Daugiau apie Upite kultūros centrą: <https://nematerialakultura.lv/en/Elementi/upites-kulturtempa-2018/>.

3 <https://www.nicolaikultur.dk>.

4. Daugiau apie Nicolai Kultur: https://europa.eu/youth/volunteering/organisation/58628_de.

5. Ten pat.

Miesto tapatybės vystymas. Koldingo miestelis Europoje garsėja giliomis produktų ir paslaugų dizaino tradicijomis bei dizaino taikymu įvairiuose sferose: nuo edukacijos iki miesto infrastruktūros vystymo. 2017 m. jis gavo UNESCO Dizaino miesto statusą, taip patvirtindamas savo lyderystę dizaino srityje. Nicolai Kultur kultūros centre veikia meno ir dizaino galerija, kurioje vyksta aukšto lygio dizaino parodos, vietinių dizainerių ir amatininkų parodos, o miestiečiai taip pat gali siūlyti idėjas parodoms surengti. Tad šios galerijos veikla, turininga edukacinė programa aktyviai prisideda prie miesto tapatybės kūrimo. Kitas svarbus šio kultūros centro bruožas padedantis kurti miestelio gerbūvį – sukurta atvira, kokybiška, šiuolaikiško dizaino viešoji erdvė, kuria gali laisvai naudotis miestiečiai. Toks sprendimas ne tik susijęs su miestelio infrastruktūros gerinimu, bet didina kultūros prieinamumą, skatina apsilankyti kultūros centre.

Kultūrinė edukacija ir verslumas. Nicolai Kultur siekia, kad aktyvus dalyvavimas kultūriname gyvenime būtų skatinamas nuo pat mažens. Šiai misijai įgyvendinti viename iš kultūros centro korpusų įkurta erdvė jaunimui nuo 17 iki 35 metų (Bygning 5). Tai jaunimo inicijuojamų projektų ir kultūros verslų inkubatorius, kuriame jaunimui ne tik suteikiama reikiama infrastruktūra idėjų vystymui bet ir vykdoma mentorystės programa, kuri įgalina jaunimą kurti kokybiškus kultūros produktus. Projektų įgyvendinimui suteikiamas 5000 kronų finansavimas. Ypatingas dėmesys skiriamas paslaugų dizaino idėjoms, kurios būtų naudingos visiems Koldingo gyventojams⁶.

Mare Culturale Urbano (Italija)⁷

Tai privatus kultūros centras, įsikūręs savivaldybei priklausančių pastatų komplekse viename iš Milano periferinių miegamųjų rajonų. Šie pastatai – tai XVI amžiuje statyti ūkinės paskirties pastatai, nuo 2011 m. apleisti ir nebenaudojami, o 2017 m. Milano savivaldybės skirti sociokultūrinei veiklai. Šiandien šis pastatų kompleksas – tai daugiafunkcė erdvė, įkurta kultūrinės regeneracijos principu, siekiant destigmatizuoti šį rajoną, didinti kultūros prieinamumą, skatinti jo gyventojus aktyviai dalyvauti kultūrinėse veiklose ir viešajame gyvenime, socializuotis. Viena iš pagrindinių veiklos krypčių – mėgėjų ir profesionalų performatyvaus meno kūryba bei sklaida.

Šio kultūros centro erdvės, funkcijos ir veiklos suplanuotos tiesiogiai įtraukiant šios erdvės naudotojus – rajono gyventojus. Joje veikia restoranas, alaus darykla, bendradarbystės, susitikimų, mėgėjų ir profesionalių menininkų repeticijų erdvės, edukacinės erdvės, meno rezidencijos. Vyksta teatro pasirodymai, koncertai, kinas, festivaliai, kultūrinės edukacijos, bendruomenių susitikimai. Šiame pastatų komplekse taip pat veikia LUDWIG asociacija, kurios misija – atgaivinti vietas per kultūrą, skatinanti socialinę agregaciją, bendruomeniškumą, kultūrinį augimą ir mokymąsi visų gyvenimą. Ji yra atsakinga už meninių veiklų organizavimą centre, o asociacija LopLop – už užimtumo programą vaikams⁸.

Urbanistinė, kultūrinė ir socialinė regeneracija. Mare culturale urbano pavyzdys iliustruoja, kaip progresyviuose Italijos miestuose, tokiuose kaip Milanai, Bolonija ir Turinas, savivaldybės, bendradarbiaudamos su privačiais fondais skatina naujųjų kultūros centrų kūrimąsi probleminiuose miestų kvartaluose, taip prisidedant prie jų urbanistinės, kultūrinės ir socialinės regeneracijos. Šie kultūros centrai neretai įsikuria savivaldybei priklausančiuose apleistuose pastatuose ir aplinkinėje jų teritorijoje, jų regeneracijos procesas grįstas kūrybiškos vietokūros principais, kuomet partneriai iš viešojo, privataus ir nevyriausybinių sektorių, įtraukdami vietas bendruomenes, bendradarbiauja siekdami pagerinti gyvenimo kokybę konkrečiame miesto kvartale. Mare culturale urbano atveju tokiu principu apleistas ūkinės paskirties pastatų kompleksas, įsikūręs tarp daugiabučių namų, tapo pagrindiniu traukos centru kvartale.

⁶ Daugiau apie Bygning 5: <http://bygning5.dk/om-bygning-5/>.

⁷ <https://maremilano.org/>.

⁸ Daugiau apie Mare Culturale Urbano: <https://maremilano.org/>.

Kultūrinis verslumas. Kadangi Mare culturale urbano yra privatus kultūros centras, jis negali gauti savivaldybės dotacijų. Dėl šios priežasties menininkų ir ekspertų kolektyvas, nusprendęs sukurti šį centrą, turėjo išvystyti kultūrinio verslo modelį, kuris leistų užtikrinti centro ekonominį tvarumą. Šiam tikslui buvo sukurtos dvi socialinio verslo įmonės: mare srl, teikianti mokamas ir nemokamas kultūros paslaugas ir mare food lab srl, teikianti maitinimo paslaugas. Meninę centro programą mare srl vysto bendradarbiaudama su nevyriausybinėmis organizacijomis LUDWIG ir LopLop. Milano miesto savivaldybė atnaujino pastatą ir suteikė mare srl naudojimosi teise koncesijos principu. Savivaldybė taip pat yra garantas, užtikrinantis socialinę, kultūrinę šio pastato funkciją. O privatus fondas Fondazione Cariplo finansiškai prisidėjo prie šios erdvės aktyvavimo. mare srl planuodama veiklas bendradarbiauja su vietos miesto ir kvartalo nevyriausybinėmis organizacijomis ir iniciatyvomis.

Meno rezidencijos ir vietos gerovės kūrimas. Kultūros centras Mare culturale urbano kasmet organizuoja meno rezidencijas, kurių metu įvairių sričių menininkai, megzdami ryšį su vietos kontekstu ir vietos gyventojais, kuria kultūros produktus ir paslaugas, teigiamai veikiančius vietos kontekstą. Mare culturale urbano suteikia menininkams apgyvendinimą, kūrybos erdves, galimybę dalyvauti ekspertų mokymuose bei rengti viešus pasirodymus bei parodas⁹.

Ryšys su vietos bendruomenėmis. Bendruomenė į centro kūrimą buvo įtraukta nuo pat projekto pradžios. Įtraukimo programa prasidėjo kvartalo festivaliu "City on the move", kurio metu vyko kvartalo šventės, vietos konteksto tyrimo veiklos įtraukiant mokyklas, menų kursai, pasirodymai ir koncertai, meno rezidencijos. Šių veiklų tikslas - pažinti vietos kontekstą ir išgirsi vietos gyventojų istorijas ir poreikius, kurie padėtų kurti kultūros centrą, aktualų tiek vietos bendruomenėms, tiek kitiems miesto gyventojams¹⁰. Vietos bendruomenės iki šiol aktyviai dalyvauja kultūros centro veikloje: šokių pamokose, ekologinių prekių turgeliuose, mezgimo kursuose, vietinių muzikantų koncertuose ir kt.

Vaikų ir jaunimo ugdymas ir įgalinimas. Organizacija suteikia erdvę ir visokeriopą paramą ir mentorystę vietos jaunimui. Mare culturale urbano jiems ne tik suteikia erdvę, bet ir teikia paramą organizuojant ir komunikuojant renginius, rengiant programą. Čia taip pat vyksta visiems atviros reguliarios kūrybos kūrybinės dirbtuvės. Kultūros centras taip pat skelbia praktikos ir darbo konkursus, skirtus vietos jaunimui, kurie nori dirbti maitinimo sektoriuje. Mare culturale urbano restorane jie gali įgyti patirties, o esant abipusiam susitarimui, ir likti dirbti. Vaikams nemokamas edukacines veiklas vysto asociacija LopLop. Jų metu vaikai ne tik per patirtį susipažįsta su įvairiomis meno sritimis, bet ir įgauna žinių apie sveiką mitybą, tvarų gyvenimo būdą bei socialinės sanglaudos svarbą.

Stoa (Suomija)¹¹

Tai pirmasis daugiafunkcis kultūros centras Suomijoje (įkurtas 1984 m. ir tuo metu vadintas bendruomenės centru), pritraukiantis lankytojus iš visos šalies. Šis kultūros centras tapo modeliu kitiems panašaus tipo kultūros centrums, vėliau įkurtiems šalyje. Šiuo metu tai Helsinkio daugiafunkčių kultūros namų tinklo (Annantalo, Caisa, Kanneltalo, Malmitalo, Maunula House, Stoa, Savoy Theatre ir Vuosaari) dalis, kultūros centras veikiantis tiek vietiniame, tiek regioniniame lygmenyje. Helsinkio kultūros centrui specializuojasi skirtingose srityse, pavyzdžiui: Kannetalo - muzikos srityje, Malmitalo - kino srityje, Stoa - šiuolaikiniame šokyje¹².

Stoa kultūros centre siūloma įvairialypė kultūrinė programa - nuo maisto gaminimo pamokų iki kamerinės muzikos koncertų. Tai vieta vietinių asociacijų susitikimams, renginiams, parodoms, festivaliams ir kt. Galimybė nebrangiai išsinuomoti kultūros centro erdves renginiams prisideda prie profesionalaus ir mėgėjų meno sklaidos. Pagrindiniai Stoa kultūros centro tikslai¹³:

⁹ Daugiau apie Mare Culturale Urbano: <https://www.che-fare.com/spazio-mare-milano/>.

¹⁰ Daugiau apie Mare Culturale Urbano: <https://www.che-fare.com/un-anno-di-mare-culturale-urbano/>

¹¹ <http://www.stoa.fi/>.

¹² Silvano S., Linko M., Cantell T., From Enlightenment to Experience: Cultural Centres in Helsinki Neighbourhoods (2008).

¹³ Daugiau apie Stoa kultūros centrą: <http://www.stoa.fi/>

- aktyvinti žmones, suteikti galimybę realizuoti savo potencialą;
- mažinti socialinę atskirtį, skatinti socialinę integraciją;
- suteikti erdvę pramogoms, edukacijoms;
- remti mėgėjų ir profesionalų meną;
- veiktis organizuoti bendradarbiaujant su Helsinkio meno ir kultūros sektoriumi bei Helsinkio gyventojais.

Regioniniame lygmenyje veikiantys centrai, tokie kaip Stoa, orientuojasi į kultūros veiklų prodiusavimą: jie neturi su jais susijusių meno kolektyvų ir kito meno srities personalo, tačiau turi techninį personalą, kuris juose padeda įgyvendinti renginius iš išorės. Tokia kultūros centro specializacija lemia ir jo funkcijų įvairovę. Kultūros centre taip pat teikiamos maitinimo paslaugos - čia veikia kavinė ir bistro.

Vietos gerovės puoselėjimas. Viena iš Stoa kultūros centro veiklų - rytų Helsinkio forumo organizavimas, skirtas vietos gyventojų ir organizacijų įgalinimui identifikuoti vietos problemas ir generuoti idėjas, skirtas joms spręsti ir pagerinti jų gyvenimo kokybę jų gyvenamajame rajone. 2016 m. kultūros centras įgyvendino Idässä itää, projektą, kurio tikslas buvo įtraukti vietos bendruomenę į tvaresnės ir žalesnės gyvenamosios aplinkos kūrimą. Jo metu vyko menininkų vedamos kūrybinės dirbtuvės, darbo sesijos ir diskusijos, kurių metu buvo kuriama vietinių augalų rodyklė. Stoa taip pat prisideda prie miesto viešųjų erdvių atgaivinimo ir įveiklinimo. Pavyzdžiui, 2016 m. vietinės bendruomenės įtraukė į bendrakūrybos dirbtuves, kurių metu sukūrė tekstilinį meno kūrinį, jungiantį kultūros centrą su netoliese esančiu prekybos centru. Kitame projekte vietos mokyklų mokiniai dekoravo tvorą, juosiančių būsimos stačiatikių bažnyčios statybvietai. Stoa priklausančioje erdvėje priešais kultūros centrą gyventojai gali nemokamai vykdyti įvairias veiklas, pvz.: rengti susitikimus, įvairaus dydžio renginius, prekyvietes, parodas, žaisti, socializuotis ir kt. Tuo didinamas kultūros prieinamumas ir stiprinami vietinių bendruomenių ryšiai¹⁴.

Skirtingo amžiaus lankytojų ugdymas ir įgalinimas. Pagrindinis metodas, įgalinantis jaunosius kultūros centro lankytojus - meno edukacijų programa bei meno kursai. Čia taip pat organizuojamos veiklos vaikams nuo 0 iki 6 metų. Edukacinės veiklos vykdomos bendradarbiaujant su vietos dienos centrais, mokyklomis ir kitomis organizacijomis. Suaugusieji gali dalyvauti įvairiose edukacinėse kūrybinėse dirbtuvėse, kursuose, meno kūrinių bendrakūrybos dirbtuvėse ir miesto daržininkystės veiklose¹⁵. Edukacijų, kursų ir projektų pasiūla periodiškai keičiasi.

¹⁴ Daugiau apie Stoa kultūros centrą: <http://www.stoa.fi/>

¹⁵ Ten pat.

Priedas Nr. 2

Kultūros centrų projektinio finansavimo galimybės

Fondas/kvietimas

Aktyvių piliečių fondas (2014 - 2021 m. EEE finansinis mechanizmas)

/ Pasibaigusi 2014 - 2021 m. programa – Planuojamas naujas finansavimo etapas

Pareiškėjas

Tinkami pareiškėjai: LR įsteigtos nevyriausybines organizacijos (NVO). Projektas gali būti įgyvendinamas bendradarbiaujant su vienu ar daugiau partnerių. Šalimi-partnere gali būti viešoji ar privati organizacija, siekianti ar nesiekianti pelno, taip pat nevyriausybines organizacija, įsteigta kaip juridinis asmuo Islandijoje, Lichtenšteine ar Norvegijoje arba šalyje paramos gavėjoje, įskaitant ir Lietuvą, arba EEE nepriklausančioje šalyje, turinčioje bendrą sieną su Lietuva.

Partneriu gali būti tarptautinė organizacija arba jos organas ar agentūra, aktyviai dalyvaujanti įgyvendinant projektą ir aktyviai prisidedanti prie šio proceso.

Partneriu galiu būti neformali, ad-hoc ar savipagalbos grupė, kuri Lietuvoje nėra registruota kaip juridinis asmuo.

Sritis

Pilietiškumo ugdymas, pilietinio aktyvumo skatinimas

Nuoroda

https://apf.lt/wp-content/uploads/2021/12/gaires-pareiskejams_2-kvietimas_20211203.pdf

Fondas/kvietimas

Kvietimas “Gerovės konsultantų modelio įdiegimas” (2014 - 2021 m. EEE finansinio mechanizmo programa “Sveikata”)

/ Pasibaigusi 2014 - 2021 m. programa – Planuojamas naujas finansavimo etapas

Pareiškėjas

Galimi pareiškėjai yra LR viešosios institucijos (nacionalinės, regionų ir vietos valdžios institucijos). Galimi projekto partneriai yra Lietuvos Respublikos ir Valstybių donorių viešosios institucijos (nacionalinės, regionų ir vietos valdžios institucijos, taip pat ne pelno siekiantys juridiniai asmenys ir nevyriausybines organizacijos, kurios įneš realų indėlį vykdant projekto veiklas ir (arba) aktyviai naudosis projekto metu sukurtais rezultatais.

Sritis

Papildomos socialinės ir į sveikatingumo ugdymą orientuotos paslaugos.

Nuoroda

[https://www.eeagrants.lt/var/files/Gair%C4%97s%20parei%C5%A1k%C4%97jams\(8\).docx](https://www.eeagrants.lt/var/files/Gair%C4%97s%20parei%C5%A1k%C4%97jams(8).docx)

Fondas/kvietimas

Kvietimas "Socialinės integracijos stiprinimo mechanizmai vaikams ir jaunuoliams su aukštos rizikos elgsena ir (ar) iš nepalankių aplinkų" (2014 - 2021 m. EEE finansinio mechanizmo programa "Sveikata")

/ Pasibaigusi 2014 - 2021 m. programa – Planuojamas naujas finansavimo etapas

Pareiškėjas

Galimi pareiškėjai yra LR juridiniai asmenys. Galimi projekto partneriai: LR juridiniai asmenys ir (ar) Valstybės donorės juridiniai asmenys. Projekto partnerių skaičius neribojamas. 12. Šiame Kvietime ta pati institucija kaip pareiškėjas gali pateikti tik vieną paraišką. Jeigu pareiškėjas pateiks daugiau nei vieną paraišką, vertinama bus tik pirmoji (pagal jos pateikimo datą ir laiką) pateikta paraiška, o visos kitos paraiškos bus atmetamos. Tas pats juridinis asmuo gali dalyvauti kaip partneris keliuose projektuose, tačiau kaip pareiškėjas gali būti tik viename projekte.

Sritis

Vaikų, jaunimo ugdymas

Nuoroda

[https://www.eeagrants.lt/var/files/Gair%C4%97s%20parei%C5%A1k%C4%97jams\(7\).docx](https://www.eeagrants.lt/var/files/Gair%C4%97s%20parei%C5%A1k%C4%97jams(7).docx)

Fondas/kvietimas

Kvietimas "Vietinio kultūrinio verslumo skatinimas" (2014 - 2021 m. EEE finansinio mechanizmo programa "Kultūra")

/ Pasibaigusi 2014 - 2021 m. programa – Planuojamas naujas finansavimo etapas

Pareiškėjas

Galimi pareiškėjai yra viešieji ar privatūs subjektai, komercinės, nekomercinės, nevyriausybinių organizacijos, įsteigtos kaip juridiniai asmenys Lietuvos Respublikoje. Projekto partneriai: viešieji ar privatūs subjektai, komercinės ar nekomercinės bei nevyriausybinių organizacijos, įsteigtos kaip juridiniai asmenys Lietuvos Respublikoje; viešieji ar privatūs subjektai, komercinės ar nekomercinės bei nevyriausybinių organizacijos, įsteigtos kaip juridiniai asmenys vienoje iš Valstybių donorių arba EEE nepriklausančių, bet su Lietuva bendrą sieną turinčių valstybių, taip pat tarptautinės organizacijos, subjektai ar agentūros; Lietuvos savivaldybės ir vietos bendruomeninės organizacijos yra privalomi partneriai arba pareiškėjai.

Sritis

Kultūrinio verslumo stiprinimas, socialinės įtraukties skatinimas.

Nuoroda

<https://www.norwaygrants.lt/var/files/2%20kv%20Gaires%20pareiskejams.docx>

Fondas/kvietimas

Kvietimas "Kultūros prieinamumo plėtojimas ir kultūrinio švietimo stiprinimas" (2014 - 2021 m. EEE finansinio mechanizmo programa "Kultūra")
/ Pasibaigusi 2014 - 2021 m. programa – Planuojamas naujas finansavimo etapas

Pareiškėjas

Galimi pareiškėjai yra viešieji ir privatūs subjektai, komercinės, nekomercinės, nevyriausybines organizacijos, įsteigtos kaip juridiniai asmenys Lietuvos Respublikoje. Pagrindinė pareiškėjų arba jo Lietuvos partnerių veikla privalo būti vykdoma kultūros ir (arba) kūrybiniame sektoriuje. Projekto partneriai: viešieji ir privatūs subjektai, komercinės, nekomercinės bei nevyriausybines organizacijos, įsteigtos kaip juridiniai asmenys Lietuvos Respublikoje. Jei pagrindinė Pareiškėjo veikla nėra vykdoma kultūros ir (arba) kūrybiniame sektoriuje, bent vieno partnerio iš Lietuvos pagrindinė veikla privalo būti įgyvendinama šiuose sektoriuose; viešieji ar privatūs subjektai, komercinės, nekomercinės bei nevyriausybines organizacijos, įsteigtos kaip juridiniai asmenys vienoje iš Valstybių donorių ir kurių pagrindinė veikla yra vykdoma kultūros ir (arba) kūrybiniame sektoriuje, ir fiziniai asmenys, kurie turi teisę gyventi Lichtenšteino Kunigaikštystėje; viešieji ar privatūs subjektai, komercinės, nekomercinės bei nevyriausybines organizacijos, įsteigtos kaip juridiniai asmenys vienoje iš EEE nepriklausančių, bet su Lietuva bendrą sieną turinčių valstybių, taip pat tarptautinės organizacijos, subjektai ar agentūros.

Sritis

Kultūrinė edukacija, vaikų ir jaunimo ugdymas, užimtumo skatinimas.

Nuoroda

https://www.eeagrants.lt/var/files/gaires-pareiskejams_1-kv-pakeistos.docx

Fondas/kvietimas

Bendradarbiavimo projekto Baltijos jūros regione (finansuojama Švedijos instituto)

Pareiškėjas

Pagrindinis pareiškėjas turi būti įsikūręs Švedijoje. Paraiškoje turi būti bent trys dalyviai iš trijų skirtingų šalių, atitinkančių reikalavimus paramai gauti, iš kurių viena yra Švedija (kaip pagrindinė pareiškėja). Finansavimą gali gauti Armėnija, Azerbaidžanas, Baltarusija, Danija, Estija, Suomija, Gruzija, Vokietija, Latvija, Lietuva, Moldova, Lenkija, Rusijos Federacija, Švedija ir Ukraina.

Sritis

Tarptautinis ir tarpsektorinis bendradarbiavimas.

Nuoroda

<https://si.se/en/apply/funding-grants/pi/>

Fondas/kvietimas

Erasmus+

Pareiškėjas

Ši programa turi įvairias finansavimo galimybes, tačiau šiuo atveju aktualiausia yra bendradarbiavimo inovacijų kūrimo ir dalijimosi gerąja patirtimi kryptis. Projektų metu remiamas švietimo, mokymo, jaunimo įstaigų, organizacijų ir įmonių tarptautinių partnerysčių kūrimas, vystymas. Dvi pagrindinės aktualios sritys:

Švietimo ir mokymo – tai programos sritis, kuri remia su formaliojo švietimo sritimis (aukštasis mokslas, profesinis mokymas, bendrasis ugdymas ir suaugusiųjų švietimas) susijusias veiklas.

Jaunimo – tai programos sritis, kuri remia su neformalioju ugdymu susijusias veiklas.

Pareiškėju gali būti bet kuris juridinis subjektas, veikiantis ES šalyse. Įprastai vieną projektą įgyvendina 5-7 organizacijų konsorciumas iš bent trijų skirtingų ES šalių.

Sritys

Mokymasis visų gyvenimų, suaugusiųjų švietimas, jaunimo neformalus ugdymas, ilietiškumo ugdymas, savanoriavimas, tarptautinis ir tarpsektorinis bendradarbiavimas.

Nuoroda

<https://webgate.ec.europa.eu/app-forms/af-ui-opportunities/#/erasmus-plus/open-calls/key-action/4335341>

Fondas/kvietimas

Nordplus

Pareiškėjas

Skirta ne tik formalus ir neformalus suaugusiųjų švietimo institucijoms, mokytojams, kitam personalui bei besimokantiems suaugusiems, tačiau ir asmenims, institucijoms, organizacijoms ar kitoms įstaigoms, dirbančioms švietimo ir mokymosi visų gyvenimų srityje

Sritys

Tarpsektorinis bendradarbiavimas, suaugusiųjų švietimas, neformalusis ugdymas, mokymasis visų gyvenimų,

Nuoroda

<https://www.norden.lt/programmes/bendroji-nordplus-programa/>

